

24

8

62-49

ԱՂԶԻԿՆԵՐՈՒ ՅԱՏՈՒԿ

2 NOV 200

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

8

U-49

8
49

24
2005

ԱՂԶԻԿՆԵՐՈՒ ՅԱՏՈՒԿ
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՊՈՐՏ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

1930

ՏՊԱՐԱՆ ՍԷԼԱՍԷԹ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Էջ
Էջիի Յադրանակը	1
Յակիկքի Գերագանց	36
Դեկտեմբեր	61
Խորհրդաւոր Առաջնորդը	100
Երաժշտական Սիրավեպ	114
Փետային Ուսումը	120

ԷԼՍԻԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

ԳԼՈՒԽ Ա

Էլսի Ուարտ գիւղային երէցի մը երիցագոյն զաւակն էր, երեւակայութեամբ լեցուն երազկոտ աղջիկ մը: Մեր պատմութեան սկզբնաւորութենէն երկու երեք տարի առաջ Հիլտա Լէկ, անոր բարեկամուհին, ամուսնացած էր Րէսթրիկի երիտասարդ տէրոջ հետ: Րէսթրիկ վաղեմի Տուն մ'էր ծառաչատ բլրի մը վրայ, որ կ'իշխէր Էլսիի բնավայրի հովիտին: Հոն Էլսիի երազները ազատ ասպարէզ կը գտնէին: Մայրը մեռած էր, և ինք չէր կրնար երկար ժամանակ բազակայիլ տունէն: Սակայն իր բարեկամուհիին արագ զբոսաց ձիերը շատ անգամ կը տանէին զինք քանի մը ժամ — պարագային համեմատ ալ ցորեկ մը կամ ցորեկ մը և գիշեր մը — անցընել այն գեղեցիկ վաղեմի տան մէջ:

Էլսի կաղնեփայտով դրուագուած այն շէնքին մէջ կը թափառէր, հին նկարներուն և մանաւանդ աւելի հին զրահներուն կը նայէր, որոնք ամէն կողմ կախուած էին: Պատմութիւններ կը հնարէր և յետոյ տղայոց կը պատմէր ոլորուն նրբայնքներու պատկերներուն, թոցապատ սենեակներուն և — օրուան նորոյթին համաձայն — շրջանակներու բաժնուած պարտէզին վրայ:

51798-66 351 7.

Ինք խոր պատուհանի մը մէջ կը նստէր ու հովիտը կը դիտէր, մինչ Հիլտա կ'երգէր: Հաճոյքով կը դիտէր Հիլտայի ու անոր ամուսնին փոխադարձ սէրը, Հիլտայի գեղեցկութիւնն ու շնորհը իբր Ռէսթրիկ Տան հիւրընկալ ու տիրուհի:

Վարի գիւղի երիցատան կեանքը հասարակ բան կ'երեւէր, հասարակ հոգերով ու պարտականութիւններով ծանրաբեռնուած: Ռէսթրիկի կեանքը բանաստեղծութիւն էր: Էլսիի կը թուէր թէ այն վայրկեանին որ ձիերը կ'սկսէին ցից ճամբան ի վեր ելլել, որմէ հովիտը փոխակերպուած ու փառաւորուած կ'երեւէր, և որ ոլորելով հետզհետէ կը բարձրանար մինչև կորսուէր ալեւոր կաղնիներու ծառուղիին մէջ, ինք ուրիշ մթնոլորտ մը կը մտնէր: Ոչ միայն ճամբան, այլ իր խորհուրդներն ալ կարծես կը բարձրանային: Ամէնօրեայ այն կեանքը որմէ կու գար ինք՝ սողալ էր, իսկ այս՝ սաւառնիլ:

«Ինչ պիտի ըլլար ինք առանց Ռէսթրիկի» կը հարցնէր երբեմն ինքզինքին: Գիւղական կղերի մը աղջկան ժրջան մեղու մը ճիշտ, օգտակար անտաւակոյս իր փեթակին մէջ, բայց անկէ անդին ոչինչ: Հայրը միշտ ծանրախոհ ու լուռ էր, դիւրաւ վհատող, իսկ հիմա իր քարոզներուն ու թեմական իր հոգերուն մէջ հետզհետէ աւելի խոր թաղուող: Բարի հայր էր, և Էլսի պատրաստ էր իր կեանքը զոհել անոր համար: Սակայն «ուրիշ աշխարհի մը շողերը» որ մեռած իր մօր շուրջ կը փայլէին երբեմն՝ իր հօրն ալ շնորհաւոր չէին: Անոր ալ վրայ կը փայլէին անոնք, երբ դեռ ողջ էր մայրը, բայց իբր ցոլացեալ լոյս միայն: Սակայն մայրին հետ անհետացած էին բոլորովին: Եթէ Ռէսթրիկ չըլլար, Էլսի պարտաւոր էր շատանալ՝ գիր-

քերէ ու իր անձնական երեւակայութենէն քաղելով ինչ չող որ կրնար: Փափուկ սիրտ մը ունէր, ջերմ հանդէպ բոլոր իր շուրջ գտնուողներուն — հիւղաբնակներուն, կիրակնօրեայ դպրոցի տղայոց, ծառաներուն ու անասուններուն: Բայց լայն էր իր աշխարհը, լայն էին իր գաղափարականները, եթէ օրհնեալ Ռէսթրիկ չըլլար, շատ պայքարներ պիտի մղէր դժգոհութեան դէմ:

Հոն, որոշ ժամանակներ, Կայյ և Հիլտա Գըրթնէյ իրեն համար բաց կը պահէին իրենց տունը: Էլսի կը ծանօթանար գեղարուեստի, քաղաքականութեան և գրականութեան մէջ համբաւաւոր մարդոց, այնպիսիներու՝ զորս մինչև հիմա կը ճանչնար միայն գիրքերու ու լրագիրներու միջոցով: Յարաճուն ուշադրութեամբ կը դիտէր ու կ'ունկնդրէր, մինչ իր մատաղ հոգին կը զարգանար նոր շատ գաղափարներ հաւաքելով — անգիտակից դաստիարակութիւն: Տասնըինը տարեկան հասակին մէջ իրապէս շատ աւելի մշակութիւն ստացած էր քան ուրիշ շատ աղջիկներ, որոնք օրօրոցէն սկսեալ վարժապետներու ու վարժուհիներու աշխատութեան առարկայ դարձած էին: Ընկերութեան մէջ ամէկոտ ու լուռ էր, բայց իր սեւ աչքերը լեզուէ աւելի խօսուն էին, և անոնք որ զինք խօսեցնելու յոգնութիւնն յանձն առնէին՝ կը տեսնէին թէ անոր միտքը լեցուն էր խորհուրդներով: Անոր դէմքը զգացումներուն հետ կը փոխուէր, անոր դիմագիծերը Հիլտայի դիմագիծներուն նման չէին, կանոնաւորապէս գեղեցիկ, այլ՝ բարձրութիւններ ու խորութիւններ ունէին, որոնք շատ անգամ կը պակսին կանոնաւոր գեղեցիկներուն: Ոմանք որ կը սիրէին զայն՝ կը համարէին թէ միակ է տասն հազարի մէջ:

Օր մը Հիլտա ըսաւ յանկարծ, «Էլսի, ի՞նչ կը խորհիս սա լուսանկարին վրայ:»

Օգոստոսի սկիզբներն էր, փառաւոր օր մը: Երկու բարեկամուհիները վաղեմի եղեւինի մը տակ իրենց նստարանէն կը տեսնէին վարը հեռաւոր հովտին մէջ խարի վերջին բեռներով լեցուած խոշոր սայլեր և արտեր, ուր ցորենի հունձքին երախայրիները կ'սկսէին իյնալ հիւսօրեայ մանգաղներու տակ: Երկինք մութ կապոյտ էր և անամպ: Մօտ տեղ մը արաոյտ մը կ'երգէր ու վեր կը սրանար: Էլսի վեր կը նայէր Շէլիի քերթուածին վրայ մտածելով ու ջանալով անհետացող փոքր կէտին հետեւիլ, երբ Հիլտա խօսեցաւ: Բարեկամուհին առաւ լուսանկարը մեքենաբար, միտքն այլուր թափառուն, մինչ կը մրմնջէր լսելի ձայնով.

«Ըսէ, ոգի թէ թռչուն,

Ի՞նչ քաղցր խոհեր ունիս դուն:»

«Արդ, էլսի, արթնցիր, ի՞նչ կը խորհիս լուսանկարին վրայ,» կրկնեց Հիլտա:

«Ո՞վ է այս,» հարցուց էլսի, վերջապէս սթափելով: Լուսանկարը երիտասարդի մը գլուխ էր որոշ և քիչ մը ցցուն դիմագիծերով, բայց զօրութեան անբացատրելի արտայտութիւն մը ունէր: Աչքերը, ողորկ յօնքերու ներքև, հաստատամիտ և քիչ մը հպարտ մարդու նայուածք ունէին և զինք զննող աղջկան աչքերուն ուղղուած էին:

Էլսի կարծես առանց խորհելու պատասխանեց, «Կը թուի ըսել թէ ամէն բանի կարող է — աշխարհը պիտի նուաճէ: Բայց խնդիր է թէ պիտի ընէ՞ թէ ոչ հեռուն պիտի կայնի և արհամարհէ: Ո՞վ է այս, Հիլտա:»

ԳԼՈՒԽ Բ

Նօէլ Ուիլթըն ամբողջ կեանքին մէջ աւրուած տղայ մը եղած էր: Սորված, վարժուած էր ուղիղն ընել, կը սիրէր ալ ընել, բայց դարձեալ աւրուած էր: Հայրը մեռաւ, երբ դեռ ինք չէր ծնած: Մայրը պաշտեց զայն իբրև կուռք: Անոր կամքը տան մէջ գերաւ զիւր եղաւ տղայութենէն սկսեալ: Բարեբախտաբար խորին սէրեր ունեցաւ, և անոնց շնորհիւ անդարմանելի անձնասիրութենէ ազատուեցաւ: Բարեբախտ էր մանաւանդ բարեկամներու կողմէ, որոնց մէջ առաջին տեղ կը գրաւէր Կայ Բըրթնէյ, Հիլտայի ամուսինը: Նօէլ՝ պատանի Բըրթնէյի ծառան եղած էր Հէրօի մէջ և այն օրերէն ի վեր անոր հանդէպ զօրաւոր սէր մը ունէր, որ փրկարար ազդեցութիւն մը ունեցաւ իր կեանքին վրայ: Օքսֆըրտէ մեկնելէ ետքը շատ երկիր պտըտեցաւ իր մօր հետ, որու առողջութիւնը փափուկ էր, և տակաւին բնաւ Րէսթրիկի մէջ կեցած չէր: Հիլտա, սակայն, լաւ կը ճանչնար զայն, վասն զի տեսած էր Լոնտոնի մէջ և Եւրոպական ցամաքին այլևայլ կողմերը: Կը հետաքրքրուէր անով, նախ Կայի սիրոյն համար, բայց փութով անոր իսկ սիրոյն համար. և ասոր մէջ Հիլտա մինակ չէր:

«Շատ բարձր համարում կը վայելէ Լոնտոնի մէջ,» ըսաւ, մինչ էլսի տակաւին լուսանկարին կը նայէր: «Խեղացի շատերէ լսած եմ թէ օր մը նշանաւոր պիտի ըլլայ աշխարհի մէջ: Նոյնը դուք գուշակեցիք անոր գէմքէն, դուք, ով խորթափանց աղջիկ:

Երբ խօսի, մարդ իսկոյն կ'զգայ թէ սովորական մարդ չէ: Սակայն չեմ գիտեր ինչո՛ւ ես կը տարակուսիմ վերջապէս թէ մեծ գործ մը պիտի կատարէ երբեք:»

«Ծ՛ոյլ է,» հարցուց Էլսի:

«Չեմ կրնար ըսել թէ ծոյլ է ճշտիւ: Աշխարհէ առ հասարակ զգուած կը թուի—թէեւ ծիծաղելի է այսպէս ըսել անոր տարիքով մէկուն համար: Սա տպաւորութիւնը կը գործէ ձեր վրայ թէ չարժիք զայն բարեկարգել փորձել: Կայց կ'ըսէ թէ չափազանց հարուստ է: Թերեւս ճշմարիտ է այդ: Շատ հարուստ է և շատ ալ առանձին: Մայրը մեռաւ անձեալ ձմեռ: Անոր մասնաւոր բաղձանքով դեռ նոր մտած էր Խորհրդարան, և երբ մեռաւ մայրը, Կայց հազիւ կրցաւ զայն համոզել որ չհրաժարի իսկոյն: Յետոյ եռանդով նուիրուեցաւ տնակներու բարեկարգման ծրագրին, և նշանաւոր ճառ մը խօսեցաւ, իր առաջին ատենախօսութիւնը՝ որ մեծ յուզում յարուց: Լոնտոնի աւագանիէն ոմանք գովեցին զայն: Բայց որովհետեւ ծրագրիւրը չընդունուեցաւ, զգուեցաւ ինք, ու ըսաւ թէ հանրութեան միտքն այնչափ ապականած է որ չբուժուիր, և ելաւ դնաց իր գաւառի տունը: Հոն ալ զանազան բաներ դտաւ անկարգ ու սկսաւ բարեկարգել: Բայց երբ ընդգիմութեան բախեցաւ, նորէն զգուեցաւ: Այնուհետեւ լսեցինք թէ Հեպրիտեան Կղզիները գացած է դրօսանաւով: Հիմա Կայց հրաւիրած է զայն քրտի երթալ մեզի հետ, և գալ շաբթու հոս պիտի ըլլայ առ նուազն ամիս մը մնալու համար, ինչպէս Կայց կը յուսայ, բայց ես կը տարակուսիմ: Եթէ ուէ բան պատահի իր դժուարահաճ կամքին դէմ, իսկոյն կը մեկնի աշխարհի ուրիշ մէկ կողմը:»

«Ի՛նչ ցաւալի, ի՛նչ սոսկալիօրէն ցաւալի,» ըսաւ

Էլսի մտածկոտութեամբ՝ աչքերը լուսանկարէն չբաժնելով, «Երբ շատ խելացիներ աղքատ են և շատ հարուստներ տխմար: Իսկ այս՝ տաղանդ ալ ունի, հարստութիւն ալ, և զօրութիւն — շատ զօրաւոր կ'երեւի— և կատարելի ա՛յնչափ գործ կայ աշխարհի մէջ: Ո՛հ, Հիլտա, երանի՛ թէ կարենայի ես անոր տեղն անցնիլ: Չեմ կրնար ձեզի բացատրել թէ ո՛րքան կը բաղձամ իրական գործ մը կատարել մեծ աշխարհին մէջ:»

«Աւելի աղէկ կ'ըլլայ որ անոր ըսէք զայդ, երբ տեսնէք զինք, և փորձէք արդիւնքը: Միեւնոյն ժամանակ, Էլսի, կ'ուզեմ որ երկար այցելութիւն մը տաս և օգնես ինծի որսի այս ձեռնարկին մէջ: Գիտես, շատ օգտակար կրնաս ըլլալ քու մեծ ճարպիկութեամբդ: Չե՞ս կրնար մեզի գալ երբ քու ժողովուրդդ ծով երթայ:»

«Օ՛, Հիլտա,» գոչեց Էլսի կասկարմիր դէմքով: «Ի՛նչպէս կարելի է այդ:»

«Ես կու գամ վար և կը խօսիմ հօրդ: Տղայք առանց քեզի պիտի կրնան շատ զուարճանալ Հուրթպի մէջ, և եթէ Մր. Ուարտ իր գոլէճական վաղեմի բարեկամը տեսնէ, քու բացակայութիւնդ պիտի չըզգայ շատ: Յետոյ հարկաւ Միս Լաունտզ իրենց հետ պիտի ըլլայ:»

«Այո, միայն թէ — շատ աղէկ է Միս Լաունտզ, բայց ինք ու Պոպի, չեմ գիտեր ինչո՛ւ, հաշտ չեն իրարու հետ:»

«Այդ է առարկութիւնը զոր միշտ կ'ընես դուն, և այդ է ճիշտ իմ առաջարկիս ալ պատճառը: Կարելի չէ որ Պոպի երջանիկ չըլլայ Հուրթպի մէջ, քանի որ գիտենք իր ճաշակները: Պէտք է որ փոքրիկ մուրճ մը տաս անոր, որպէս զի փայլուն քար փնտռէ:»

«Լաւ, նայիմ», ըսաւ Էլսի, «խօսիմ անոր հետ»:
«Ես ալ հօրդ կը խօսիմ», ըսաւ Հիլտա նշանա-
կալից շեշտով:

ԳԼՈՒԽ Գ

Արեւը մարը մտած էր, և հնձուած արտերն ա-
մայի էին վերջալոյսին, երբ Ռէսթրիկ Տան կառքը
դէպ ի հին երիցատունը կը թաւալէր:

«Գիշեր բարի», գոչեց Էլսի՝ կառապանին: Սիր-
տը արտոյտին պէս կ'զգար, զոր դիտած էր, մինչ
այն դէպ ի վերերը կը սաւառնէր: Գեղեցիկ էր աշ-
խարհ, նաև իր երիտասարդութիւնը: Անցեալը մութ
օրեր ճանչցած էր, բայց ապագան, ո՛հ, ոսկեփայլ
էր: Ո՞վ կարող էր ըսել թէ ի՛նչ ծածկուած է անոր
մշուշին մէջ: Սաչափ ստոյգ էր սակայն թէ թերեւս
ամի՛ս մը պիտի մնար Ռէսթրիկի մէջ:

Հիւրանոցին նայեցաւ: Դոյրերը, վարժուհի Միս
Լաուստգի հետ, սեղանին շուրջ նստած, ասեղնազոր-
ծութեամբ կ'զբաղէին, իսկ մանչերը (մերթ մին,
մերթ միւսը) բարձրաձայն կը կարգային: Էլսի մեղ-
մով փակեց դուռը և քովի աշխատանոցին դուռը
բաղխեց:

«Մտէք», ըսաւ հայրը տրտմութեամբ և գլուխը
վեր առաւ լուսամբիով լամբաբերն քովի մեծ գիր-
քին վրայէն:

«Դո՛ւք էք, Էլսի: Ուրախ եմ որ դարձաք: Պոպի
նորէն նեղութեան մէջ է»:

Էլսիի պայծառ դէմքը մռայլեցաւ:

«Միս Լաուստգի չարութիւն ըրաւ, ես ալ զինք
պատժեցի անոր խնդրանքով: Վարժուհին անշուշտ
խրաւուք ունէր: Միւսները կատարեալպէս գո՛հ են
անկէ: Հիլտա, ձեր բարեկամն ալ, բարձր համարում
ունի անոր վրայ: Յանցանքը տղուն ըլլալու է, և
սակայն ————— ես այսպիսի նեղութիւն չէի կրեր
քնաւ միւս մեծերէն: Բայց անոնք մայրն ունէին ի-
րենց հետ»:

Մարդը խոր հառաչ մը արձակեց, գլուխը ձեռ-
քին կրթնցնելով, և նոյն բոպէին Էլսի սա հաստատ
որոշումը տուաւ:

«Ես Պոպիի մայրը պիտի ըլլամ»:

«Անոր պիտի երթամ», ըսաւ: Իր երեւակայու-
թեան այն տարտամ եղեմին տեղ արդէն իսկ կը
կանգնէր Պոպիի պզտիկ մարմինը, բոլորովին միայ-
նակ: Լսեց մեռած ձայն մը անձկալից խօսքեր կըրկ-
նող, զորս իրապէս արտասանած էր տարիներ ա-
ռաջ —————

«Կը վախնամ թէ օր մը Պոպիի հրեշտակն ու դէը
սոսկալի կոխ մը պիտի ունենան»:

«Բայց հրեշտակը պիտի յաղթէ», ըսաւ Էլսի միտ-
քէն՝ սանդուխն ի վեր վազելով:

Պոպի Էլսիի սենեակէն բացուող փոքրիկ սենեակի
մը մէջ կը պառկէր: Անկողնին քով դնաց անշուշտ:
Դեռ եօթը տարեկան չկար ան, և հասակով կարճ էր:
Սակայն փոքրիկ դէմքը տարօրինակօրէն խիստ և ու-
շիմ էր:

«Վա՛յ, Պոպիս, դեռ չե՞ս քնացած: Ի՞նչ ունիս»:

«Ի՞նչ ունիմ, ոչինչ», ըսաւ Պոպի:

Եթէ ուրախ էր քոյրը տեսնելուն համար, չյայտ-

նեց բնաւ: Պառկած մնաց՝ աչքերն առջեւի պատուհաններուն տնկելով որ կ'սկսէին մթնալ: Էլսի իր մէկ այտը անոր ճերմակ գլխուն տարաւ ու սեղմեց անոր թոյլ թաթիկը:

«Աղուորս, հայրը շատ տրտում է քեզի համար: Ի՞նչպէս կրնաս տրտմեցնել սիրելի հայրիկը:»

«Լառնաղ է որ կը տրտմեցնէ:»

«Ոհ, Պոպի:»

«Էյ, Լառնաղ է անունը: Չեմ կրնար ես միշտ Միս ըսել: Կը յոգնի լեզուս:»

«Բայց ի՞նչ ըրիր որ նեղուեցաւ:»

«Բա՛ն մը չըրի: Միայն հարցուցի թէ ինք երբեք գտնուած է աստղերուն մէջ:»

«Կարելի չէ որ այդ ըլլայ ամբողջ պատճառը:»

«Էհ, մեզի խնդուխեւար բաներ կը սորվեցնէր, ես ալ ըսի թէ իր խելապատակէն կը հանէ ամէնը:»

«Պոպի, չեմ զարմանար որ բարկացաւ վարժուհին:»

«Բայց ի՞նչպէս կրնայ աստղերուն վրայ բան գիտնալ: Բնաւ գտնուած չէ անոնց մէջ:»

«Նղբայրը շատ ուսեալ է, և աստղաբաշխ կը կոչուի: Երբ մեծնաս բաւական, պիտի կարդաս անոր գիրքը: Զարմանալի շատ բաներ գտած է:»

«Դիտեմ: Ըսաւ ինք: Լուսանկարն ալ տեսայ: Չեմ սիրեր դէմքը: Սուտ է: Կատակի համար կ'ըսէ իր քրոջ, ինչու որ ապուշ է ան: Ինծի ի՞նչ՝ ապուշ կիներու խօսքերը: Ես ինծի համար պիտի գտնեմ իմանամ ամէն բան, երբ մարդ ըլլամ:»

«Երբ մարդ ըլլաս, աւելի խելացի պիտի ըլլաս: Հիմա յիմար տղեկ մը ես, Պոպի:»

«Բայց աւելի յիմար պիտի ըլլայի, եթէ հաւա-

տայի աստղերուն վրայ ըսուածներուն, երբ ոչ մէկը գացած է անոնց քով: Եւ ինք պէտք չունէր հայրին ըսելու և զիս ծեծել տալու: Հոգ չէ սակայն:»

«Երթամ ըսե՞մ հայրին թէ շատ կը ցաւիս, աղուորս:»

«Ոչ, չեմ ուզեր:»

«Աղթքդ ըրի՞ր, Պոպի:»

«Ոչ:»

«Ուրեմն, ելիր, աղուորս, և ըսէ հիմա: Թերեւս տարբեր զգացում ունենաս ետքը:»

«Կարծեմ, Աստուած ինծի պիտի չլսէ,» ըսաւ Պոպի:

«Բայց եթէ ուզես զղջալ, վստահ եմ որ պիտի լսէ: Ինք միշտ պատրաստ է մեզի օգնել որ բարի ըլլանք:»

«Ես ըսել ուզեցի թէ Աստուած չկրնար լսել ինծի: Բնաւ տեսած չեմ զինք: Ի՞նչպէս գիտնամ թէ կը տեսնէ կամ կը լսէ զիս:»

«Պոպի,» գոչեց Էլսի սարսափով: Գրկեց զայն: Փոքրիկ մարմին մը տղու — և սակայն ի՞նչ խորհուրդներ կը յուզէին անոր մէջ բնակող հոգին:»

«Այդպէս մի խօսիր, Պոպիս: Կը սոսկացնես զիս, կը դժբախտացնես զիս: Կ'ուզե՞ս զիս դժբախտ ընել:»

«Ոչ, ինչու որ կը սիրեմ քեզ: Ուրիշ մարդ չեմ սիրեր:»

«Ի՞նչ, չե՞ս սիրեր հայրը:»

«Հարկաւ կը սիրեմ, բայց հայրը քեզի պէս մտիկ չընէր: Ոչ մէկը կը սիրեմ քեզի չափ, Էլսի:»

Սառուցեալ սրտիկը վերջապէս հալիլ սկսաւ: Տղուն թեւերը Էլսիի պարանոցին փաթթուեցան սեղմօրէն:

«Պոպի,» ըսաւ քոյրը երեսն անոր երեսին կցե-

չով, «երբեք այսպիսի խորհուրդ մը պահելու չես մտքիդ մէջ: Դուն դեռ պզտիկ ես և չես կրնար շատ բան հասկնալ: Բայց յիշէ որ Յիսուս Քրիստոս եկաւ աւայտ աշխարհի մէջ ապրեցաւ, և թէև դուն այն ատեն ողջ չէիր, ու հետեւապէս՝ չէիր կրնար տեսնել զինք, պզտիկ շատ տղայք տեսան — ինք ալ զԱստուած տեսաւ:»

Տղան լուռ մնաց, կարծես այդ գաղափարին լըրջութենէն ազդուելով: Էլսի ալ լուռ մնաց, սրտով աղօթելով տղուն համար:

Քիչ յետոյ ըսաւ մեղմով, «Հիմա ել, աղուորս, և ծնրադրէ իմ քովս, և մէկտեղ ըսենք, «Բաղցր Յիսուս»: Եւ այս քեզի օգտակար պիտի ըլլայ:»

«Մէկ Աստուած կայ, ու մէկ Միջնորդ Աստուծոյ և մարդոց միջև:» Էլսի այս համարին զօրութիւնը երբեք այնքան զգացած չէր որքան երբ ծնրադրեց այս անմայր տղեկին քով, որու մանկական մտքին վրայ դարուն տարակոյսի ոգին իր ստուերը ձգած կը թուէր: Յետոյ երբ անկողնին մէջ զայն տեղաւորելով պատրաստուեցաւ մեկնել, տղան իր խռպոտ պզտիկ ձայնով ըսաւ,

«Կրնաս ըսել հայրին թէ կը ցաւիմ զինք տըրտմեցնելու համար:»

Էլսի գոհունակութեամբ, միանգամայն տխրութեամբ, վար գնաց՝ ինքնիրեն ըսելով,

«Այսուհետեւ ես եմ Պոպլի մայրը:»

ԳԼՈՒԽ Դ

Ամէն ինչ կարգադրուած էր գոհացուցիչ կերպով: Մը. Ուարտ և իր ընտանիքը ապահով Հուլիսի հասան: Մը. Ուարտ ծովափին ու բլուրին վրայ երկար պտոյտներ կ'ընէր բարեկամի մը հետ, որ հոն եկած էր այցելաբար: Բարեկամին կինն իր կարգին բարեկամացած էր Միս Լաունտզի հետ, տղաքն ալ երջանիկ ընկերութիւն կ'ընէին բարեկամին զաւակներուն հետ: Պոպլի ունէր մուրճ մը, ինչպէս թելադրած էր Հիլտա, և փայլուն քարեր գտնելու յուսով լիովին սփոփուած էր Էլսիի առժամեայ բացակայութեան համար, վասն զի Էլսի Բէսթրիկ թողուած էր ամբողջ ամիս մը դիւթական այն երկրին մէջ մնալու համար: Հոն այլեւս անձկալից դեռահաս մայր մը չէր՝ ժամանակէն առաջ իր վրայ եկող հոգերով ծանրաբեռնուած, այլ փայլուն աչքերով ու կայտառ սրտով երջանիկ աղջիկ մը, որու համար ամբողջ աշխարհ մատուցած էր և ամէն ծառ՝ կանանչ:

Վաղեմի տունը երազներու և յիշատակներու լուռ սրբավայր մը չէր հիմա, ինչպէս Էլսի սովոր էր զայն նկատել, այլ՝ կեանքով ու կենդանութեամբ զեղուն: Հինաւորեց սենեակները, առ հասարակ փակ, բաց էին ամբողջովին, արեւով ողողուած և ծաղիկներով զարդարուն: Պզտիկներու զուարթ ձայներ կը լսուէին ոլորապտոյտ նրբանցքներուն մէջ: Գիշերը մեծ հիւրանոցները պայծառապէս կը լուսաւորուէին և նուագով, հաճելի խօսակցութեամբ, վայելչութեամբ ու

գեղեցկութեամբ դիւթական տեսակ մը պաշտօնի կը փոխակերպուէին: Գէթ այսպէս կը թուէր Էլսիի:

«Ես կ'ուզեմ քու գաղտնիքդ իմանալ,» ըսաւ մօտէն եկող ձայն մը իրիկուն մը, երբ ան դիտելու և ունկնդրելու իր սովորական ունակութեան անձնատուր եղած էր:

«Ի՞մ գաղտնիքս,» կրկնեց Էլսի և վեր նայեցաւ: Երիտասարդ մը կեցած էր իր քով: Ինք անոր, Պ. Նօէլ Ուիլթընի, ներկայացուած էր ճաշէն առաջ: Բայց հազիւ ժամանակ ունեցած էր անոր նայելու: Հիմա երբ աչքերը վեր վերցուց, հանդիպեցան անոնք լուսանկարին աչքերուն — խելացի, լուրջ ու պաղ, նոյն իսկ աւելի պաղ քան զոր ինք երեւակայած էր: Անոր շարժումներն ալ պաղ էր, բայց կատարելապէս քաղաքավար, հազիւ նուազ գրաւիչ քան հազուադիւրս:

«Այո, գաղտնիքը ձեր խորին հետաքրքրութեան դուր — ներեցէք ինձի — տասը վայրկեանէ ի վեր ձեր դէմքին վրայ կը կարդամ: Կրնա՞մ հարցնել թէ տարօրինակ ի՞նչ հրապոյր կը գտնէք այս շատ հասարակ տեսարանին մէջ:»

«Հասարակ կը կոչէք դուք այս տեսարանը,» պատասխանեց Էլսի:

«Կը հաճի՞ք ինձի ըսել թէ ի՞նչ կը տեսնէք հոն:»

«Անհամար բաներ, միայն թէ անկարող եմ լեզուով արտայայտել: Պատկեր մը, կարծես պարիկի մոգական հպումով կենսաւորուած, ուր բոլոր անձերը կ'երեւին, կը շարժին ու կը խօսին:»

«Արդ այս ինձի համար պարզ հաւաքոյթ մ'է հասարակ այրերու և կիներու, որոնց մեծագոյն մասը այնչափ շատ տեսած եմ որ գոց գիտեմ ոչ միայն ա-

նոնց դէմքերը, այլև անոնց խօսակցութեան հաւանական նիւթերը և դանոնք քննելու իրենց աճարարական ձեւերը: Ո՛րքան հաճելի ըլլալու է տաղտկալի աշխարհը դիտել ձեզի պէս շաւոնսի մը աչքով:»

«Դուք արտաքինը գիտէք, բայց ի՞նչպէս կրնաք վստահ ըլլալ թէ ներքինն ալ գիտէք,» հարցուց Էլսի: «Իսկապէս, ես կը կարծեմ թէ չէք գիտեր:»

«Թերեւս չեմ գիտեր: Իսկ դուք ի՞նչպէս կրնաք վստահ ըլլալ թէ ներքինը կ'արժէ գիտնալ: Ես ինքս շատ հեռի եմ այդպիսի վստահութենէ, և կը վախնան թէ դուրկ եմ բարեբաւտիկ այն կարողութենէն որով յայտնի է թէ դուք օժտուած էք, այն է երեւակայութենէ՝ որ կրնայ իրականութիւնն անտեսել:»

«Կարծեմ լրջօրէն չէք խօսիր: Եթէ խօսէիք——»

«Այո, լրջօրէն,» ըսաւ երիտասարդը եռանդաւելի, և աթոռ մը քաշելով նստաւ անոր քով:

«Ներում կը խնդրեմ — մոռցայ,» ըսաւ Էլսի տարտամօրէն: Վախցաւ թէ չափազանց ընտանեբար կը խօսէր:

«Ոչ, ոչ,» յարեց երիտասարդը. «Ես շատ հետաքրքիր եմ գիտնալ թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, և շատոնց է որ բա՛ն մը չէ շարժած իմ հետաքրքրութիւնս:»

«Եթէ այդպէս է, պէտք է որ մարդասիրաբար աւարտեմ խօսքս,» պատասխանեց օրիորդը խնդալով: «Պիտի ըսէի սոսկ թէ ձեր վրայ շատ կը խղճամ, եթէ լրջութեամբ կը խօսիք:»

«Կը խոստովանիմ թէ կատարելապէս լրջութեամբ կը խօսիմ: Ուրեմն լիովին խղճացէք իմ վրաս: Բայց ինչո՞ւ:»

«Վասն զի մտքի այս շնական վիճակը, ըստ իս, գլխութեան արժանի է:»

«Իրօք: Երնաօք դարման մը թելադրել:»

«Գիտեմ թէ ես ի՞նչ թելադրելու եմ իմ անձիս:»

«Խնդրեմ, ըսէք: Ո՛րքան կենդանարար է այս հե-
տաքրքրութիւնը: Կ'աղաչեմ, ի՞նչ պիտի թելադրէիք:»

«Գործել,» պատասխանեց Էլսի կարճ բառով:

«Տքնիլ և քրտնիլ,» ըսաւ երիտասարդը զուար-
ճալի ոճով:

«Գործել ընկեր արարածներու մէջ: Եթէ անոնց
համար գործենք, պիտի սիրենք զանոնք:»

Երիտասարդն իր ուսերը շարժեց ու ըսաւ, «Արդ
ես իմ փորձառութեամբս ձիշտ հակառակը պիտի ըսեմ:
Երբեք հնար չէ գիտնալ թէ մարդիկ ո՛րքան ապե-
րախտ կրնան ըլլալ, մինչև անոնց համար գործել
փորձէք:»

«Փորձած էք ուրեմն:»

«Այո, և ձախողած:»

«Ի՞նչպէս գիտէք թէ ձախողեցաք,» յարեց Էլսի:

«Ի՞նչպէս կը գիտնայ մարդ ուէ բան: Ամէն պա-
րագայի մէջ ես չյաջողեցայ: Իրապէս, թոյլ չտուին
ինծի:»

«Այդ ըսել է թէ դուք շատ շուտ դադրեցաք
փորձելէ:»

«Ի՞նչ բան շատ շուտ կը սեպէք:»

«Մահէ առաջ ուէ ժամանակ,» յարեց Էլսի:

Երիտասարդն անոր նայեցաւ նոր դադափար մը
լսողի պէս:

«Դուք ուրեմն կը հաւատաք թէ պէտք է կառ-
չիլ անիրականալի յոյսի մը,» ըսաւ երիտասարդը,
քանի մը ըրալէ կենալէ ետեւ:

«Անշուշտ կը հաւատամ: Բայց —» ըսաւ ու
յանկարծ կանգ առաւ խնդալով:

«Կը հասկնամ: Դուք ինքնախաբուծիւն կը հա-
մարիք ինչ որ ես անիրականալի յոյս կը կոչեմ:»

«Կարծեմ քիչ մը դիւրաւ վհատած էք,» պատաս-
խանեց օրիորդը, իր համարձակախօսութեան համար
չիկնելով:

«Բուն բառով ըսէք, 'Երկշտ եղած էք:' Ս.յս է
ձեր միտքը:»

«Ոչ, արդարեւ,» գոչեց Էլսի, «պիտի չյանդգնէի
այդպէս ըսել: Ս.յլ միայն —»

«Ըսէք, ըսէք:»

«Հիշտա, այսինքն Տիկին Գըրթնէյ, օր մը ձեր
վրայ կը խօսէր, և յանկարծ, չեմ գիտեր ի՞նչպէս,
խորհուրդ մը ծագեցաւ մտքիս մէջ թէ ի՞նչ կարե-
լիութիւններ կան ձեր առջև, և թէ կարգ մը մար-
դիկ ինչե՛ր պատրաստ են տալ անոնց լոկ կիսուն
համար: Եւ հիմա կը զարմանամ որ այսպէս կը խօ-
սիք:»

«Կարծեմ ձեր յաւատարմիւնն իր բաժինն ունէր
այն կարելիութիւնները գունաւորելու մէջ,» պատաս-
խանեց երիտասարդը ժպտելով:

Բայց թէպէտ ժպիտ մը, այն ալ փայլուն, երեւ-
ցաւ այն շուրթներուն վրայ զորս Էլսի շատ պող կը
համարէր, երիտասարդին շարժուածքը նոր ոգեւո-
րութիւն մը ստացաւ: Օրիորդը քիչ մը խռովեցաւ
վախնալով որ իմաստակ կամ ինքնահաւան պիտի
կարծուի: Սակայն, որովհետեւ պարոնն ուրիշ նիւթե-
րու վրայ խօսիլ ձեռնարկեց, այդ վախն անհետացաւ:
Ամէն բան մոռցաւ ինք բաց ի անոր չնորհալի շար-
ժուածէն ու վերապահութեան անեկարագրելի այն
զօրութենէն, որով տպաւորուած էր երբ անոր լու-
սանկարը տեսաւ:

«Եթէ միայն կարելի ըլլայ ցնցել զայն լրջօրէն», ըսաւ մտովի: «Կրնա՞յի արդեօք ես ինքս ընել զայդ, եթէ աւելի ճանչնայի զինք և բաւական շատ աշխատէի:»

Օրիորդն իր սենեակին մէջ առանձին էր, երբ այս մտածումն ունեցաւ: Բայց մինչև իր քունքերը կարմրեցաւ:

«Ի՞նչ հպարտ եմ ես», ըսաւ ինքզինք յանդիմանելով:

ԳԼՈՒԽ Ե

Հետեւեալ օր, երբ այրերը որսի գացին, Հիլտա և Էլսի մտերմաբար պտոյտ մը ըրին ձիով:

«Ես շատ բարկացած եմ», ըսաւ Հիլտա, մինչ իր ձերմակ ձիերը հանդարտօրէն կը դրոթէին և Էլսի անոր կողքին կը յառաջանար գիտելով արտերու ցանկերը և անոնց բարձր կնձնիները որ երկար ստուերներ կը ձգէին ճամբուն վրայ, մօրենիներն ու ծաղիկները խակ ու կարծր պտուղներու ողկոյզներու հետ խառնուած, երկարածիգ վայրի որթերն ու այծտերեւուկները, ձարխոտի զանգուածներն ու գոյնզգոյն ծաղիկները որ հոս հոն կը փայլէին կանանչներուն մէջ: «Շատ բարկացած եմ Նօէլ Ուիլթընի, նմանապէս Կայյ: Ի՞նչ կը կարծես թէ կը խորհի ընել:»

«Հրաժարի՞լ իր պաշտօնէն», ըսաւ Էլսի:

«Վայ, աղջիկ, երէկ գրնատան դռնուն էիր երբ ինք

եկաւ, ու մտի՞կ ըրիր: Ես կարծեցի թէ դուն պզտիկին քով էիր մանկանոցին մէջ: Սակայն չիտակ է ըսածդ. աւելին ալ կայ: Կ'ըսէ թէ իր քաղաքէն պիտի ելլէ և դարձեալ Ֆլորէնս երթայ: Եւ պատճառը սա է միայն որ իր մշակներէն երկու երեքը, որոնք տարիներով իրենց կամքին թողուած են, կ'ընտրեն տրտընջալ անոր յանկարծական բարենորոգումներուն դէմ, և աշխատաւորներն ալ չեն գնահատեր անոր նորահաստատ ընթերցատունը: Այս է գրեթէ ամբողջութիւնը պատճառներուն զորս Կայյ կրցաւ խլել անոր բերնէն: Կը սպասէ որ ամէն ոք իր խեղճ մօր նման խելոյն խոնարհի իր առջեւ, և երբ չեն խոնարհիր, այնչափ հպարտ է որ չգիշանիր ջանալ համոզել զանոնք: Կայյ ամէն բան խօսած է անոր, բայց գաղափար չունիս թէ ո՞րքան յամառ է:»

«Եւ սակայն կ'ուզէ՞ օգտակար ըլլալ, չո՞ւզեր», հարցուց Էլսի:

«Կ'ուզէ, կարծեմ: Կրօնական զօրաւոր սկզբունքներ ունի, գիտեմ: Եթէ աստիճան մը բարեպաշտ չըլլար, անտանելի պիտի ըլլար երբեմն, ա՛յնքան ամբարտաւան է: Ասով հանդերձ կրնայ շատ սիրելի ըլլալ: Դուն երէկ իրիկուն շատ սիրեցիր զինք, այնպէս չէ՞, Էլսի:»

«Շատ ախորժելի կարծեցի զինք», պատասխանեց Էլսի ձախ կողմի խոտերուն նայելով:

«Տեսայ թէ ախորժեցար: Եւ կարծեմ թէ ինք ալ քեզմէ ախորժեցաւ: Քիչ անգամ տեսած եմ որ այնքան երկար խօսի ոեւէ աղջկայ՝ հետ: Գիտէ թէ ինք դրաւիչ է, ուստի շատ հոգ կը տանի որ պարապ ակնկալութիւններ չքաջալերէ: Միշտ կ'ըսէ թէ ինք ամուսնանալիք մարդ չէ:»

«Ոչ ոք խնդրեց զինք, տէր,» պատառխանեց էլսի, հին ասացուած մը կրկնելով:

Յետոյ յիշեց այս անորոշ ազդարարութիւնը և պատճառ ունեցաւ յիշելու: Սյլապէս կրնար, խորհեցաւ ինք, սխալ հասկնալ Նօէլ Ուիլթընի ընթացքը: Մինչ կ'անցնէր ամիսը, երջանիկ այն ամիսը, իսկապէս աւելի երջանիկ քան զոր օրիորդն ակնկալած էր, երիտասարդն աւելի յաճախ կ'ընկերանար անոր, կը հետապնդէր զայն այնպիսի կերպով մը որ կրնար երբեմն վիշտ պատճառել անոր, եթէ նուազ պարզամիտ ըլլար, վասն զի ուրիշ այցելուներ սկսան նշմարել իր ողորթութիւնը և Հիլտայի հարցնել նշանակալից բառերով թէ ո՞վ է ան: Եւ ոմանք շատ զարմացան երբ իմացան թէ կղերականի մը դուստրն է լոկ, որ գիւղէն դուրս ելած չունի և անտեղեակ է ընկերային բարքերու: Սակայն էլսի, գիտնալով թէ ամուսնանալիք մարդ է ան, թեւէ եզրակացութիւն չհանեց անոր հետապնդումներէն: Ինք զեռ չէր հասկցած թէ իր երջանկութիւնը ո՞րքան կախում ունէր Նօէլ Ուիլթընի խօսուածքին ձայնէն, անոր նայուածքին արտայայտութեան: Գիտէր միայն թէ մէն մի օր նոր վայելք էր և թէ Ռէսթրիկ անգամ նոր հրապոյր մը կ'ստանար: Եւ իր երեւակայութեան մէջ յարաճուն զօրութեամբ սա գաղափարը կը տիրէր թէ ան ի՞նչ կրնայ ընել և ի՞նչ կրնայ ըլլալ:

Յաճախ կ'երգէր ինքնին, «Թագ մը, գահ մը, կայ քեզ, Չարլի:» Գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար որոշած էր զայն ներշնչել որ շահի այդ թագն ու գահը:

Իր վերջին շաբթուան վերջերը նամակ մը ստացաւ իր հայրէն:

«Ուրախ պիտի ըլլամ երբ ամէնս մէկտեղ գտնուինք,» կը գրէր ան: «Դարձեալ կը նեղուինք Պոպիի համար: Չեմ գիտեր ի՞նչպէս կ'ըլլայ, բայց դուն կը թուիս միակ անձն ըլլալ, որ պիտի կրնայ զայն փառավարել, և իմ անձկութիւնս հետզհետէ կ'աւելնայ, վասն զի բոլիշ կ'ըսէ թէ տղուն ուղեղը դիւրագորգիւ վիճակ մը ունի, և պէտք է բնաւ կամքին դէմ շարժիլ առանց բանաւոր պատճառի:»

Էլսիի թուեցաւ թէ յանկարծ ամպ մը եկաւ մթագնեց իր հորիզոնը:

«Սիրելի հայրս,» ըսաւ ինքնիրեն, «ես մոռցայ անոր հոգեբը, իմ անձնական վայելքիս վրայ մտածելով: Մարդ ո՞րքան դիւրաւ անձնասէր կ'ըլլայ: Ես սոսկալի անձնասէր պիտի ըլլամ շուտով, եթէ Բէսթըրիկի մէջ մնամ: Էհ, ետ պիտի երթամ արդէն, և պէտք է շնորհակալ ըլլամ վայելածիս համար: Անոր սղիին և իմս, ոհ, իրարմէ ո՞րքան հեռու կ'իյնան: Ես հեռուէն պիտի դիտեմ զայն: Եթէ յաջողի, ինչպէս գիտեմ թէ պիտի յաջողի, անոր ուղերձները պիտի կարդամ, և բարի գործերը լսեմ: Եւ թերեւս ամուսնանայ մէկուն հետ որ միշտ վեր ու յառաջ մղէ զայն և գործակցի անոր իբր — իբր —»

Հոս յանկարծ կտրեցաւ անոր խորհրդածութեան թելը: Սուր ցաւ մը, գրեթէ ֆիզիքական, ծակեց անոր սիրտը:

Սյդ օրն Հիլտա զբաղ էր կէսօրէ ետքը, և էլսի առանձին թափառեցաւ ծառաստանին մէջ: Մեծ կաղնիի մը տակ նստելով ըմպեց չրջակայ անոյշ գեղեցկութիւնը: Ամառը աշնան կը մօտենար և հոս հոն արդէն իսկ կ'երեւէին փտումի կանխանշան երանգները: Սակայն մթնոլորտը զեռ հոտաւէտ էր, և ար-

տոյտ մը դէպ ի վեր կը սաւառնէր, ճիշտ ինչպէս այն օրը երբ առաջին անգամ լսեց, առաջին անգամ խորհեցաւ, Նօէլ Ուիլթընի վրայ: Կարելի է՞ որ անկէ ի վեր միայն հինգ շաբաթ անցած ըլլայ:

«Ա՛, հո՞ս էք: Վախցայ թէ պիտի չգտնեմ ձեզ: Կրնա՞մ բոլէ մը խօսիլ ձեզի:»

Նօէլ անձամբ եկած էր կալուղ ու կարճ խոտերուն վրայէն, անձայն ու անշուկ: Դէմքը կարմրած էր տարօրինակօրէն, աչքերը կը շողային, ծուլութիւն ու անտարբերութիւն անհետ եղած էին: Անմիջապէս ըսաւ օրիորդին, Գիտէք — գիտէք ի՞նչ: Օրիորդը ցատկեց ելաւ տեղէն: Կ'երազէ՞ր արդեօք: Յանկարծ կը փոխակերպուէ՞ր արդեօք:

ԳԼՈՒԽ 2

Մեծ հացկերոյթ մը տրուած էր: Վերջանալուն պէս Հիլտա, սաստիկ յոգնած, անկողին մտած էր: Էլսի չկրցաւ այն գիշեր անոր խօսիլ: Ստիպուեցաւ սենեակին մէջ փակուիլ, բոլորովին առանձին իր զարմանալի լուրով: Վասն զի, այո, զարմանալի էր որ իր իշխանը, իր թերեւս հերոսը, կը սիրէր զինք, Էլսին, աննշա՛ն ու անմշակ աղջիկը: Եւ մտածել որ բնաւ ուրիշ մը չէ սիրած դեռ, ինչպէս ըսաւ, և բնաւ չէ գիտցած թէ սէրն ի՞նչ է, և հիմա կը սիրէ զինք: Մարեց մոմերը և պատուհանը նստելով աստղերը դիտեց: Միթէ ան աստղի պէս չէ՞ր ծագած իր աշխարհին

վրայ — հեռաւոր սա պայծառ աստղին պէս որ բոլոր միւսները կը գերազանցէ իր փայլով: Եւ ահա կ'ուզէ՛ր ան իր վրայ փոխադրել զինք: Խորհի՛լ թէ, փոխանակ հեռուէն անոր ընթացքը դիտելու, ինչպէս ակնկալած էր ընել՝ համբերութեան միջադին մէջ մնալով, ինք ալ հոն անոր քով պիտի շողայ, այլեւս անկէ չբաժնուելու պայմանով: Հիմա գիտցաւ թէ ի՞նչպէս կը սոսկար այդ բաժանումէն:

Աւելին կայ: Ճշմարիտ էր, թէ կ'երազէր, որ ըսաւ թէ ինք ներշնչուած է, նոր շարժառիթներ ստացած է իրմէ, թէ իր խորհուրդներուն ամբողջ ընթացքը փոխուած է, և թէ հիմա կազմ և պատրաստ է բոլոր ուժով յարձակիլ խրամատին վրայ որմէ կը խրտչէր առաջ, գործել ու կռուիլ, և դժուարութիւններու և վնասութիւններու կուրծք տալ, և թէ վաղեմի ասպետներու նման պիտի առնէ իր դրօշը և երթայ յաղթել — նուաճել հիմա:

Էլսի խորհած էր թէ Աստուծոյ կամքն է որ ինք օրէ օր, տարուէ տարի համբերութեամբ տքնի հասարակ հոգերով ու պարտականութիւններով, գիւղացիներու միօրինակ կեանքը հոլովելով՝ անձուկ մշակութեամբ ու սահմանափակ նպատակակէտով մարդոց մէջ: Միտքէն չէր անցուցած տրտնջել կամ աւելի փայլուն ապագայ մը ակնկալել: Ուրիշ, աւելի բարձր, վիճակներ երազած էր և այն երազներով հրճուած, բայց ոչ իր անձին համար: Իսկ հիմա Աստուած էր որ կը կոչէր զինք այդպիսի ճակատագրի — կիներն ու գործակիցն ըլլալ այդպիսի մարդու մը: Աստուած էր որ կու տար զինք անոր, Աստուած էր որ կը զրկէր զինք: Իրեն միայն կը մնար ծոռնկի վրայ գալ ու գոհանալ Աստուծոյ լուրթեամբ, և գօրութիւն խընդ-

բել որպէս զի ըլլայ և ընէ այն ամէնը որու կը կոչուէր:

Կը կարծէր թէ պիտի չկրնայ քնանալ: Բայց երբ պառկեցաւ, քունն եկաւ շուտով և քունին հետ ալ երազ մը: Երազին մէջ լուսեղէն աշխարհ մը տեսաւ և անոր մէջ փոխակերպուած դէմքեր, որ կը սաւառնէին ու կը սաւառնէին, ինք ալ անոնց հետ, արտայտին նման: Յանկարծ իր մօրը դէմքը տեսաւ, որ վերէն կը ժպտէր: Լսեց նաեւ անոր ձայնը, այնքան յստակ որ, երբ արթնցաւ, հաւատաց թէ այդ ձայնն իսկապէս եկաւ իրեն: Սիրալիւր աչքերը զօրս կը յիշէր՝ նախ իրեն նայեցան իբր թէ բարի գալուստ մաղթելով, բայց յետոյ աւելի վար ուղղուեցան՝ վեր բարձրացող բազմութեան մէջ մէկը փնտռելու երեւոյթով:

«Ո՛ր է Պոպին», ըսաւ ձայնը, «էլսի, էլսի, չքերի՛ր Պոպին»:

Գիշերուան իր հսկումներուն հակառակ առաւօտուն կանուխ էլսի վար իջաւ: Միայն մէկ անձ իջած էր աւելի կանուխ և սրահին մէջ կը դեգերէր անհանգիստ սրտով: Ան անմիջապէս գրատուն տարաւ զայն:

«Կը յուսայի որ պիտի գաս, այս ժամուն կ'սպասէի: Կ'ուզեմ վստահ ըլլալ թէ երէկի մեր երջանկութիւնը երազ պիտի չըլլայ: Անշուշտ միտքդ չես փոխած»:

«Ո՛չ», պատասխանեց էլսի: Բայց Նօէլի թուեցաւ թէ օրիորդը կը վարանէր:

«Ի՞նչ է, ի՞նչ կայ», հարցուց կտրուկ կերպով:

«Կը խորհիմ թէ թերեւս սխալ ըրի: Թերեւս, երբ գիտնաք, այլեւս պիտի չուզէք ունենալ ինծի հետ: Դեռ ոչ մէկու յայտնած եմ: Կրնաք մեկ-

նիլ ու մոռնալ բոլորովին: Երէկի ձեր խօսքերը կրնաք չըսուած սեպել»:

«Ի՞նչ ըսել կ'ուզես», ըսաւ Նօէլ, թողով անոր ձեռքը: Յանկարծ այնպէս հպարտ ու խիստ երեւոյթ մը առաւ որ օրիորդը վախցաւ:

«Պոպի պղտիկ եղբայրս է: Երէկ մոռցայ թէ որոշած էի բնաւ չթողուլ զինք ցորչափ ինծի պէտք ունենայ: Որոշած եմ անոր մայր ըլլալ: Մեր բուն մայրը մեռած է, գիտէք: Ինք շատ փոքր է և անզօր: Դեռ տարիներով պիտի չկրնայ դպրոց երթալ, և ես պէտք չէ որ իրմէ բաժնուիմ, մինչեւ իսկ — մինչեւ իսկ ձեզի համար»:

Օրիորդին ձայնը կը դողդղար: Բայց երիտասարդը խնդաց՝ հանգիստ շունչ մը առնելով: Իր խտուրթիւնն անհետացաւ: Նորէն բռնեց անոր ձեռքը և իր քով աթոռի մը վրայ նստեցուց օրիորդը:

«Այդ է բոլորը», հարցուց: «Եթէ չես կրնար անկէ բաժնուիլ, պէտք է որ հետդ բերես»:

Բայց էլսի գլուխն երերցուց:

«Գիտէի թէ այդպէս պիտի ըսէք, դուք շատ վեհանձն էք: Բայց եթէ ես ձեր — ձեր կիսն ըլլամ, իմ առաջին պարտականութիւնս պիտի ըլլայ ձեզ հոգալ: Եւ բաւական ժամանակ պիտի չունենամ: Պիտի չկըրնամ անոր այն խնամքը նուիրել, զոր նուիրելու եմ: Ոչ, պէտք է հրաժարիմ: Պէտք չէր որ մտիկ ընէի ձեզի: Ուրիշ խօսք» — բառերն անգիտակցաբար սարդեցան բերնէն — «Եթէ այնչափ կը սիրէք զիս որ կ'սպասէք»:

«Այնչափ կը սիրեմ ձեզ», գոչեց երիտասարդը կիրքով, «որ չեմ կրնար սպասել, էլսի: Չես գիտեր ի՞նչ կ'ըսես: Գաղափար չունիս անորոշ նշանաւորութեան մը

սրտմաշութիւն վրայ: Ճիւղաղային անձնատէր մը ըլլալու եմ որ քեզ այդ փորձանքին ենթարկեմ:»

«Երբեք, եթէ ես եմ որ այդպէս կ'ընտրեմ,» ըսաւ Էլսի երկչոտութեամբ:

«Դուն ընտրելու դիրքի մէջ չես: Փորձառութիւնն չունիս: Երկուքիս ալ վզէն կախուած ծանրութիւն մը պիտի ըլլար այդ: Դուն յաճախ խօսած ես իմ դործիս վրայ: Ի՞նչպէս կրնամ ես դործել այսպիսի անհաստատ վիճակի մէջ — միշտ քու վրադ մտածելով և քու կարօտդ քաշելով: Եւ այս ամէնը լոկ ցնորքի մը համար,» ըսաւ ու կայնեցաւ: «Երբ Պոպլի դպրոց երթայ վերջապէս, ուրիշ անյաղթելի պարտականութիւն մը պիտի գտնես: Ո՛հ, Էլսի,» և շեշտը փոխուեցաւ, «կը տեսնեմ իրողութիւնը, դուն զիս չես սիրեր—ոչ, ինչպէս ես կը սիրեմ քեզ: Այո, աղէկ է որ, ինչպէս քիչ առաջ ըսիր, ձգեմ երթամ ես ու մոռնամ:»

ԳԼՈՒԽ Է

«Կայ, չեմ կարծեր որ կրնամ երբեք ներել Նօէլ Ուիլթընի,» ըսաւ Հիլտա:

«Ինչո՞ւ, ի՞նչ ըրաւ,» հարցուց Կայ ժպտելով:

Բոլոր հիւրերը մեկնած էին: Մէկ երկու օրէն ալ իրենք պիտի մեկնէին: Վաղեմի տունը, որ վերջերս այնքան կենդանացաւ, պիտի ամայանար:

«Բա՛ն մը չըրաւ,» պատասխանեց Հիլտա: «Ճիշտ այդ է իր յանցանքը: Բան մը կար զոր ընելու էր:»

«Օր. Էլսիի առաջարկե՞լ, կ'ուզես ըսել, ով դու վիպական կին:»

«Ինչո՞ւ վիպական: Հարկաւ ինք քաջայարմար ընկեր մը պիտի ըլլար անոր, աշխարհային տեսակէտով, եթէ այդ է միտքդ: Բայց երբ պատուաւոր մարդ մը յայտնի սէր կը ցուցնէ աղջկան մը — պէտք է որ հետեւութիւններն ընդունի:»

«Ի՞նչպէս գիտես որ չընդունիր:»

«Հարկաւ ինծի պիտի ըսէր աղջիկը: Ասկէ զատ ալ պիտի հաւանէր: Ինչո՞ւ մեկնեցաւ խեղճը այնքան տոգոյն ու տխուր: Մինչեւ երէկ առաւօտ երջանիկ էր ամէն ժամ:»

«Եւ ինչո՞ւ մեկնեցաւ Նօէլ, այնչափ տրտում ու տխուր, երկու օր աւելի կանուխ: Մանաւանդ, դուն այս անգամ կը սխալիս, տիկին: Ես կը կարծեմ թէ ան առաջարկեց ու մերժուեցաւ:»

«Ատոր երբեք չեմ կրնար հաւատալ,» գոչեց Հիլտա ուժգին կերպով: «Էլսի սիրաբանութեան վրայ երախայէ մը աւելի գաղափար չունի: Երանի՛ թէ մեկնելէ առաջ ժամանակ ունենայինք զինք տեսնելու:»

«Չունինք, ուստի պէտք է համբերենք: Ամիսէ մը պիտի վերադառնանք: Միեւնոյն ժամանակ, ոչ թէ անօգուտ, այլ աւելի ալ գէշ բան մը պիտի ըլլայ միջամտել:»

Այսպէս Հիլտա առժամապէս համակերպեցաւ անտեղեակ մնալու գաղափարին, Էլսի ալ ստիպուեցաւ առանձին կրել իր վշտի բեռը: Ծանր բեռ էր: Աղջկան գեղեցիկ պղպջակը ցնդած էր: Անոր Իշխանը բարկութեամբ հեռացած էր, մերժելով հաւատալ անոր խօսքին կամ հասկնալ անոր միտքը: Լոռտոնի հասցէ մը տուած էր անոր, որպէս զի, եթէ իր միտքը փոխէ,

կարող ըլլայ գրել: Երկու շաբաթ Անգղիա պիտի մնայ, ըսած էր, նամակ ստանալու յուսով, և տող մը ընդունելուն պէս անոր քով պիտի թռչի: Այնուհետեւ, այսինքն եթէ գիր մը չստանայ, պիտի մեկնի Իտալիա, Սպանիա, Նոր Զելանդա: Եթէ ունէ մէկը, տղայ մը սոսկ, իրմէ աւելի սիրելի է օրիորդին, լաւ է որ ինք այլեւս չտեսնէ զայն:

Էլսի արդէն իսկ թաղուած էր տան գործերուն մէջ: Հոն ամէն ինչ սովորականին պէս կ'ընթանար: Ճամբորդութեան սնտուկները վերցուած էին, դասագիրքերն ու գործատուները վերերեւցած էին: Էլսի ուրախացաւ՝ հայրը և տղաքը ու Միս Լաունտը տեսնելով: Բայց իր մատղաշ սիրտը, փոխանակ սովորականին պէս երազելու և սաւառնելու, տրտում էր և քարի պէս պաղ: Համբերութեամբ կը կատարէր օրական իր գործը, և մասնաւոր փոփոխութիւն չէր նշշմարուեր անոր վրայ: Քիչ մը տոգոյն ու լուռ էր, այսչափ միայն:

«Նուաստացուցիչ եղրակացութեան մը եկած եմ, Էլսի, սիրելիս», ըսաւ Միս Լաունտը մտերմօրէն առաջին իրիկունն իսկ: «Չեմ հասկնար Պոպի բնութիւնը: Շատ տարօրինակ տղայ է: Եւ քանի որ դուք զինք կառավարելու ձիրքն ունիք, ըսի հայրին թէ ես զինք ամբողջովին ձեր խնամքին կը յանձնեմ:»

«Ուրեմն կ'ուզէք որ ես դաս տամ անոր», ըսաւ Էլսի:

«Եթէ կը հաճիք: Բժիշկը կ'ըսէ թէ պէտք չէ զայն բարկացնել: Եւ ես կը խոստովանիմ, սիրելիս, թէ ես չեմ ուզեր որ յիշուի ամէն տեղ, թէ անկարող եմ անոր դաս տալ առանց զինք բարկացնելու: Տեսնե՞ք դուք ո՞րչափ կը յաջողիք:»

Այսպէս Պոպի դասագիրքերը Էլսի սենեակը փոխադրուեցան, և Էլսի սկսաւ անոր հոգածուն, վարժուհին և մտային բժիշկն ըլլալ միանգամայն:

«Ի՞նչ պիտի զգայի հիմա», ըսաւ մտովի, «եթէ խոստացած ըլլայի ամուսնանալ և թողուլ այս տղան»: Եւ վայրկեանապէս մխիթարութեան չող մը ծագեցաւ անոր վրայ: Պոպի աւելի փոքր, աւելի կախարդ, աւելի յամառ ու խորամանկ թուեցաւ, երբ օրիորդը փորձեց իր մայրական գիրկն առնել զայն: Չէր ուզեր երկար ատեն գրկուիլ, նոյն իսկ քոյրէն, այլ կը ձգնէր անոր գիրկէն ելլել և կը վազէր բերել իր քարի կտորները, որոնց մէջ փայլուն գոհար կայ, կը կարծէր:

«Իմ քարերուս նայէ», ըսաւ. «երբ մեծնամ, ճամբայ մը պիտի բանամ լեռներուն մէջէն և ամէն բան իմանամ անոնց վրայ: Բա՛ն մը պիտի չընեմ զիս հիւանդացնող, որպէս զի չմեռնիմ մինչև ամէն բան գտնելու ժամանակ ունենամ:»

Էլսի խաջն իր առջև էր անսխալելի կերպով: Անոր կը մնար միայն իր ուսն առնել զայն արիաբար և չարչարուիլ: Սակայն շատ ծանր էր: Մինչ միաձև օրերը կ'անցնէին և բա՛ն մը չէր պատահեր — նամակ չէր գար բնաւ, ոչ մէկ լուր իր առջև յանկարծ փակուող պայծառ աշխարհէն — խորհեցաւ թէ խաջն հեռզհեռէ աւելի կը ծանրանար:

ԳԼՈՒԽ Ը

Լմննալու վրայ էր այն երկու շաբաթը որու վրայ խօսեցաւ Նօէլ, և մեծ պայքար մը սկսած էր Էլսիի մտքին մէջ: Ինչո՞ւ վերջապէս պիտի չգրէ ինք անոր: Գիտէր թէ հայրը պիտի ուրախանայ իր զաւակին երջանկութեան համար: Զինք Պոպիի կապող դադափարը ցնորք մը չէ՞ր միթէ, ինչպէս կ'ըսէր ան: Պոպի ա՛մէն պարագայի մէջ լաւ պիտի խնամուի: Ինք կրնայ Նօէլի հետ թղթակցիլ և ան կրնայ գալ ու իր քով կենալ: Մինչդեռ Նօէլ, ո՛րքան առանձին է խղճը: Զարմանալի չէ որ դործելու սիրտ չունի: Ո՞վ տուած էր անոր այս տարօրինակ աղբեցութիւնը: Կարելի՞ է որ Աստուծոյ կամքն ըլլայ Նօէլի պէս մէկէ մը նախամեծար համարիլ բարկացող ու հիւանդկախ տղայ մը: Ի՞նչ պատուական կեանք կրնայ ան ունենալ, հազարաւորներու թերեւս օրհնութիւն բերող: Եւ ինք կարո՞ղ է դայն ներշնչել:

Շատ անգամ վհատած էր Նօէլ, շատ անգամ ձախողած էին անոր ծրագիրները: Կը վայլէ՞ որ ինք չօգնէ անոր, առանձին թողու դայն որպէս զի քչուի դարձեալ դէպ այն անտարբեր ծուլութիւնը, որ շատ չանցած՝ հաստատուն ունակութիւն մը պիտի ըլլայ: Ինք կրնայ անոր օգնել որ մեծ ու փառաւոր մարդ մը ըլլայ: Եւ հոս ինք իր տարրին մէջ չէ: Ո՛հ, ճանճաւցած է այս անհամ կեանքէն՝ Նոր յոյսեր չողացած էին իր առջեւ, նոր աշխարհներ բացուած: Իր ներկայ տունը այլեւս չկրնար գոհացնել զինք: Բանական կեանք չէ

այս, այլ անբանութիւն: Ո՛հ, իցիւ թէ ինք անձնատուր ըլլար այս սիրոյն, այս փոխակերպիչ դժբախտի: Ճիշտ երեք տող գրել և այն ծանօթ ապուշ ձեղքին մէջ ձգել, և այնուհետեւ, ո՛հ, ի՞նչ երանութիւն: Եւ վերջապէս ո՛րքան աւելի բարիք պիտի կրնար ընել հոն քան հոս, ո՛րքան աւելի անձերու պիտի կրնար օրհնութիւն ըլլալ:

Կիրակի էր, աշնանային խաղաղ կիրակի մը: Առաւօտեան պաշտօնի ամբողջ տեւողութեան միջոցին նոյն պայքարը տեղի մ'ունենար Էլսիի մտքին մէջ: Զանաւցած էր աղօթել, նոյն իսկ փառաբանել: Խօսած ու քրքած էր իր բերնով, բայց սիրտը ներկայ չէր: Սա՛կայն երբ հայրը քարոզին բնաբանն ըսաւ, իր ուշադրութիւնն անմիջապէս ամիոփութեցաւ: Ի՞նչ խօսքեր էին անոնք, որ բուն իր տարտամ իղձերը կ'արտայայտէին:

«Այս բոլոր բաները և անոնց փառքը քեզի պիտի տամ...: Ուստի եթէ դուն իմ առջեւ իյնաս ու երկրպագութիւն ընես, ամէնը քուկդ պիտի ըլլայ:»

Ո՞ւր կը կայանար փորձութիւնը: Գոհելի փառասիրութիւններ կրնայի՞ն հրապուրել այն սուրբ ու երկնային միտքը: Անշուշտ ոչ, ինչպէս իր հայրը բացատրեց: Աղբեցութեան խաբուսիկ տեսիլն էր — բարիի գործածուող աղբեցութեան — որ այն իշխանութենէն պիտի բխէր, այն փառքէն ու երկրպագութենէն, որ Ամենասուրբին իսկ փորձութիւն կ'ըլլար:

Ատոր նման փորձութիւն մը չէ՞ որ հիմա Էլսիի վրայ կը յարձակէր: Զգիլ իր տան խաղաղ անկիւնը — խաղաղ խնամատարութիւնը որը տղուն, որու համար, ինչպէս ըսած էր իր մայրը, հրեշտակ մը և դեւ մը կը մաքառին իրարու հետ — ձգե՛լ այդ խնամատարութիւնը

որու ձեռնարկած էր, երբ դեռ պայծառ յոյս մը չէր շլացուցած զինք, և երթալ դիւթական աշխարհը և զօրութիւն ու փառք շահիլ սիրոյ և ազդեցութեան դիմակին տակ — հիմա կը տեսնէր ամէն ինչ իր ճշմարիտ լուսով, փորձութիւն մը — որմէ՞ զրկուած, ոչ Աստուծմէ, վասն զի Աստուած ոչ մէկ մարդ կը փորձէ:

Եկեղեցիէն ետքը միւսները պտոյտի գացին ընտանիքին սովորութեան համաձայն: Բայց Էլսի յոգնած ըլլալով, ինչպէս էր ստուգիւ, գնաց գաղտնապէս իր մօրը գերեզմանը: Նստաւ կախուղ հողին վրայ՝ գլուխը պաղ, ձերմակ քարին կրթնցնելով:

«Ոհ, մայր,» մրմնջեց, «երանի թէ քեզի հետ ես ալ մեռնէի: Չէի գիտեր ընաւ թէ ո՞րքան դժնդակ պիտի ըլլայ կեանքը:»

Բէսթրիկի մէջ իր ականջին յաճախ եկող խօսքերը դարձեալ եկան, այս անգամ իրենց տխուր վերջաբանով —

«Թագ մը, գահ մը կայ քեզ, Չարլի, իսկ գերեզման մը ցուրտ ինծի:»

«Ան իր պայծառ ճամբուն մէջ պիտի ընթանայ, — անոր ինծմէ կախումը երեւակայութիւն և ունայնութիւն է միայն: Ան պիտի ընթանայ, և ես պիտի լսեմ անոր վրայ, ինչպէս խորհեցայ առաջ: Ես հոս պիտի ծածկուիմ և ան քիչ ատենէն պիտի մոռնայ զիս: Բայց ես ընաւ չեմ կրնար գայն մոռնալ — ընաւ մինչև գայ վերջը, երբ քու քովդ, մայր, պիտի պառկիմ այս գերեզմանին մէջ: Երանի՜ թէ չուտ գացայն:»

Ծածկեց իր դէմքը, և տաք արցունքներ արագ հոսեցան լուռ քարին վրայ: Սակայն հետզհետէ ուրիշ խորհուրդներ եկան անոր միտքը:

«Օն, առ քու խաչդ,՝ ըսաւ Փրկիչն,
'Թէ կ'ուզես ինձ աշակերտիլ,
Ուրացիր անձդ ու այս երկիրն,
Ետեւէս եկ խոնարհաբար:»

«Ընկճուիլ, ծուլանալ և մահ ուղել միթէ հետեւի՞լ է անոր: Ոհ, ինք յաղթեց, իր նպատակին համար կռուելով: Չաղօթեց որ մեռնի, վասն զի իրերը չէին այնպէս ինչպէս ինք կ'ուզէր որ ըլլային: 'Արհամարհեց ցաւը:՝ Պէտք է որ ես ալ արհամարհեմ: 'Միայն զինք պաշտես:՝ Տէր Յիսուս, ինծի օգնէ միայն քեզ պաշտել այսուհետեւ: Այդ աւելի լաւ է քան Նօէլի ծառայել:»

Էլսիի սիրտը տակաւին կը մորմոքէր, բայց յաղթանակը շահուեցաւ:

ԳԼՈՒԽ Թ

«Էլսի, ո՞վ եկաւ:»

«Մէկը որ կ'ուզէ հայրը տեսնել գործի համար:»

«Վասն զի ով որ է՝ կառքով եկաւ:»

«Իրա՞ւ,» հարցուց Էլսի անտարբերութեամբ, և զարմացուց իր պզտիկ քոյրը, որ շատ գրգռուած էր այս անսովոր դէպքէն:

Սակայն Էլսի կ'զգար թէ ոչինչ կրնայ զինք այլեւս գրգռել: Ծաբաթ մը առաջ լրագրին մէջ կարդացած էր թէ երեսփոխան Մր. Ուիլթըն ցամաքային եւրոպա գացած է: Հիմա ալ, մինչ ուրիշներու հետ հիւրանոցին մէջ լամբարի լուսով նստած կ'սպասէր որ Միս Լաուշտոգ վար գայ և կարդայ բարձրաձայն, միտքը հեռուները կը թափառէր, ջանալով իր առջև

պատկերացնել այն տեսարանները զորս անոր աչքերը կը տեսնէին: Կը տեսնէր օտար պայծառ երկինքները, այգիները, լեռները — և դարձեալ նկարագեղ քաղաքները իրենց գեղարուեստի գանձերով, իրենց ու գեւորութեամբ ու կենդանութեամբ:

«Շուտ պիտի մոռնայ — շատ դիւրաւ պիտի մոռնայ,» կ'ըսէր մտովի: Յետոյ սթափեցաւ խղճի խթու մով, և աղջիկներուն խօսակցութեան միացաւ:

«Նայեցէք, ի՞նչ էր այն,» գոչեց ոտքի վրայ ելլելով, երբ Միս Լաուենտզ դուռը բացաւ:

«Բան չկայ, միայն ձեր հայրը ձեզ կ'ուզէ, սիրելիս: Էլսի հոս է, Մր. Ուարտ:»

«Ես ուրիշ ձայն մը լսեցի —» ըսաւ Էլսի և կեցաւ, մինչեւ մազերուն արմատը կարմրելով: Գնաց սրահը իր հօրը քով:

«Էլսի, սիրելիս, կրնա՞ս անակնկալի մը տոկալ: Դուն միշտ բարի զաւակ եղած ես, Էլսի: Բայց մինչև այս իրիկուն չէի գիտեր թէ քեզի համար ո՞րքան պարտիմ Աստուծոյ գոհանալ: Երանի՛ր թէ մայրդ ողջ ըլլար:»

Տարաւ զայն իր աշխատանոցը:

«Ահաւասիկ: Պէտք է դուք անձամբ պաշտպանէք ձեր դատը,» ըսաւ և առանձին թողուց զայն անոր քով որու կը խօսէր:

Ոհ, եթէ երկիր խաւար ժամեր ունի շատ, պայծառ ժամեր ալ ունի, և պայծառ ժամ մը կը ծագէր հիմա Էլսիի վրայ: Չափազանց մեծ եղաւ անոր ուրախութիւնը, երբ անդամ մը եւս նայեցաւ Նօէլ Ուիլթընի երեսը, որու զօրեղ մատները սեղմեցին իր փափուկ ձեռքերը և որու ձայնը՝ տարօրինակօրէն եռանդուն ու աղաչական՝ պատմեց թէ եկած էր ներում խնդրել — խնդրել որ ընդունի զինք:

«Եթէ չէք վախճար, հիմա որ գիտէք թէ ես ի՞նչ եմ,» ըսաւ:

Վախճա՛լ: Էլսի չպատասխանեց: Միայն նայեցաւ անոր ու ժպտեցաւ: Բոպէ մը ետքը գլուխն անոր ուսին վրայ հանգչեցուց: «Պզտիկ տղայոց նման համբուրուած ու բարեկամացած էին:»

«Կերպով մը կը ցաւիմ, Կայյ,» ըսաւ Հիլտա, «որ Նօէլ ու Էլսի երկար ժամանակ նշանուած պիտի մնան: Ուրիշ կերպով ալ ուրախ եմ: Կ'ենթադրեմ թէ աշխարհի վրայ աւելի շատ գործ պիտի կատարէ, և աւելի ալ լաւ, քան եթէ իսկոյն կատարուէր ինչ որ կ'ուզէ: Առաջ երբեք իրապէս չէր պարտաւորուեր համբերութիւն կամ անձնուրացութիւն ցուցնել, և ինծի կը թուի թէ ճիշտ այդ յատկութիւններուն կարօտ է տասը հազարի մէջ միակ ըլլալու համար:»

«Այո, առաջնակարգ կրթութիւն մը պիտի ըլլայ անոր համար,» ըսաւ Կայյ: «Կարծեմ թէ արդէն իսկ անոր լաւ պտուղները կը տեսնենք: Անցեալ օր շատ աղդուեցայ անոր փոխուած չեչուէն, երբ մշակներու վերաբերեալ իր ծրագիրներուն վրայ կը խօսէինք: Եւ կարդացի՞ք ճառը, զոր երէկ գիշեր խօսեցաւ Խորհրդարանին մէջ: Այն պզտիկ Էլսին կը խոստովանի թէ սկիզբէն կ'ուզէր խթել զայն: Եւ խթած է անկալա՜ծէն աւելի արդիւնաւոր կերպով:»

Այո, աւելի խոր իմաստով քան զոր ինք կ'երազէր այն առաջին օրերուն: Էլսի արդէն իսկ իր խօսեցեալին ներշնչողն եղած է: Ինք իր սրտին փափաքը լռեցուց՝ իր խաչը վերցնելու համար, և այդ խաչը թագի՛ր փոխուեցաւ:

ՅԱԿԻՆԹԷ ԳԵՐԱԶԱՆՑ

ԳԼՈՒԽ Ա

Տոյխըրթ Դպրոցը Տոյխըրթի ծոցին վերերն էր ծովէն հեռու: Հեռաւոր այդ երկրամասին մէջ Բնութիւնը բացարձակ անսանձ էր: Ժայռոտ վայրի գետակներն աննաւարկելի էին, բլուրները լերի ու անրեր՝ իրենց դաւաճան խորխորատներով ու անդունդներով: Մարդիկ կարծես ուշ մտածուած արարածներ էին և պարտաւոր իրենց շրջապատին յարմարիլ՝ որչափ կըրնային:

Ուր որ տուն մը տեսնուէր, առաջին աղաղակը որ կ'արձակուէր՝ սա էր, «Ի՛նչ առանձնութիւն»: Եթէ երկրորդ տուն մը նշմարուէր, այն ժամանակ կացութիւնը դրապէս ընկերային կը համարուէր: Գալով Տոյխըրթ Օթեւանին, ծառերով ծածկուած էր Տոյխի նեղ ձորակին մէջ, որ ամառը քարէ քար կ'ոստոստէր բաւական թեթեւութեամբ, բայց դարնան, երբ բլուրներու ձիւնը կը հալի, կ'որոտար ու կը գոռար՝ տուն, ծառ և ամէն ուրիշ բան քշել տանիլ սպառնալով: Տուն չկար բաց ի փոքրիկ եկեղեցիին կից երեցատունէն: Բայց ամէն Կիրակի եկեղեցին լաւ կը լեցուէր: Տուն չկար բաց ի վարժապետին տունէն, որ դպրոցին մօտ էր: Սակայն դպրոցը լաւ կը լեցուէր աշակերտ-

ներով և շատ կը գնահատուէր: Տոյխըրթցիները քանի մը մղոն քալելէ և հովէ, անձրեւէ և կամ ձիւնէ վախցող մարդիկ չէին:

Օթեւանը, երիցատունն ու դպրոցն յիշեցինք, վասն զի այդ երեքին մէջ միայն կային այնպիսի Տոյխըրթցիներ որ ոեւէ բան գիտէին արտաքին աշխարհի վրայ: Երկրագործներն հոն մեծ մասամբ իրենց հայրերուն յաջորդած էին և աշխարհը տեսած էին լոկ կարճատեւ այցեր տալով Ինվըընէսի, բարձրագաւառի այն պայծառ ու զով քաղաքին, որմէ շնորհակալութեամբ իրենց մերկ լեռը կը վերադառնային լիովին համոզուած թէ «այդքան ծուխ մլասակար է առողջութեան»: Մշակներէն կամ «կիւնեթէն» շատեր այդչափ իսկ չէին հեռանար իրենց բնավայրէն: Անոնք իրենց փոքրիկ շրջանակին մէջ կ'անցընէին իրենց ծանր աշխատութեան օրերը, հազիւ հազ գաղափար ունենալով թէ ո՛րքան շնորհակալ ըլլալու են թարմ ու մաքուր օդին համար, որ կը փչէր իրենց ցած, լայնաքիւ տուներուն վրայ, և արեւու ու մշուշի, նոյն իսկ ձիւնի ու փոթորկի, ընդարձակ տարածութիւններուն յարափոփոխ գեղեցկութեան համար:

Օթեւանին ընտանիքը — Միւրըլթընները — հարաւային մեծ քաղաքներէն մէկուն կը պատկանէր: Անոնք լոկ ամառը կը մնային Տոյխըրթի մէջ: Վերջին տարիներն ամուրի մօրաքոյրեր ու հօրաքոյրեր և պըզտիկ տղայք միայն կու գային դարնան: Իսկ ընտանիքին պետերն ու երիտասարդներն ու երիտասարդուհիները երկու ամսոյ չափ միայն կ'երեւէին որսի եղանակին մէջ, երբ իրենց հետ զէզերով սնտուկ կը բերէին, նաեւ տասնեակ հիւրեր որոնք կը յափըշտակուէին ու կը վերանային «վսեմ տեսարանին ու

խորին միայնութեան» ի տես, և սակայն կարծես չէին գիտեր թէ ի՞նչ ընելու են անձրեւոտ օրերուն և առ հասարակ կանուխ կ'սպառէին իրենց հաճոյքի և վաշելքի միջոցները:

Այդ հիւրերը քիչ անգամ կարեւորութիւն կ'ընծայէին վարժապետ Մր. Տոնըլտ Մաքալիսթըրի, որ օթեւանը կը հրաւիրուէր, երբ կ'սկսէին անոնք իրարմէ ձանձրանալ: Ինք մեռելական լռութեամբ մտիկ կ'ընէր տիկիններուն խանդավառումներուն, և դէմքին վրայ չնական տարօրինակ ժպիտ մը կը կրէր:

Երիցատան մէջ ալ աւելի համարձակ ու հանգիստ չէր: Հոն կ'ապրէին Վեր. Հիւ Կորտըն ծերունի երէցը և անոր միակ դուստրն ամբողջ տարին, բաց ի հազուադէպ այն եղանակներէն, երբ երիցատունը հիւրերու վարձու կը տրուէր և իրենք Զուիցերիա կամ Իտալական Լիճերը կ'երթային: Վեր. երէցը անձնական փոքր հարստութիւն մը ունէր, և խանդավառ ստուգաբանող էր: Զութակահար ալ էր, դուստրն ալ երաժշտական մեծ տաղանդ ունէր: Երիցատան մէջ երգեհոն, դաշնակ և դէղերով նուագատետր կար, և Ծնունդի եղանակին տունը միշտ կը լեցուէր այցելուներով և ընդհանրապէս հիւր մը կը մնար իրենց քով երկար ժամանակ, զոր օրինակ մինչեւ երեք կամ վեց ամիս: Սակայն երբեմն նոյն իսկ Մր. Կորտըն և իր դուստրը կ'դադային թէ քիչ մը մեկուսացած են աշխարհէ: Հին և տկար երկանիւ կառք մը և ծեր ու տկար ձի մը միայն ունէին, որոնք բանի մը չէին ծառայեր երբ օդը գէշ ըլլար, և ձիւտ այդ միջոցին նա մակաները չէին գար և ծրարները սաստիկ կ'ուշանային:

Որպէս զի կեանքը կատարեալ ըլլայ Տոյսըթի մէջ, պէտք է բազմանգամ ընտանիք մը ունենալ գոր-

ծունէութեան մասնաւոր ճիւղի մը նուիրուած ամենայն խանդով, նաեւ երկու երեք պատուական ձի, վճուեց Բոպլինա Կորտըն:

Տոնըլտ Մաքալիսթըրի ընտանիքը պատուաւոր դադեմի կիսաւեր չէնքին մէջ ոչ երգեհոն կար, ոչ ալ դաշնակ: Ինչ նամակ կու գար հոն, իսկ ծրար՝ աւելի քիչ: Միաձի կառք իսկ չկար, նոյն իսկ քուռակ ու ձեռնասայլ: Գիրք քիչ կար — ոչ մին նոր — բաց ի պարզուկ տետրակներէ որ դպրոցի գործերու վրայ էին: Պատկեր ալ չկար, բաց ի մոռցուած հեռաւոր աղբալաններու մէկ երկու սեւ կիսադէմքերէն: Արդարեւ, տունէն դուրս ելլողը կամ անոր անկիւնը դարձողը կրնար անմիջապէս վայելել գետին ու լեռներուն փառաւոր տեսարանները: Սակայն անոր ճարտարապետը հիւսիսարեւելեան քամիին կոտորածները նախատեսող աչքով ետեւի կողմը գետեղած էր բոլոր պատուանները, որպէս զի փոքրիկ բանջարանոցին ու դպրոցի մերկ պատին նային:

Տոնըլտ Մաքալիսթըրի տան մէջ հիւանդ կին մը կար պարբերական յօդացաւով դրեթէ անշարժութեան դատապարտուած: Կային նաև բարձրահասակ երեք նուրբ աղջիկներ, որոնք միասնաբար կը կատարէին տան ամբողջ գործը — լուալ-մաքրել, եփել-թափել, փորել-բրել, փայտ կտրել, ջուր բերել, սառ կոտրել ու ձիւն մաքրել: Հագուստ չինելու, նորոգելու և դուլպայ հիւսելու խնդիրները պէտք չկայ յիշելու, վասն զի ասոնք անոնց զբօսանքը կամ զուարճութիւններն էին:

Ըսինք թէ ի՞նչ չկար Մաքալիսթըրներու տունը և ըսինք թէ ո՞վ կար հոն: Բայց դեռ բան մը կը մնայ: Այդ կիսաւեր տան մէջ գիտութեան սուր քաղց մը

կար, անօթութիւն ու ծարաւ մը, բուռն ու առողջ ախորժակ մը, որ հասնող ամէն փշուր լաւագոյն կերպով կը գործածէր և միշտ աւելիի կը բաղձար: Կար նաև բնավայրի ջերմ սէր, բուռն նուիրում մը կապոյտ լեռներուն, գոռուն Տոյխի և արծաթափայլ ծոցին, որ իր անկեղծութեամբ ու սաստկութեամբ բոլորովին ահաւոր էր օթեւանին խանդավառումներուն ու երիցատան մեղմ գոհունակութեան հետ բաղդատմամբ:

Ոչ Եղիս, ոչ Կատար և ոչ Էլսի ուէ բան տեսած էին Տոյխըթէ դուրս: Այն էր իրենց աշխարհը: Անոնց ճամբորդութիւնները կը կատարուէին ագարակի կառքերով զորս դանդաղաքայլ ծեր ձիեր կը քաշէին: Անգամ մը Վեր. Կորտըն իր երկանիւ կառքին մէջ առած էր Կատարը, բայց այն ալ տունէն մինչեւ եկեղեցի և կամ եկեղեցիէն մինչեւ տուն միայն:

Անոնց հայրն ու մայրն էր որ գիտէին թէ աշխարհ մը կայ Տոյխըթէ դուրս: Տիկին Մաքալիսթըր Հարաւակողմէ էր: Տէվրնչիւրի մէջ ծնած և իր ամուրի վիճակին մէջ ընկերուհիի հանգամանքով բաւական ճամբորդած էր Միջերկրականի մէջ: Դիտէր երկիրներ, ուր երկինք պայծառ և օդը սիրուն է, ուր մարդիկ անոյշ շեշտով կը խօսին և կեանքը շրջապատուած է գրաւիչ գեղեցկութեամբ: Դիտէր նաև թէ այլեւս իրեն անկարելի է զանոնք վայելել, վասն զի իր խեղճ ու խարխուլ մարմնով անհնար էր ուէ երկար ճամբորդութեան ձեռնարկել: Միեւնոյն ժամանակ անոր սիրտը բոլոր իր երջանկութիւնը գտած էր ցուրտ Տոյխըթի այն կոշտ բնակարանին մէջ: Դիւրութիւն, հաճոյք ու գեղեցկութիւն հարաւային այն օրերուն յատուկ էին: Իսկ հոս սէր, խաղաղութիւն ու պարտականութիւն էային: Տիկին Մաքալիսթըր գիտէր թէ իր գերեզմանն

տ'ւր պիտի պատրաստուէր խոտալից, անխնամ գերեզմանատան մէջ, և իր համբերող սրտին միակ վախն այն փոփոխութիւններն էին, զորս կրնար դպրոցը կրել՝ իր հոն փոխադրուելէն առաջ:

Մր. Մաքալիսթըր ալ կը ճանչնար աշխարհ մը Տոյխըթէ աւելի ընդարձակ, թերեւս ոչ բոլորովին աւելի քաղցր ու երջանիկ, բայց գոնէ ոգեւորութեամբ ու կենդանութեամբ աւելի լեցուն: Ինք — ընտանիքին կրտսերագոյն զաւակը — աշակերտած էր Ինվըրնէսի մէջ: Իրենց տունն իբրեւ իջեւան կը ծառայէր բարձրագաւառի խաշնարածներուն ու Հիւսիսային Ծովու ձկնորսներուն: Հիւրերն ալ, մինչ կը վայելէին իրենց ընծայուած պարզուկ խնամքն ու բարիքը, զօրաւոր գրգռներով ու փափաքներով կը լեցնէին տունը: Եղբայրներն ու քոյրերը ցրուած էին ամէն կողմ, արեւելք ու արեւմուտք: Հիմա գրեթէ ամէնն ալ մեռած էին: Տոնըլտ, իբրեւ ամէնէն խելացին ու վերջինը, զատուած էր բարձրագոյն դաստիարակութիւն ստանալու համար: Այդպէս գացած էր նշանաւոր համալսարան մը: Մր. Մաքալիսթըր քիչ կը խօսէր իր գոլէճական օրերուն վրայ: Դառն էր անոնց յիշատակը, վասն զի կրնային անոր կեանքին ամենապայծառ օրերն ըլլալ: Ձքմեղացումի համար կարելի է ըսել թէ անոր ընտանեկան կրթութիւնը զինք սպառազինած չէր բուռն փորձութիւններուն դէմ, որոնց ենթարկուեցաւ իբրեւ ուսանող: Բայց բան մը կայ զոր Տոնըլտ Մաքալիսթըր բնաւ չըրաւ — երբեք չարդարացուց ինքզինք, ոչ իսկ ինքզինքին: Իր անձնական կարծիքն այն օրերուն մասին սա էր թէ ինք յիմար էր, և աւելի իսկ: Ոսկի պատեհութիւններ կորսնցուցած էր, որ այլեւս չէն վերադառնար: Օժտուած էր այն կարողու-

Թիւններով որոնցմով իր միտքն ու նկարագիրը կազմեւու էր, և ի դուր վառնած էր զանոնք գինեւան խեղկատակութիւններու և ստորին արկածախնդրութիւններու յատկացնելով: Իր բարեկամներն այնպիսիներ էին միայն որոնք, երբ իր փրկութեան օրն հասաւ, կը գալարէին իր սիրտը՝ հետզհետէ աւելի մխրճելով այն անդունդներուն մէջ, որոնցմէ ինք անագին կորուստով ու վշտով ճողոպրեցաւ:

Մը. Մաքալիսթըր քաջ գիտէր թէ այն ամբարիշտ ու յիմար տարիներուն հետքը ամբողջ իր կեանքին վրայ էր: Գոլէճէն ելած էր պարտքով, իրաւքիչ, բայց բաղդատաբար այնչափ մեծ իրեն համար որչափ դուքսերու դրամական դժուարութիւնները՝ որ կալուածներ կը կլլեն և վաղնջական տուններ կը կործանեն: Ստիպուած էր ընդունիլ պաշտօն մը, որու կը հանդուրժեն միայն շատ աւելի նուազ կարողութեան տէր պատուաւոր անձեր: Ինք գիտէր թէ հին չար պատմութիւնները միշտ, անակնկալ կերպով, վերերեւելով պիտի տկարացնէին իր ձեռքերը և թուհաւորէին իր ազդեցութիւնը: Օգուտ մը չէր քաղեր ինք, երբ պարզ դրացիներու լաւադոյնները չհաւատային այն պատմութիւններուն: Գիտէր թէ ճշմարիտ էին անոնք, և այդ կը բաւէր: Անոր կինը գիտէր թէ ճշմարիտ էին: Վասն զի ինք Անգղիացի բարի օրիորդի մը հետ սուտ կեղծիքներով ամուսնանալու ստորնութիւնը չէր ունեցած, այլ ամէն բան խոստովանելէ և յայտարարելէ ետեւ թէ հին յոռի կեանքը ետին թողած է, զզջումի և ապաշխարանքի տարիներու երկար շարքի մը ետին:

Եւ, ինչ որ չարագոյնն է, գիտէր թէ իր բնութիւնը նոյն մնացած չէր, որպէս թէ այն մեղքերն ու

յիմարութիւնները գործուած չըլլային: Կը մորմոքէր իր սիրտը, երբ կը տեսնէր թէ իր կինը կը նեղուի անհրաժեշտ վայելքներու չգոյութենէն, և կ'զգար թէ ո'րչափ սուղի նստած էր այս իր կնոջ: Կը մորմոքէր, այո, երբ կը դիտէր իր զաւակներուն նեղութիւններն ու զրկումները: Կը մորմոքէր, մանաւանդ, երբ անոնց ապագան կը մտածէր: Յաճախ մորոս, անտանելի, մինչև իսկ բռնաւոր կը թուէր, երբ կատարեալ թշուառ ու յուսահատ մ'էր լով՝ խղճէն հալածուող: Շատ լաւ գիտէր թէ ինք իր կնոջ աւելի առիթ կու տար համբերութեան քան հպարտութեան, և թէ իր ներկայութիւնը չէր աւելցնէր միշտ իր զաւակներուն երջանկութիւնը:

Տեսաւ թէ իր երկրորդ դուստրը, Կատար, չափազիտական զարմանալի տաղանդ ունի: Ինք այդ կողմէ զօրաւոր եղած էր: Եթէ ժամանակին ժիր ու աշխատասէր ըլլար, համալսարանին կողմէ ֆէյմպրիճ պիտի ղրկուէր և հիմա աշխարհ իր ոտքին տակ պիտի ըլլար: Ուստի մեծ եռանդով Կատարի աշխատութեան մղում տուաւ այդ ուղղութեամբ — յաճախ ալ խստութեամբ մը զոր բնաւ չնշմարեց իր բուռն խանդավառութեան պատճառով: Ոչինչ կարծես կը խափանէր այդ դասերը, ինչպէս ոչինչ կրնայ խափանել ուրիշ բան որու հետ կը հոսէ մեր էութեան բովանդակ ոյժը: Կը շարունակուէին անոնք հակառակ Տիկին Մաքալիսթըրի անկողնէն հասնող հազի տկար ձայնին, հովին գոռու մին և հողածուխի կծու հոտին:

Վառարանին հոգը Եղիա Մաքալիսթըրի կը վերաբերէր, գործ մը՝ զոր ան լոխ ու անշուշտ կը կատարէր: Սակայն եթէ վառարանին մէկ գօտին փրթէր կամ մէկ ձողն իյնար, հայրը քիչ անգամ կ'իմանար:

Եթէ իմանար, անոր խիստ յանդիմանականը խիստ պատասխան չէր ստանար:

Անգամ մը երէցը Մաքալիսթըրի տունն եկաւ չափագիտական այս բարձր դասերուն միջոցին: Այդ առիթով իմացուեցաւ Տոյխըրթի մէջ թէ Կատար շատ խելացի աղջիկ է, և այդ առիթով անոր ընտանիքը նոր շահեկանութիւն մը ստացաւ օթեւանին ու երիցատան աչքերուն առջև: Բայց Կատար տգեղ դէմք ու կոշտ շարժում և ունէր: Հօրը զաւակն էր և քիչեր կը զիջանէին անոր նայիլ: Ուստի կը դառնային պղծութիւն աղջկան, էլսիի, որ իր մօր մեղմ գիմագիծը ու լեզուն ունէր: Միս Կորտըն սկսաւ նշմարել թէ էլսիի ձայնը շատ անոյշ է և ականջը շատ լաւ: Եթէ Մաքալիսթըրի այդ երկու աղջիկներն ուղեղ ունենան իրապէս, կրնան երաժշտական ճշմարիտ տաղանդներ ըլլալ: Որոշեց «մշակել» էլսին:

Այս ամէնը Եղիսի ձգեցին տան բոլոր դործերը: Բայց չգանգատեցաւ ան: Եթէ իր դործն աւելցաւ, ոյժն ալ աւելցաւ: Այս էր ամբողջը զոր ամէն ոք կ'ըսէր Եղիսի համար, թէ ան չարքաշ, զօրաւոր աղջիկ է: Քիչ կը խօսի, բայց աչքերը բարի և ձեռքերը ժիր են:

Եղիս հաղիւ երբեք պատկեր տեսած էր՝ պատկեր անուան արժանի: Տան մէջ կային անշուշտ Պըրնզի ոտանաւորները և Ուալթըր Սքաթի մէկ երկու վէպերը: Սակայն ասո՛նք էին անոր բանաստեղծութեան ու վիպասանութեան ամբողջ պաշարը: Այդպիսի պատկերներ ու գիրքեր Եղիսի համար պիտի ըլլային ճիշտ ինչ որ չափագիտական դործեր Կատարի և երաժշտականներ էլսիի համար պիտի ըլլային: Բայց ինք առիթ չունէր իր կարօտութիւնն յայտնելու: Անօթի մարդը չկրնար հաց խել, եթէ այնչափ մօտ չըլլայ որ հասնի

անոր: Եղիս չէր գիտեր իր պէտքը: Կը կարծէր թէ ամէն ոք այնպէս կ'զգայ ինչպէս ինք, երբ կը կայնէր տան անկիւնը չղարձած ու կը նայէր մայրամուտի լուսով ողողուած բլուրներուն: Կը կարծէր թէ ամէն ոք գիւղի, տան և սիրելիներու համար նոյն խանդավառ սէրն ունի զոր ինք ունէր:

Կ'ուրախանար ու կը հպարտանար այն ուշադրութեան համար որու կ'արժանանային Կատարի և էլսիի ձիրքերը: Չէր կրնար հասկնալ թէ ինչո՞ւ հայրը սովորականէն աւելի նեղսիրտ և դիւրագրգիռ կ'երեւէր, ինչո՞ւ մայրը աւելի յաճախ կը հառաչէր: Վերջապէս մայրն էր որ իրողութիւնը բացատրեց անոր:

«Երանի՛ր թէ երկու աղջիկներս ալ քեզի պէս ըլլային, Եղիս», ըսաւ օր մը անոր, «բարի և աշխատասէր միայն, և ոչ ուրիշ բան»:

Եղիս այս խօսքէն չվշտացաւ, «ուրիշ բան» մը չըլլալու գաղափարը արդէն ծանօթ ու ընդունուած բանաձեւ մը նկատելով: Խօսքին միւս մասը պատուաբեր էր: Սիրով ընծայուած մասնակի գովեստ մը համարեցաւ և շնորհակալ եղաւ:

«Ատան հմ, անոնք ալ բարի ու աշխատասէր են, և ինչո՞ւ նաեւ խելացի չըլլան», հարցուց Եղիս բարեմտութեամբ:

Հառաչեց մայրը և «Օգուտն ի՞նչ է», ըսաւ: «Շատ հաւանական է որ խելացութիւնը զիրենք դժգոհ պիտի ընէ իրենց վիճակէն: Այս է, ինչպէս գիտեմ, իրենց խեղճ հօր փորձառութիւնը, թէ և առաջ խանդավառուեցաւ Կատարը և չափագիտութիւնը սիրելով: Այս բաները բնաւ չեն կրնար փոխել մեր աղջիկներուն գիրքը կեանքի մէջ, առանց ուրիշ շատ մը բաներու որ մեր կարողութեան սահմանէն դուրս են: Կատար իր դէմ-

քով ու շարժուձեւով հազիւ հազ պիտի կրնայ վարձուիլ լաւ տան մը խոհանոցին մէջ ծառայելու համար։ Իր հափազիտութիւնը օգուտ մը պիտի չունենայ, մինչև իսկ արգելք պիտի ըլլայ անոր։ Գալով Էլսիի երգեցողութեան, իրօք կը վախճամ անոր համար։ Վասն զի տղէտ ու գեղջուկ ըլլալուն համար իրական օգուտ պիտի չունենայ, այլ սոսկալի փորձութիւն մը պիտի ըլլայ։ Այդպիսի դժբախտներու շատ ցաւալի պատմութիւններ գիտեմ, աղջիկս։ Հոս պառկած խորհեր եմ շատ անգամ թէ պիտի չզարմանամ, եղիս, եթէ դուն անոնց ամէնէն երջանիկն ըլլաս։ Դուն ամէնէն վարժ ու յաջողն ես ընդհանուր գործերու մէջ, և ամէնէն ազնիւն ու ամէնէն լաւ վարուողը մարդոց հետ։ Դուն աղուոր յղիւմ մը պիտի ընդունիս քիչ ատենէն։»

Եղիս բան մը չըսաւ։ Բայց իր սրտին վրայ ծանր բեռ մը դրաց։ Ծնողներ շատ անգամ այսպիսի հոգեր կը դնեն անգիտակցաբար իրենց պարտաճանաչ զաւակներուն սրտին վրայ։

Ինք կրցաւ իր մօրը տրամաբանութեան հետեւիլ։ Կրցաւ իսկոյն ըմբռնել թէ Կատար ծառայութեան աւելի յարմար չէ, վասն զի կրնայ բոլորովին տարբեր ուրիշ բանի մը յարմարիլ։ Եղիս կարգ մը մտածումներ ունէր, գորս չէր կրնար լիովին վերլուծել։ «Չեմ տեսներ», կ'ըսէր, «թէ ինչո՞ւ կ'ին մը տնական գործեր լաւ չկատարէ ու նստի հաշիւներով ու խնդիրներով զբաղի փոխանակ սնտոի բաներ կարդալու և օթեւանի ծառաներուն պէս ժանեակ շինելու։» Սակայն եղիս չէր զգար թէ Կատար կրնայ այդ բացառապէս իմաստուն կիներն ըլլալ։ Իրօք «չէր տեսներ» Կատարը չնչին զարգերու և արուեստական ծաղիկներու նուիրուած։ Բայց վստահ չէր թէ պիտի «չտեսնէր» զայն

մեծցած, ծոյլ ու չարակամ, բեռ իր անձին և իր շուրջ գտնուողներուն։ Եղիս ունակութիւն մը ունէր իր խոհերուն մէջ «տեսնել» բառը գործածելու, մինչ ուրիշներ «նախատեսել» պիտի գործածէին։

Հարկ էր բան մը ընել։ Եղիս այսպէս կ'ըսէր ամէն անոնց նման, որոնք անմիջապէս պատրաստ են բոլոր աւժով ընել ինչ որ իրենց ձեռքը գտնէ ընելու։

Սակայն ամէն ինչ խաւար էր։ Առաջնորդող լոյս մը ո՞ր կողմէն պիտի գար։

ԳԼՈՒԽ Բ

Տարիներ անցան, և եղիս կրցաւ յիշել թէ ի՞նչպէս եկաւ առաջնորդող այդ լոյսը։ Սակայն, եթէ մէկը ժամանակին ըսէր թէ ի՞նչ է այն, շատ տարօրինակ պիտի գտնէր։

Այն եկաւ իրօք այն օրը, երբ Մէյ Մէքլաուտ, «հաւաժաճառ կինը», կեցուց զայն, որպէս զի կարեկից աղջկան ականջները լեցնէ իր մաքառումներուն պատմութեամբ։ Մէյ պարտուած կ'ին մ' էր։ Հակառակ բոլոր իր աշխատասիրութեան ու գործունէութեան, կը զգար թէ պիտի ստիպուի գաղթել։ Ըսաւ թէ ամբողջ կեանքին բաւելու չափ լաւ հազուատ ունի, ինչ որ կը նշանակէր թէ իբր վեցեակ մը զգեստ ունի՝ տունէ գործուած։ Եւ իր պարտէզին բերքով ու հաւկիթներով և անոնց փոխարէն գնուած ապրանքներով կրնայ իր առօրեայ պէտքերն հայթայթել՝ գրեթէ առանց հնչուն գրամի։ Սակայն կը մնայ տան վարձքը, տարեկան

երկու ոսկի ու տասներկու շիլինի բացարձակապէս անյոյս գումարը :

«Օթեւանի ու երիցատան մարդիկը ինծի պէսներու պէտք չունին, ուրիշ մարդ ալ չկայ դրամ՝ տուող այն փոքր գործերուն համար, զոր ես կրնամ ընել,» ըսաւ Մէյ : «Բոլոր աղջիկները տունը կը մնան հոս՝ կէսաւուր գործ իսկ չունենալով, և ծոյլ ծոյլ կը պտըտին ու չարութիւն կը գործեն և բերնիս պատառը կը խլեն : Չեմ տեսներ թէ ի՞նչպէս կրնամ ելքի համբայ մը գտնել :»

«Սակայն կենալու է ելքի ճամբայ մը,» խորհեցաւ Նդիս : Բայց բան մը չըսաւ, միայն դիտեց զայն իր յստակ ու գթալից աչքերով : Մէյ մնաք բարով ըսաւ ու սկսաւ հեռանալ : Եւ բոլոր շահը զոր Նդիս քաղեց այս տեսակցութենէն՝ սա եղաւ որ ինք իմացաւ թէ Մէյ յօծար է դժուակ շատ գործեր կատարել, եթէ միայն կարենայ տարին երկու ոսկի ու տասներկու շիլին ապահովել :

Միւս բանը սա էր թէ Նդիս իմացաւ որ օթեւանի հիւր տիկին մը սոսկալի նեղութեան մատնուած է, վասն զի դայեակ մը զոր իր զաւակներուն քով թողած էր՝ յանկարծ իր պաշտօնը ձգած գացած է :

«Աղուոր դիրք մը,» ինչպէս կ'ըսէր Նդիսի տեղեկատուն, «տասնըվեց ոսկի տարեթոշակով և շատ մը օգտակար նուէրներով : Աղջիկներու գլուխները պիտի դառնան այս օրերս :»

Յայտնութեան պէս բան մը եղաւ այս Նդիսի համար : Ինչո՞ւ ինք չփնտռէ այդպիսի գործ մը, Մէյ Մէքլաուտի տայ՝ չնչին գումար մը՝ մասամբ կատարելուն համար տան դժուարին գործերը որ մինչև ցարդ իրեն կ'իյնային, և մնացեալ ոսկիներով հոգայ կատարի և

էլսիի կրթական ծախքերը : Ինչո՞ւ չփնտռէ, և ինչո՞ւ անմիջապէս չփնտռէ :

Նդիս գործել սկսաւ յատկանշական կերպով : Այս խորհուրդն յոյսով այնչափ լեցուց անոր սիրտը որ վախցաւ ուրիշներու սիրտերն ալ նոյնպէս լեցնել, որպէս զի չըլլայ թէ անոնք ի վերջոյ յուսախաբ ըլլան : Պէտք էր զգուշութեամբ շարժիլ : Անդդիացի տիկինն հարկաւ պիտի զիջանէր քառորդ ժամ մը տալ իր հետ խօսելու և ըսելու համար թէ կը հաւանի կամ չհաւանի դիւղացի խակ աղջկան մը փորձի պատահութիւն մը տալ : Ուրեմն ինք իր ծնողաց հաւանութիւնն առնելու էր : Վախցաւ որ անոնք առաջուրնէ պիտի չհաւանին այսպիսի փորձ մը ընելուն : Մայրը սուր գիտակցութիւն մը պիտի ունենայ իր թերութիւններուն և հայրը պիտի բարկանայ պատճառով մը զոր գուշակել չէր կարող :

Երբ տազնապի մատնուած Լոնտոնցի տիկինը, որ անարժան ու անվստահելի ծայռայութեան փորձն առած էր շատ անգամ, իմացաւ թէ վարժապետին աղջիկը կ'ուզէ իրեն խօսիլ իր կացութեան վրայ, հազիւ կրցաւ իր բախտաւորութեան հաւատալ : Քանի մը հարցումներ բաւական եղան զինք համոզելու համար թէ Նդիս էր բուն աղջիկը, զոր կը փնտռէր ինք երկար ժամանակէ ի վեր — որ իրը պիտի համարէր իր տիրուհիին շահը և որու փառասիրութիւնը պիտի ըլլար ամէն բան միշտ աւելի լաւ կատարել քան նախորդ անգամ : Ինք և Նդիս իրարու հետ համաձայնեցան այդ առաջին տեսակցութեամբ : Մնաց միայն հայր Մաքսլիսթըրի հաւանութիւնը :

Այդ ալ տրուեցաւ : Նդիս չխօսեցաւ իր ամենախորին տենչերուն — յոյսերուն — վրայ որոնք ներշնչեցին իրապէս ամբողջ այս ծրագիրը : Ըսաւ միայն թէ

երկու ոսկի ու տասներկու շիլինի բացարձակապէս անյոյս գումարը :

«Օթեւանի ու երիցատան մարդիկը ինծի պէսներու պէտք չունին, ուրիշ մարդ ալ չկայ դրամ տուող այն փոքր գործերուն համար, զոր ես կրնամ ընել,» ըսաւ Մէյ : «Բոլոր աղջիկները տունը կը մնան հոս՝ կէսաւուր գործ խակ չունենալով, և ծոյլ ծոյլ կը պտըտին ու չարութիւն կը գործեն և բերնիս պատառը կը խլեն : Չեմ տեսներ թէ ի՞նչպէս կրնամ ելքի համբայ մը գտնել :»

«Սակայն կենալու է ելքի ճամբայ մը,» խորհեցաւ Եղիս : Բայց բան մը չըսաւ, միայն դիտեց զայն իր յստակ ու գթալից աչքերով : Մէյ մնաք բարով ըսաւ ու սկսաւ հեռանալ : Եւ բոլոր շահը զոր Եղիս քաղեց այս տեսակցութենէն՝ սա եղաւ որ ինք իմացաւ թէ Մէյ յօժար է դժնդակ շատ գործեր կատարել, եթէ միայն կարենայ տարին երկու ոսկի ու տասներկու շիլին ապահովել :

Միւս բանը սա էր թէ Եղիս իմացաւ որ օթեւանի հիւր տիկին մը սոսկալի նեղութեան մատնուած է, վասն զի դայեակ մը զոր իր զաւակներուն քով թողած էր՝ յանկարծ իր պաշտօնը ձգած գացած է :

«Աղուոր դիրք մը,» ինչպէս կ'ըսէր Եղիսի տեղեկատուն, «տասնըվեց ոսկի տարեթոշակով և շատ մը օգտակար նուէրներով : Աղջիկներու գլուխները պիտի գառնան այս օրերս :»

Յայտնութեան պէս բան մը եղաւ այս Եղիսի համար : Ինչո՞ւ ինք չփնտռէ այդպիսի գործ մը, Մէյ Մէքլաուտի տայ՝ չնչին գումար մը՝ մասամբ կատարելուն համար տան դժուարին գործերը որ մինչև ցարդ իրեն կ'իյնային, և մնացեալ ոսկիներով հոգայ կատարի և

էլսիի կրթական ծախքերը : Ինչո՞ւ չփնտռէ, և ինչո՞ւ անմիջապէս չփնտռէ :

Եղիս գործել սկսաւ յատկանշական կերպով : Այս խորհուրդն յոյսով այնչափ լեցուց անոր սիրտը որ վախցաւ ուրիշներու սիրտերն ալ նոյնպէս լեցնել, որպէս զի չըլլայ թէ անոնք ի վերջոյ յուսախաբ ըլլան : Պէտք էր զգուշութեամբ շարժիլ : Անգղիացի տիկինն հարկաւ պիտի զիջանէր քառորդ ժամ մը տալ իր հետ խօսելու և ըսելու համար թէ կը հաւանի կամ հաւանի՞ր գիւղացի խակ աղջկան մը փորձի պատեհութիւն մը տալ : Ուրեմն ինք իր ծնողաց հաւանութիւնն առնելու էր : Վախցաւ որ անոնք առաջուրնէ պիտի հաւանին այսպիսի փորձ մը ընելուն : Մայրը սուր գիտակցութիւն մը պիտի ունենայ իր թերութիւններուն և հայրը պիտի բարկանայ պատճառով մը զոր գուշակել չէր կարող :

Երբ տագնապի մատնուած Լոնտոնցի տիկինը, որ անարժան ու անվստահի ծառայութեան փորձն առած էր շատ անգամ, իմացաւ թէ վարժապետին աղջիկը կ'ուզէ իրեն խօսիլ իր կացութեան վրայ, հազիւ կրցաւ իր բախտաւորութեան հաւատալ : Քանի մը հարցումներ բաւական եղան զինք համոզելու համար թէ Եղիս էր բուն աղջիկը, զոր կը փնտռէր ինք երկար ժամանակէ ի վեր — որ իրը պիտի համարէր իր տիրուհիին շահը և որու փառասիրութիւնը պիտի ըլլար ամէն բան միշտ աւելի լաւ կատարել քան նախորդ անգամ : Ինք և Եղիս իրարու հետ համաձայնեցան այդ առաջին տեսակցութեամբ : Մնաց միայն հայր Մաքալիսթըրի հաւանութիւնը :

Այդ ալ տրուեցաւ : Եղիս չխօսեցաւ իր ամենախորին տենչերուն — յոյսերուն — վրայ որոնք ներշնչեցին իրապէս ամբողջ այս ծրագիրը : Ըսաւ միայն թէ

իրենք ամէնն ալ պիտի մեկնին օր մը, և թէ առ այժմ Մէյ Մէքլաուտ, չնչին գումարի մը փոխարէն որ շատ օգտակար պիտի ըլլայ անոր, Եղիսի տեղը պիտի անցնի, որպէս զի Եղիս ուրիշ տեղ երթայ և այն գումարէն շատ աւելի վաստկի:

«Այո», ըսաւ հայրը դառնապէս, «ամէնն ալ պիտի մեկնին օր մը: Այսչափ մօտ չէր թուեր ժամանակը, բայց որչափ շուտ, այնչափ աւելի աղէկ:»

«Եթէ Կատար ու Էլսի կարենային նոյնչափ գործ ընել որչափ դուն ու Կատար կ'ընէիք, Մէյ իսկ աւելորդ պիտի ըլլար, և քու վաստակդ ամբողջ պիտի մնար,» ըսաւ մայրը: «Բայց անոնք շատ ժամանակ կը վատնեն ուրիշ բաներու համար,» ըսաւ հառաչելով, և Եղիս լռիկ համբուրեց զայն:

Խեղճ Մր. Մաքալիսթըրի նեղսրտութիւնը չմեղմացաւ, երբ իմացաւ թէ Եղիսի նոր տիրուհիին ամուսինը իր հին մէկ դասընկերն է, հիմա Տնօրէն Լոնտոնի հանրային մեծ վարժարանի մը և առանց մասնաւոր կարողութեան հանգիստ ու յաջող կեանք մը ապահոված է շնորհիւ լոկ աշխատութեան, յարստեւութեան ու հաստատամտութեան: Արդարեւ շատ դիւրագրգիռ եղաւ խեղճ Տոյլըրթի վարժապետը իր երիցագոյն դստեր այն վերջին օրերուն, և ամենավերջին իրիկուան աղօթքին մէջ Եղիս դիտեց թէ հայրը յիշեց Երրայական սա տխուր առածը, «Հայրերը աղօթի կերան ու որդիներուն ակռաները առին,» և յիշեց իբր թէ լացով ըսելով Աստուծոյ թէ դեռ անոր մէջ ճշմարտութիւն մը կը մնայ, զոր Աստուծային ողորմութիւնն իսկ անկարող է ջնջել: Եղիս իր երեսը թաղեց բազմոցին մաշած բարձին մէջ և ուխտեց Աստուծոյ օգնութեամբ կայնիլ ու բարձրանալ հօրն ու անոր տրամութեան

միջեւ ու ազատել զայն գէթ սա զգացումէն թէ վնասած է իր աղջկան:

Ոչ ոք գուշակեց Եղիսի բաժանման տագնապը: Ոչ ոք գուշակեց թէ տնական ամէն միջադէպի առիթով, անոր ականջին ինչպէս կը հնչէին «վերջին անգամ — վերջին անգամ» բառերը: Իրաւ, ինք աշխարհի ծայրը պիտի չերթար — թէև Լոնտոն այնքան հեռի կը թուէր Բարձրագաւառի պարզ աղջկան: Սակայն մասնաւոր նպատակով կազմուած խնայագիտական իր խիստ ծրագրին համաձայն տարեկան արձակուրդ պիտի չունենար բնաւ: Ասկէ զատ, ալ աւելի խոր իմաստով մը գիտէր ինք թէ այս «վերջին անգամ» էր: Գա՛ր թէ չգար, հին կարգը վերջացած էր: Այլեւս չէր կրնար ինք տան դաւակն ըլլալ, անոր չորս պատէն դուրս իրաւունք ու պարտականութիւն չգիտցող:

Օսքարէ(*) զատ ոչ ոք տեսաւ անոր արցունքները և Օսքար չէր կրնար պատմել ինչ որ ինք տեսաւ: Ուրիշներ կը տեսնէին յօնքի պոստում, կամ կը լսէին ձայնի նուաղում, բայց այդչափ միայն: Վերջին բուպէին լացին միւսները, գէթ աղջիկները: Տիկին Մաքալիսթըրի աչքերը լեցուեցան, բայց չյորդեցին: Մր. Մաքալիսթըր քիչ մը յանդիմանեց, աղմկեց բաւական: Մէյ Մէքլաուտ վեր վար կաղաց վշտի ու գոհաբանութեան տարօրինակ խառնուրդ մը ցուցադրելով:

Եղիս Մաքալիսթըր մեկնեցաւ աշնանային օր մը կէսօրէ ետեւ, անձրևի յորդ տարափի մը տակ: Դրացի երկրագործ մը իր կառքին մէջ առաւ զայն ու անոր գոյքը: Ուրիշ մարդ ալ չէր կրնար առնել: Հրաժեշտի վերջին բառը տան սեմին վրայ ըսուեցաւ: Եւ Եղիս հաստատամտութեամբ իր կրնակը դարձուց մինչև վար

(*) Սկովտական գեղեցիկ շուն մը:

հովիտն իջան: Ապա երբ դպրոցն հազիւ կը նշմարուէր և մարդիկ անտեսանելի էին, ելաւ կայնեցաւ ու ետին նայեցաւ: Կառապանը մէկ երկու հասարակ դիտողութիւն ըրաւ ու քաղաքավարական միավանկ պատասխաններ ստացաւ: Յետոյ ազնուաբար թողուց որ լռութեան մէջ ընկղմի: Անոր դատումն ուղիղ էր, «Եղիս կ'զգար — կ'զգար օրիորդը:»

Շոգեկառք մտաւ: Մինակ էր բոլորովին և ոչ ոք գիտէ ինչ պատահեցաւ հոն: Տարիներ յետոյ խօսելով անոր վրայ՝ ըսաւ միայն, «Կը մեռնէի կարծես», և տարօրինակ կերպարան մը առաւ, թէեւ արդէն մեծ ու չափահաս կին եղած էր:

Սկիզբը Եղիս շատ սիրելի չեղաւ Լոնտոնի իր ծառայակիցներուն: «Լռասէր» գտան զայն: Կը քաշուէր անոնց կոշտ կատակներէն և ունայն շաղփաղիւթեմէն: Կասկածեցան թէ «Սկովտուհին», ինչպէս կը կոչէին զայն, նորութիւններ պիտի մուծանէ իրենց շահերուն անհամաձայն: Չարքաշ, մեթոտիկ աղջիկը առատ պարսպ ժամեր գտաւ իր նոր կեանքին մէջ: Առաւօտուն ժամերով արթուն կը պառկէր մինչեւ ելլէր ուշ պառկող Լոնտոնեան ընտանիքը: Ինք ստանձնեց իր լուացքն ընել և անոր փոխարէն ստանալ դրամը որ լուացարարին պիտի տրուէր: Քիչ յետոյ ստանձնեց նաև լուալ տղայոց լաթերուն մէկ մասը: Տիրուհին տարակուսեցաւ որ պիտի կրնայ լուալ առանց թերանալու իր միւս պարտականութիւններուն մէջ: Բայց արո՞սնեց փորձել և յաջող գտաւ: Եղիս ազատ օր չպահանջեց: Առատ օդ կ'առնէր տղայոց հետ պտոյտի պահուն: Երեկոյեան ազատ ժամ չուղեց: Ուստի երբ տղայոց յատուկ ասեղնադործութիւն չէր ըլլար, իր հիւսելու ձեռագործը պատրաստ էր, և իր տիրուհին ու անոր

բարեկամները կը գնէին կակուղ տոկուն գուրպաներն ու բաճկոնակները զորս ինք կը հիւսէր: Եղիս Կիրակի առաւօտներ տղաքը եկեղեցի կը տանէր: Կէսօրէ ետքը տան մէջ դաս կու տար անոնց: Քիչ յետոյ անոնց միւս ազգական տղայք ալ սորվեցան յաճախել այս դասերուն: Կիրակի իրիկուն հանդարտ ժամեր կ'ունենար կարգալու համար այն դիրքերը, զորս իր տէրն ու տիրուհին կը զրկէին իրենց գրատունէն:

Եղիսի պատահական շահերը իր անհամար փոքր ծախքերուն այնքան լաւ բաւած էին որ տարւոյն վախճանին իր ամբողջ վաստակը կրցաւ խնայողութեան Մնտուկն երթալ և մնալ հոն մինչեւ ուղուէր:

«Ո՛րչափ կ'ուզես ծախսել, Եղիս», հարցուց անոր տիրուհին:

«Ոչինչ, առ այժմ, տիկին», պատասխանեց ան. «Բանի մը պէտք չունիմ:»

«Հարստութիւն պիտի դիզես, Եղիս», ըսաւ տիրուհին խնդալով:

Եղիս ժպտեցաւ:

Եղիսի ծառայութեան երկրորդ տարին «գուռ» մը բացուեցաւ Կատարի համար: Եղիսի տիրուհւոյն ձեռամբ գործ մը գտնուեցաւ պատուական գպրոցի մը մէջ, ուր Կատար այլեւայլ ծառայութիւններու փոխարէն պիտի կրնար բնակիլ, ընկերային զուարճութիւններու առիթով զանազան շահեր ընել և չափազիտահան բարձր դասեր առնել: Տարի մը հոն յղկուելէ ու նրբանայլէ ետեւ պիտի կրնար քիչ մը դրամ վաստակիլ կրթական գործով և այսպէս բոլորովին իր ասպարէզն սկսիլ: Եղիսի ամբողջ վաստակն առնուեցաւ դրամատունէն, բաց ի մէկ ոսկիէ, որ հոն թողուեցաւ իբրև բոյնկալ հաւկիթ: Կատարի պարզուկ բայց վայելուչ

հազուստը և երկար ճամբորդութեան ծախքը լիովին հայթայթուեցաւ անով և նոյն իսկ բան մը աւելցաւ, զոր Եղիս գրեց որ գրպանէ Կատար, «վասն զի քեզ պիտի ազատէ օտարներու մէջ անարծաթ մնալէ»։ Ինք այդպէս ըրած էր։ Այդ օրերուն էր որ առաջին անգամ համարձակեցաւ մտածել իր բաժանման ցաւին ու առանձնութեան չարչարանքին վրայ։ Ասոնք լեցուցին իր սիրտը Կատարի հանդէպ խանդաղատանքով։ Եղիս վառ երեւակայութիւն ունէր և կ'ապրէր ու կը տառապէր այն նեղութիւններով զորս ուրիշներ կը կրէին, կը կարծէր։ Բայց չկրցաւ երեւակայել իրողութիւնը, այսինքն թէ Կատար շատ չափաւոր վիշտ մը զգաց Տոյլըրթէ մեկնելու պահուն, և բարեբար նոր հաստատութեան մէջ չաբաթ մը հաղիւ մնալէ ետեւ սկսաւ մտովի զարմանալ թէ ինչպէս կրցած էր դիմանալ Բարձրագաւառի ցուրտ ու աղքատիկ դպրոցի դժնդակ կեանքին։

Օրեր անցան այսպէս։ Կատար ինքնապահ եղաւ և յաջող էր։ Իր տնտեսական հաշիւը գաղտնի կը պահէր։ Սակայն խեղճ Եղիս, բարեբախտաբար ընտանեկան յաջողութեան վրայ մտածելով, թէեւ իր տեսակէտով անձնական ծախքի համար շատ լայն սահման մը կու տար Կատարի, զգաց թէ անշուշտ բաւական խնայողութիւն պիտի ընէ։ Ուստի հանգիստ եղաւ էլսիի ապագային մասին, որ քիչ ատենէն յայտնի եղաւ թէ աւելի կնճռոտ դժուարութիւններ պիտի ներկայացնէր քան իր քրոջ ապագան։

Եղիսի եկամուտը տարուէ տարի կ'աւելնար։ Իր տէրը ծանոյց թէ իր կանոնն է, երբ ծառայ մը երկու տարի մնայ իր քով, ամէն տարի մէկ ոսկի աւելցնել անոր թոշակին վրայ։ Հարկաւ, մինչ փամանակը կ'անց-

նէր և Եղիսի հանդերձարանը լեցուելու պէտք կ'ուսենար, ծախքն ալ համեմատաբար կ'աւելնար։ Սակայն զարմանալի էր թէ Եղիս ո՛րքան քիչով կը դուսնար և միանգամայն ո՛րքան կոկիկ ու մաքուր կ'երևէր միշտ։ Մեծ խնայողութիւն մը սա եղաւ որ ամբողջովին մերժեց ինչ որ մեծ մասամբ կ'ապառէր անոր ծառայակիցներուն վաստակը։ Այսինքն չգործածեց մեքենայով գործուած ժանեակ, ուլի մորթէ ձեռնոց, փետուր, արուեստական ծաղիկ և նորանոր ձեւով ու նիւթով զգեստներ։ Պարզուկ, հասարակ տպածոներէ, մթազոյն կերպասներէ և յարդէ գլխարկներէ չբաժնուեցաւ բնաւ։ Խոհանոցին մէջ «անճաշակ» կը կոչէին դայն։ Այս ծաղրանքը դառնութեան փոխուեցաւ, երբ հիւրանոցի սպասուհին օր մը իր ընկերներուն ըսաւ թէ հիւր մը տիրուհին հարցուց թէ «Ո՞վ է այն օրիորդը որ ձեր պղտիկներուն հետ դուրս ելաւ քիչ առաջ»։

Սակայն հարցը սա էր թէ ի՞նչ պէտք էր ընել էլսիի համար։ Աղջիկը մինչեւ հիմա Միս Կորտընի երաժշտական գործիքները կը գործածէր և անոր հրահանգներով միայն յառաջացած էր։ Միս Կորտըն հիմա կ'ըսէր թէ աղջիկն աւելի վարժութեան և աւելի կրթութեան կարօտ է քան զոր կարելի է տալ դրացիական բարութեամբ։ Լուրջ խնդիր։ Էլսիի երաժշտական տաղանդը կլլած կը թուէր անոր կարողութիւնները ամէն ուրիշ բանի համար։ Հայրը վաղուց յուսակտուր եղած էր անկէ իբր անյոյս անբանէ մը։ Էլսի անկարող էր նամակ մը գրել անսխալ։ Անկարող էր մինչեւ իսկ Տոյլըրթի ընտանեկան պարզ հաշիւները պահել։ Երբեք կարող պիտի չըլլար իր մասնագիտութեան հետեւիլ կրթական ընդհանուր օգտակարութեան մը շնորհիւ, ինչպէս Կատար կը հետեւէր։ Եւ դպրոցի ոչ մէկ տես-

չուհի պիտի ընդունէր երաժշտական ծառայութիւնն աղջկան մը, որ կաթնարանի անուս ու խաւ աղախնի մը երեւոյթն ունէր:

Կորտընները կը յանձնարարէին որ Էլսի Գերմանիա երթայ և մշակէ իր ուսումը՝ ապրուստի և այլ ծախքերու համար ընտանեկան գործ ստանձնելով երաժշտասէր պարկեշտ տան մը մէջ, որ ուզէ թերեւս այդպիսի կարգադրութեան մը հաւանիլ: Վերջապէս որոշ ծրագիր մը պատրաստուեցաւ և ծախքն ամէն մանրամասնութեամբ ստուգուեցաւ: Եղիս կատարեց թղթակցութիւնը Միս Կորտընի հետ և անոր անձկալից հարցումներուն պատասխանեց թէ «կարելի է գործադրել»: Սակայն այդ պատասխանը անձկալից մտածութեան քանի՜ ժամ գրաւեց: Անգամ մը եւս տուաւ ամբողջ իր խնայութիւնը բաց ի մէկ ոսկիէ որ իբրեւ բոյնկալ հաւկիթ կը ծառայէր: Հոգ չըրաւ ասոր համար, բայց ըրաւ երբ Կատար իրեն ուղղուած գործակցութեան հրաւերին պատասխանելով ըսաւ թէ ինք բնաւ բան մը չէ կարող ընել, իր նոր դիրքին պահանջներուն հազիւ կը բաւէ ամբողջ իր վաստակը, և դեռ պէտք է պատրաստուի նոր պահանջներու որ պիտի գան հետըզհետէ: Այս շատ մտածել տուաւ Եղիսի, և լրջօրէն մտածել շատ բաներու՝ մանաւանդ ապրուստի և պաշայ ըսուած բանին վրայ:

Էլսի Գերմանիա գնաց: Զինուորի մը այրին, որ հանգստեան փոքր թոշակ մը ունէր, յանձն առաւ Տոյխըրթի դպրոցին ու անոր հիւանդ տիրուհիին հոգ տանիլ և ի փոխարէն պատասպարուիլ հոն, պայմանով որ Մէյ Մէքլաուտ շարունակէ ծառայել դարձեալ: Այսպէս Մաքալիսթըրի աղջիկներուն վերջինն ալ փախաւ տունէն, սիրելի տունէն, զոր հաւատարիմ Եղիս

քնաւ տեսած չէր աշնանային այն անձրեւոտ օրէն ի վեր, երբ անկէ մեկնեցաւ:

Եղիս տեսաւ Էլսին Լոնտոնէ անցնելու պահուն: Իր տիրուհին որ կ'իմանար ու կը գնահատէր իր ծառային դիրքը, ըսաւ որ հրաւիրէ քոյրը գալ և մէկ երկու օր մնալ իր քով: Եղիս տեսաւ զայն շողեկառփին մէջ և, ինչպէս թուեցաւ իր հայրենաբաղձ սրտին, Տոյխըրդի հովերը ծրարուած էին իր քրոջ նոյն իով հանդերձներուն մէջ: Էլսի, դիւրաւ յուզուող, բորբոքող աղջիկ, բուռն կերպով լացած էր տունէն մեկնելու պահուն, բայց շատ լաւ զուարճացած էր ինժըրնէսի մէջ: Դէպ հարաւ ճամբորդութեան միջոցին շատ ախորժած ու զուարճացած էր, բայց անոր արցունքները նորէն յորդեցին, երբ Եղիսի փոխուած բայց ընտանի դէմքը տեսաւ: Վշտի այն զեղումները քանիցս ալ նորոգուեցան անոր կարճ այցելութեան միջոցին: Եղիս որ այս բաղմապատիկ վիշտը իր զուսպ վշտով կը չափէր՝ կը գուրգուրար իր քրոջ վրայ, մանաւանդ երբ իրապէս օտար երկիր գնաց ան, և զրկեց անոր հաւատարմական երկար նամակներ, զորս Էլսի միշտ ուրախութեամբ կ'ընդունէր և որոնց սակայն պատասխանել «տաղտուկ» կը համարէր:

Եղիս արդեօք անբեր ու քարուտ գետնի՞ վրայ ցանած էր իր սերմը: Ոչ: Իրաւ է որ ոչ Կատար և ոչ Էլսի եղան ինչ որ ինք պիտի ըլլար, եթէ անոնց տեղ ըլլար: Սակայն Կատար հաստատուն դիրք մը չահեցաւ իբր չափազիտութեան ուսուցչուհի, և շատ յարգելի է և տնտեսական նախահոգութեան, ապահով շահարկութեան և նման հարցերու մէջ բարեկեցիկ նորահասներու կողմէ շատ կը գնահատուի իբր խորհրդատու: Իսկ Էլսի նշանաւոր դաշնակահար է, իր անու-

նը պատուով կը յիշուի հանրութեան առջեւ, և ինք միշտ կը հիւրընկալուի մեծ տուներու մէջ, որոնց «մարդիկը» չեն գիտեր թէ իր անընթեռնի գիրը ուղղափառական ի՞նչ սխալներ կ'սքօղէ: Հիմա չեն կոչեր զինք «ոստոստուն», այլ «կայտառ», և եթէ քիչ մը կ'աղմկէ շատ նուրբ մետաքսներու և սնդուսներու մէջ, տաք ու բարի սիրտ մը կը կրէ՝ միշտ պատրաստ ուրիշներու պէտքերը լեցնելու:

Սակայն էլսի էր որ անգամ մը խորապէս վերաւորեց Նզիսը:

Էլսի ուղեց որ Նզիս թողու իր պաշտօնը, ըսելով թէ աղուոր բան չէ որ այլեւս ծառայ ըլլայ: Ինք կարող է դիւրաւ պահել զայն: Մէկ գիշերուան մէջ այնչափ կը շահի որչափ Նզիս մէկ տարիէն: Պէտք է որ Նզիս ազատ ըլլայ երթալ ուր որ ուզէ: Էլսի չառաջարկեց որ իր հետ բնակի ան, վասն զի Նզիս իր տարիէն դուրս գտնուող ձուկի պէս պիտի ըլլար իր փոքր քրոջ յարմարող անառակ ու յախուռն կեանքին մէջ: Բայց թերեւս ուզէ, խորհեցաւ, Կատարի քով երթալ: Կատար անշուշտ ուրախ կ'ըլլայ, եթէ Նզիս «մասնակցի ծախքերուն», ըսաւ ու խնդաց:

Նզիս բորբոքեցաւ: Իր քոյրերը կը կարծէին արեւօք թէ ինք իրեն յատուկ կեանք մը չունի, իրեն համար նոյնքան իրական ու պատուական որքան «անոնց ասպարէզները» կրնային ըլլալ իրենց համար: Կը կարծէին արեւօք թէ ինք դրամի համար միայն ծառայած էր, և թէ թոշակ ընդունած չէր անոնցմէ զատ զորս իրենց գոհած էր այնքան յօժարակամ: Պարտական չէ՞ր ինք հաւատարիմ մնալ անոնց որոնք զինք կարողացուցած էին ընել ինչ որ ըրաւ: Այ, այ — և հոս անոր ձայնը մեղմացաւ — եթէ Էլսի կարող ըլլար

ժամանակին ազատ արձակել զինք, որպէս զի երթար խնամել ու սփոփել իր ծնողաց վերջին օրերը, այն տարբեր պիտի ըլլար: Այն ժամանակ պիտի զգար թէ ինք ընտանիքին կողմէ անոր որդեական պարտականութիւնը կատարելու սրբազան պաշտօնին յատկացուած է: Սակայն հայր և մայր, երկուքն ալ, իրենց գերեզմաններուն մէջ էին հիմա, և հին դպրոցն անգամ քանդուած ու նոր մը կառուցուած էր անոր տեղ: Պէտք է որ ինք իր կեանքն ապրի: Եւ աւելցուց հպարտութեամբ թէ կը յուսայ որ Էլսի ամօթ չհամարիր իր քոյրը, բայց եթէ կը համարի, կարելի չէ դարմանել:

«Ստորին արարած մը պիտի ըլլայի ես, եթէ ամօթ համարէի քեզ», դռնեց Էլսի բուռն կերպով: «Սակայն ի՞նչ պիտի խորհին ուրիշներ: Պիտի ըսեն թէ իրաւունք չունիմ թոյլ տալու որ դուք այսպէս շարունակէք:»

Նզիս ըսաւ վսեմ ժպիտով, «Շատ անգամ խորհած եմ թէ ինչո՞ւ կարծես յաջող մարդիկ աղքատ ընտանիքներու միակ յաջողութիւնն են: Հիմա կը հասկնամ թէ անոնց անախառնութիւնը և աշխարհի կարծիքներուն հանդէպ իրենց յարգանքը կը փորձեն զանոնք 'աղքատ ազգական' դարձնել իրենց բոլոր ազգականները: Մենք երկուքս, Էլսի, աւելի խելացի պիտի ըլլանք: Ես իբրեւ ծառայ հարուստ եմ իմ տեղս, ինչպէս դուն քու տեղդ: Դուն կրնաս ինծի հատուցանել մէն մի դահեկան զոր ես քեզի համար ծախսեցի, և ես կը խոստանամ թէ քեզի պիտի դամ նախ, եթէ երբեք ստիպուիմ աղքատանոց երթալ: Եւ մենք միշտ իրարու բարեկամ պիտի մնանք, Էլսի: Սակայն պէտք է որ մեզմէ իւրաքանչիւրը իր յատուկ կեանքը ապրի:»

Երբեմն Եղիս երբ կը նստի իր աղուոր մանկանոցին մէջ, ուր յաճախ հանգչիլ կու գան իր ծերունի տէրն ու տիրուհին, կը խորհի այն խօսքերուն վրայ զորս իր մայրը կ'ըսէր շատ, շատ ժամանակ առաջ: Վասն զի երբեմն Եղիսի կը թուի թէ Կատարի նամակները քիչ մը դժգոհութիւն կը յայտնեն մտային այն չոր մթնոլորտին համար ուր ինք կ'ապրի, մինչ էլսի չծածկեր բնաւ թէ ինք շատ անգամ տաղտուկ կ'զգայ իր կենցաղին յատուկ շռայլութեան ու զեղխութեան համար և կը բարկանայ նաեւ իր օտարազգի ամուսնին ծուլութեան ու անտարբերութեան դէմ:

Եւ Եղիս կը յիշէ թէ ի'նչպէս իր մայրը կ'ըսէր, «Պիտի չզարմանամ եթէ դուն անոնց ամէնէն երջանիկն ըլլաս:»

ԳԵՏՆԱՌԻԻԾ

ԳԼՈՒԽ Ա

«Սպասածէս աւելի քիչ փոխուած ես, Յրանք:»
«Դուն ալ Գոնսթանս: Քեզի նայողին երազ կը թուի անցեալ ինը տարին:»

Ասոնք սիրահար չէին, այս մարդն ու կինը, որոնք իրարու ձեռք սեղմելով իրարու երես կը նայէին: Այլ հին ու փորձ բարեկամներ էին, և երկուքին ալ համար սւրախութիւն էր դարձեալ զիրար տեսնել երկար ժամանակ անցնելէ ետեւ:

Հաղարապետ Ուէնտըլ, նրբահասակ թուխ մարդ մը սև մազով որ կանուխ սկսած էր ճերմկիլ, սուր դէմքով որու աչքերուն շուրջ գիծեր ու կնճիռներ կազմուած էին երկար ժամանակ Հնդկական արեւու մէջ կենալէն, իր տարիքէն աւելի մեծ կ'երեւէր: Բայց Միսիս Հընթըլի նուազ աւերուած էր ժամանակէն: Տիկինը շատ փոքր ամուսնացած էր, և իր կեանքին միակ վիշտը, ամուսնին կորուստը որ տեղի ունեցած էր Հաղարապետ Ուէնտըլի Անդղիա վերադարձէն իբր ութ տարի առաջ, կարծես լոկ զօրացուցած ու քաղցրացուցած էր բնութիւն մը, որ արդէն իսկ զօրեղ ու քաղցր էր միշտ:

«Որդիդ օտար երկիր է հիմա,» հարցուց Հազարապետ Ուէնտըլ:

«Այո, Ուոլթըր տակաւին օտար երկիր է: Կինը կը ստակայ ամառ մը ևս Անգղիոյ մէջ մնալէ:»

«Զինք շատ կարօտցած էք անշուշտ,» ըսաւ հազարապետը քիչ մը բիրտ կերպով:

«Այո, արդարեւ: Ես թէև շատ կը սիրեմ Իտիթը, կ'զգամ ճշմարտութիւնը սա առածին. «Որդիս որդիս է մինչև կին առնէ իրեն»: Սակայն իրաւունք չունիմ դանդառելու, վասն զի Քէմիլա ինծի դուստրի պէս է:»

«Այո, անշուշտ: Քէմիլա Պլէյք այն պզտիկ աղջիկն է՝ զոր դուք կը մեծցնէք:»

«Քէմիլա պզտիկ աղջիկ երեք տարի առաջ, երբ իմ քովս եկաւ,» ըսաւ Միսիս Հընթլի խնդալով, «բայց հիմա տասնըինը տարեկան է և բնաւ պզտիկի չնմանիր: Մեծ միտթարութիւն է ինծի, չեմ գիտեր թէ ի՛նչպէս կ'ապրէի առանց անոր:»

«Որդեգրած էք զայն:»

«Ոչ, երանի՜ թէ կարենայի որդեգրել: Սակայն հարազատ զաւկի պէս է և հոս աւելի երջանիկ է քան ուրիշ ոեւէ տեղ: Քոյրը, Միսիս Ֆիլա, զոր սաստիկ կ'ատեմ, շատ ջանքեր ըրաւ ինծմէ բաժնելու, բայց Քէմիլա իմ քով կը մնայ հաւատարմաբար:»

«Ուոլթըրի հետ ամուսնացնելու էիք,» ըսաւ հազարապետը՝ խնդալով:

«Ի՛նչ աղէկ կ'ըլլար: Բայց Ուոլթըր գնաց սիրահարեցաւ, երբ ազուորիկ Քէմիլա դեռ տասնըվեց տարեկան էր: Կը ցաւիմ որ տղաս կանուխ ամուսնացաւ: Բայց ասոր մէջ իր հօրն ու մօրը հետեւեցաւ:»

Ֆրանք Ուէնտըլ յուսախաբ եղաւ ու պաղեցաւ առանց իրաւունք ունենալու: Ինք անշուշտ աւելի տաք

ընդունելութիւն մը գտնել չէր ակնկալած: Բայց կ'սպասէր որ իր անձին ու անցեալ գործերուն մասին աւելի սուր հետաքրքրութիւն մը ցուցուէր: Հաղիւ կէս ժամէ ի վեր Քոնսթանս Հընթլիի հետ կը գտնուէր, և ան կը խօսէր արդէն իր որդւոյն ու այս աղջկան վրայ (զոր ինք բնաւ տեսած չէր) այնպիսի կերպով մը որ ստիպուեցաւ զգալ թէ ինք, եթէ ոչ անկոչ հիւր, գէթ օտար անձ մ'է: Իրենց վերջին հանդիպումէն ետեւ ինք հեռաւոր ծովեր ու նոր երկիրներ դացած էր, կռուած, տառապած ու զանազան վտանգներ կրած՝ վայրենիներու հարուածներէ և գրեթէ մահացու հիւանդութիւններէ որոնք անշուշտ կը խոցեն: Անթիւ, անհամար նոր խորհուրդներ ու փորձառութիւններ ունէր պատմելու: Եւ սակայն այս կինը, որու բարեկամութիւնն ինք միշտ սիրած էր իր պատանեկութենէն ի վեր, բա՛ն մը չհարցուց այս ամէնուն վրայ: Այլ գոհունակօրէն խօսեցաւ իր սեփական նեղ հոգերուն ու նախասիրութիւններուն նեղ շրջանակին մէջ: Գիտէր թէ ինք իրաւունք չունի և պահանջկոտ է, թէ համակրանքն ու ուշադրութիւնը զոր կ'ուզէր գրաւել՝ չկրնար տրուիլ մէկ վայրկեանի մէջ և մէկ խօսքով: Բայց տակաւին յուսախաբութեան և կորուստի տարտամ զգացում մը կար — բան մը՝ զոր ինք կ'ակնկալէր ու չգտաւ: Մինչ կը դիտէր զայն ամառնային իրիկուան նուաղ լոյսին մէջ, զարմացաւ որ շատ քիչ փոխուած էր: Կերպարանով տակաւին նոյն նուրբ ու քաղցրադէմ կինն էր, որ ինք տարի առաջ արցունքով «բարի ճանապարհ» մաղթեց իրեն: Սակայն անոր ձայնը փոխուած կը թուէր: Ինք կարծեց թէ աւելի կտրուկ կը խօսի, հեղինակաւոր չեղտով: Սրտատանութիւնն աւելի հաստատ, աւելի պատկառազգու է: Հրապոյր մը կը պակ-

սի անոր: Եւ յիշեց գրեթէ բուռն իղձով թէ ի՛նչպէս թարմ ու անոյշ էր անցեալ տարիներուն մէջ:

Դուրսի պարտէզին մէջ երգողի մը ձայնն հասաւ բաց պատուհանին մէջէն.

«Դաշտեր, ձորեր թափառելով
Կու գամ դարձեալ իմ հովանեակ,

Խորհրդաւոր իր յուշերով

Ու դէպքերով միշտ անուշակ:»

Ուէնտըլ սարսեցաւ: Հին երգ էր այս, զոր շատ անգամ լսած էր Քոնսթանսի, և լեցուն ու քաղցր ձայնը զարմանալիօրէն նման էր անոր զոր ինք լսած էր այնչափ տարիներ առաջ —

«Կու գամ դարձեալ իմ հովանեակ

Խորհրդաւոր իր յուշերով:»

Արդեօք իրենց պատանութեան ուրուակա՞նք պիտի դար երկար պատուհանին մէջէն:

«Քէմիլան է,» ըսաւ Միսիս Հընթլի: «Բոլոր իմ սիրական երգերս գիտէ, և հիմա չեմ երգեր ես, վասն զի աւելի թարմ ձայնով կը լսեմ նուազը զոր կը սիրեմ: — Հոս եկուր, սիրելիս, քեզ կ'ուզեմ:»

Քէմիլա ներս եկաւ, աղուոր նուրբ աղջիկ մը գորշ չըջադեատով, որ ծաղիկ կը բուրէր: Ծաղիկներու խոշոր խուրձ մը սեղանին վրայ դնելէ ետեւ Ուէնտըլի դարձաւ ու ըսաւ,

«Ուրախ եմ որ եկաք, շատ անգամ լսած եմ ձեր վրայ: Կ'ուզէի ձեզ տեսնել:»

Անոր շարժումով տեսակ մը հանդարտ լըջութիւն ունէր և խոշոր ու յստակ աչքերն անխռով նայուածք մը, որ անգիմադրելի կերպով յիշեցուցին հիւրին ինչ որ Միսիս Հընթլի էր գրեթէ քսան տարի առաջ: Այցելուն յօժար էր հաւատալ թէ անըջային անիրա-

կանութեան ստուեր մը կար այս աղջկան վրայ, որ մթնշաղէն եկաւ Քոնսթանսի աչքերով ու երգեց և խօսեցաւ Քոնսթանսի ձայնով:

«Կրնար այս՝ ձեր դուստրն ըլլալ,» ըսաւ համարձակօրէն:

«Երանի՛ր թէ ըլլայի, ազնիւ տիկին,» պատասխանեց Քէմիլա:

«Քիչ մը անհեթեթ բան է որ,» ըսաւ Միսիս Հընթլի, «իմ հարազատ զաւակս ինծի այնչափ չնմանիր որչափ կը նմանի այս սիրելի աղջիկը, որ բնաւ ազգականութիւն չունի ինծի հետ:»

«Իրօք զարմանալի նմանութիւն մը կայ,» ըսաւ Ուէնտըլ, դեղեցիկ օրիորդէն դառնալով գեղանի այն դէմքին որ այլեւս թարմ չէր: «Եւ ամէնէն զարմանալին սա է որ օրիորդը ճիշտ այնպէս է ինչպէս դուք էիք երբ առաջին անգամ տեսայ ձեզ, և ոչ այնպէս ինչպէս էք հիմա:»

«Ես Քէմիլայէ աւելի մեծ էի երբ առաջին անգամ զերար տեսայ:»

«Տասն ամիսէն քսան տարեկան պիտի ըլլամ,» ըսաւ աղջիկն հպարտութեամբ, «և ոչ ոք կրնայ այն ատեն յիմար տղայ կոչել զիս:»

«Խեղճ Քէմիլա,» ըսաւ Միսիս Հընթլի: «Մեծնալու անշէջ փափաքով կ'այրի կը մրկի: Ես սիրով պիտի բաղձայի նորէն պղտիկնալ:»

Տիկինը լռեց, թերեւս մեծարական խօսք մը ակնկալելով: Սակայն Հաղարապետ Ուէնտըլ Քէմիլայի կիսազէմքին մաքուր ուրուագիծը կը դիտէր և բան մը չըսաւ:

«Պարտէզ երթանք,» ըսաւ Միսիս Հընթլի, «և Քէմիլա լամբակի մէջ մտնելու չափ փոքր բան մը գտնէ ձեզի համար:»

«Ես վարդերուն քով կ'երթամ», ըսաւ Քէմիլա՝
դուրս վազելով, և բոպէէ մը լսեցին անոր երգը:

«Յունիսին կը բացուի կարմիր,

Կարմիր վարդը զոր կը սիրեմ:»

«Ի՞նչ կը խորհիք իր վրայ», հարցուց Միսիս
Հընթիլի:

«Կը խորհիմ թէ արժանի է ձեր դուստրն ըլլա-
լու», ըսաւ Ուէնտըլ եռանդաւորին:

«Այդպէս խորհիլ շատ դժուրի պիտի ըլլար ինծի
պէս չափահաս կնոջ մը փառասիրութեան համար: Բայց
երբ առաջին անգամ ինծի եկաւ, ես զինք զարմանա-
լիօրէն իր հարազատ մօր նման կարծեցի: Դուք բնաւ
տեսած չէք, կարծեմ, Ակաթա Պլէյքը: Իմ շատ սիրելի
բարեկամս էր:»

«Ո՞վ է Միսիս Ֆիլտը, որու վրայ խօսեցաք», հար-
ցուց Ուէնտըլ, որ յանկարծ շահագրգռուեցաւ Քէմի-
լայի պատկանող ամէն բանով:

«Քէմիլայի խորթ քոյրը, ամենազարչելի կին մը:
Դժուար է հաւատալ թէ երկուքն իրարու հետ ունէ ազ-
գականութիւն ունին: Մը. Ֆիլտ գոնիկ հարուստ մը,
խիլ Շարլոթ, արդար ըլլալու համար, կը խոստովա-
նիմ թէ կ'ուզէ շատ բարի ըլլալ Քէմիլայի: Արժէքա-
ւոր ու ահագին նուէրներ կը զրկէ շարունակ, և միշտ
կ'ուզէ որ Քէմիլա երկար այցելութիւններ տայ իրեն:
Սակայն Քէմիլա համակրելի չդառնար զայն և կը նա-
խընտրէ իմ քով մնալ:»

«Շատ մարդու հետ կը տեսնուի՞ք հոս:»

«Ոչ, շատ հանդարտ տեղ է այս, և երբեմն կը
վախնամ որ աղջիկ մը կը ձանձրանայ հոս: Սակայն
Քէմիլա ինծի չափ սիրող է տնական զբաղումներու և
պարտէզ կը սիրէ —————

«Իմ հովանեակ, ուր կը նստինք

Կարգալ գիրքեր, երբ ջրած ենք

Մեր ծաղիկներն աղուոր ու գիրգ:՝

Ինք երգիչ ալ է և միշտ երջանիկ այսպէս:»

«Դալարազարդ ծառին տակ

Ո՞վ կ'ուզէ ինձ հետ պառկիլ

Ու երգել զըւարթագին

Ձայնակցելով թռչունին:»

Նախ Քէմիլայի ձայնը լսեցին և յետոյ տեսան անոր
զգեստին դուրջ փայլը մացառներուն մէջէն: Իրենց կողմ
կու գար ան, ձեռքերը կարմիր վարդերով լեցուն:

«Տուն երթանք», ըսաւ տիկինը: «Յօղ իջնել կը
սկսի:»

ԳԼՈՒԽ Բ

Ուէնտըլի թուեցաւ թէ յաջորդ քանի մը շա-
բաթները շատ շուտ անցան: Օգը գեղեցիկ էր, և օ-
րերը որ գլխաւորապէս դալարաւէտ պարտէզին մէջ
կ'անցնէին՝ շատ պայծառ ու հաճելի էին: Դրացիներու
ընդհանրապէս, որ առ հասարակ խաղաղիկ էր, կը
սիրէր թէնիս գնդախաղի խումբեր և ուրիշ անմեղ հա-
ւաքոյթներ կազմել, զորս Ուէնտըլ հրապուրիչ կը
գտնէր, ո՛րքան ալ ուրիշներու անհրապոյր թուէին:
Քէմիլայի բարեկամները, փայլուն դէմքով և անոյշ
ձայնով աղջիկներ ամէնն ալ, շատ անգամ կու գային
վարդ և ելակ քաղել: Դեռատիներուն ծիծղուն ձայնը
կը թրթռար մայրիներուն ներքև և ձերմակ քղանցը-

ներ կը շողային կանանչներու մէջ: Ուրախ, երջանիկ աղջիկներ, ամէնն ալ դեռահասի յատուկ շնորհքով, ոմանք ևս ուրիշ շնորհներով: Բայց Քէմիլայի դէմքը ամէնէն գեղեցիկն էր և անոր ձայնն ու ծիծաղը ամէնէն անոյշ կը հնչէին: Եւ ո՛րքան շատ տեսնէր Քէմիլան և ո՛րքան շատ լսէր անոր երգն ու խօսքը, նոյնքան կ'աւելնար նմանութիւնը աղջկան ու կնոջ, Քէմիլայի ու Քոնսթանսի, միջև: Դիմագիծի իրական նմանութիւն չկար: Երկուքն ալ բաց գոյն մաղ և յոստակ աչք ունէին: Հող կը վերջանար անոնց ֆիզիքական նմանութիւնը: Սակայն շարժուձեւը, գլխու դիրքը և պարանոցի շարժումը, արտայայտութիւնը, անյողդողդ ու հարցասէր նայուածքը, փայլուն ժպիտը որով հաճելի խօսք մը կ'սկսէր, ձեռքի և դաստակի շարժումներն իսկ — Քէմիլա անգիտակցաբար սորված էր: Մեղմ, մրմունջի նման ձայնը, զոր Ուէնտըլ այնքան տարիներ իրեն իբր տիպար ընդունած էր, անշուշտ քայլը, անբացատրելիօրէն խաղաղ ու խաղաղարար ազդեցութիւնը, պատրաստ կարեկցութիւնն ու արագ ըմբռնումը — ամէն ինչ որ գրաւիչ գտած էր Քոնսթանսի վրայ՝ կը տեսնէր ահա Քէմիլայի մէջ մարմնացած, դեռահասութեան ու անմեղ աղջիկութեան յաւելուածական հրապոյրներուն հետ: Քիչ, շատ քիչ ժամանակէն հասկեցաւ թէ ինք հայելին կը նայի (որ դէմքին վրայ գիծեր և մազերուն մէջ ճերմակ ցոյց կու տար) և տասներինը ու երեսունըվեց տարիներուն տարբերութիւնը կը հաշուէ: Շատ ուրախացաւ որ իր տարիքը անոր տարիքին լման երկու անգամը չէ: Սակայն, տակաւին, տասներեօթը տարիի տարբերութիւնը երկար վիճ մըն է, որ թերեւս ամբողջ կեանք մը թուի Քէմիլայի: Եւ խորհուրդը թէ գեղանի երի-

տասարդ մը կրնայ երկու երեք տարի ետքը ամուսնանալ, և հաւանօրէն պիտի ամուսնանայ, Քէմիլայի հետ, շատ դառն վիշտ պատճառեց: Իր մրցակիցը երեւակայական էր լոկ: Տեղւոյն երիտասարդները թուով քիչ և ճաշակով ու շարժուածքով սաստիկ անհրապոյր էին: Անոնց համար Քէմիլա սիրելի չէր: Բաւական «ճաշակաւոր» չէին համարեր զայն, ինչպէս իր բարեկամուհիներէն ոմանք «հնամուլ» կը կոչէին արդէն, ասով ակնարկելով հեղութեան ու պարզութեան այն մասնաւոր հրապոյրը, որու համար Ուէնտըլ կը սիրէր զայն: Քէմիլա խաղաղիկ կեանքով անկեղծօրէն դո՛ւ ու երջանիկ ըլլալու ձիրքն ունէր, որ արդիական աղջիկներու գլխաւոր յատկանիշը չէ: Եւ փափաք չունէր իր տաղանդները այնպէս մշակելու որ մասնագիտութեան ասպարէզ կամ «կեանքի գործ» դառնան: Իրօք երբեք չէր մտածեր ապրուստի միջոց մը հայթայթելու պէտքին վրայ, ցորչափ ինք Միսիս Հընթլիի սէրը կը վայելէր ու դալարաւէտ մեծ պարտէզ մը ունէր թռչուններով, ծաղիկներով և շատ տեսակ սիրական կենդանիներով: Չայնն անոյշ էր և կրթուած՝ որչափ իր տարիքը կը ներէր: Բայց ինք երբեք չէր խօսեր կամ խորհեր երաժշտութեան վրայ իբր իր «գլխաւոր ձիրքին» կամ «մեծագոյն տաղանդին» վրայ: Միայն կը նուագէր ու կ'երգէր, վասն զի նուագ ու երգ կը սիրէր: Հաղարապետ Ուէնտըլի այցելութիւնը հաճելի դէպք մը եղաւ ամառնային եղանակին մէջ: Միսիս Հընթլի շատ անգամ խօսած էր անոր վրայ և զայն տեսնելով կարծես գիրքի մը դէմքերէն մին տեսաւ: Շատ պատմելիք ունէր տարօրինակ բաներու վրայ զորս ըրած, տեսած կամ լսած էր հաւաւոր երկիրներու մէջ, գիւցաղնութեան և արկածա-

խնդրութեան լուրջ ու զուարթ պատմութիւններ, և տարաշխարհիկ թռչուններու, գաղաններու և ծաղիկներու նկարագրութիւններ, որոնց Քէմիլա զարմացումով և աչքերը լայն բանալով կ'ունկնդրէր մանուկի մը նման, որպէս էր քանի մը տարի առաջ:

Ինք սուր երեւակայութեան տէր մարդ չէր: Բայց երբեմն, միթնշաղի ժամանակ, երբ Քոնսթանտինոպոլի կ'ըլլար և Քէմիլա անոր աթոռին թեւին կը թնամ, երբ գեղանի գլուխները զարմանալիօրէն իրարու կը նմանէին և վճիտ ձայները ձայնի և արձագանքի պէս իրարու կը պատասխանէին, ինք պատրաստ էր հաւատալ թէ աղջիկը տիկնոջ անցեալ երիտասարդութեան ուրուականն է:

Քիչ քիչ նուագեցաւ իր սուր զգացումը ամուսնի և կնոջ տարիքի անհամեմատութեան մասին: Վերջապէս տասնըեօթը տարին շատ բան մը չէր: Ինք երեսունըվեց տարեկան էր միայն, և անյողբող սէրն ու յարարթուն գորովը զոր իր սիրտը կարող էր տալ երիտասարդի մը կարողութենէն բոլորովին վեր էին: Քէմիլա քսան պիտի ըլլար իր յաջորդ տարեդարձին: Քսանը կնոջ տարիք է, և ան արդէն լման կին է ու ազնիւ՝ հակառակ իր փայլուն դեռահասութեան: Ընկերութիւն ու զուարճութիւն փնտռող պայմանադրական ճշտողուն աղջիկը չէ: Երկու բան պարզ էին իրեն համար. Կը սիրէ Քէմիլան ինչպէս բնաւ չէր յուսացած կամ ակնկալած թէ պիտի կարենար սիրել, և ապագան առանց անոր պիտի ըլլայ պարապութիւն մը տխուր: Ապա տարակոյս ու անորոշութիւն յաջորդեցին: Կրնա՞ր յուսալ թէ այս գեղանի աղջիկը պիտի սիրէ զինք: Կարելի՞ բան է որ ան՝ ժամանակի ընթացքին սորվի սիրել զինք:

Միսիս Հընթլի հասկցաւ, վասն զի Ուէնտըլի սեւ աչքերն աւելի պերճախօս էին: Բայց բան մը չըսաւ, և Քէմիլա իր երջանկութիւնը շարունակեց՝ զգալով թէ ամառը սովորականէն աւելի ուրախութիւն բերաւ, բայց չգիտցաւ պատճառը:

Ուէնտըլ իմացաւ ամէնը զոր Միսիս Հընթլի կըրցաւ ըսել Քէմիլայի աղգականներուն վրայ: Բայց քիչ բան կար իմանալու — որք էր ան և անհարազատ քոյրը անոր մերձաւորագոյն աղգականն էր: Անոր հօրաքոյրերուն երկուքը ողջ էին, բայց բոլորովին անտարբեր իրենց եղբօրաղջկան, որ իսկապէս Միսիս Հընթլիի զաւակն եղած էր:

Քէմիլա անոր շատ ազատօրէն խօսեցաւ Միսիս Ֆիլտի վրայ:

«Կ'ուզէ բարի ըլլալ», ըսաւ, «և կ'ապացուցանէ ալ: Բայց անդադար կ'ըսէ բաներ որ հակառակ տպաւորութիւն կը գործեն: Եւ երբ իր լաւագոյնը կ'ընէ օգտակար ըլլալու համար, մարդուս բարկութիւնը կը շարժէ: Մեծ, ճոխ, անագին տուն մը ունի, և ինք կ'ուզէ ամէն տարի փոխել հիւրանոցի ամբողջ կարասին, որպէս զի ամենավերջին «նորութեան» հետեւող ըլլայ: Շատ կը ճամբորդեն, և եթէ Փարիզի մօտ տեղ մը հասնին, ինծի սոսկալի գլխարկներ կը դրկէ պտուղով ու թռչունով ծածկուած, և բազմակոծակ բաձկոններ ու հիանալի կապոյտ ու կանաչ ձեռնոցներ: Խանութներու մէջ բնաւ այդպիսի բան չեմ տեսներ: Կ'երևի թէ գաղտնի տուփերէ կը հանեն զանոնք երբ Շարլոթ կը ներկայանայ, և գիտեմ թէ շատ սուղ են: Կ'ուզեմ ցուցնել ձեզի իմ «աներեւակայելի» գոհարներս, ամէնն ալ Շարլոթէ նուիրուած: Բայց շիտակ չթուիր զայն ծաղրել: Երեւակայեցէք այլանդակ հաւաքա-

ծոյ մը — ապարանջաններ ձիշտ ձիու պայտի նմանող, ծանր ձոյլ ոսկի, եղունգներն հաւատարմօրէն ներկայացուած, և «Բարի Բախտ» մակագրուած այնչափ խոշոր տառերով որ կրնան փողոցի ծանուցման ծառայել: Յետոյ կայ սիրուն թափանցիկ քար մը դարչելի հապիտի քանդակով մը խաթարուած, և գնդասեղ մը երկանիւ կառքի ձեւով, կառապանը գունագեղ կիտուածով և ձին աղամանդակուռ շատ գեղեցիկ յօրինուածով: Բայց ի՞նչպէս կարելի է իբրեւ դարդ երկանիւ կառք մը կրել: Վերջին նուէրը զոր դրկեց ձեր գալէն անմիջապէս առաջ՝ պոչը շարժող ժամացոյց մ'է:»

«Պոչը շարժող ժամացոյց մը,» կրկնեց Ուէնտըլ:

«Այո, ժամացոյցը Գերման շան մը կրնակն հաստատուած է և պոչն ամէն վայրկեան կ'երերայ: Երբ ժամ դարնէ, լեզուն դուրս կ'իյնայ: Ամէնէն ապուշ ու ծիծաղելի՛ բանը:»

«Կ'ուղէ՞ք ձեր քրոջ քով մնալ:»

«Ոչ, կը վախճամ թէ կ'ատեմ այդ բանը: Մօրաքոյր Բոնսթանս երբեմն կը զրկէ զիս, բայց երբեք քանի մը օրէ աւելի չեմ կենար: Թերեւս վարժուիմ անոր տան, եթէ հոն մէկ երկու ամիս մնամ, վասն զի գիտեմ թէ կրնամ գիւրաւ յարմարիլ: Սակայն կարճ այցելութիւն մը անհանգիստ կ'ընէ զիս հոն և բացարձակապէս անյարմար այս մթնոլորտին: Սոսկալի դժգոհում է այս, և սակայն Շարլոթ շատ բարի է ինծի:»

Սկիզբները Ուէնտըլ կը սիրէր այն կերպը որով Քէմիլա կը խօսէր Միսիս Հընթլիի վրայ: «Մօրաքոյր Բոնսթանս» ի հանդէպ անոր սէրն ու հիշացումը ակններեւ էին ամէն անգամ որ անոր անունն յիշէր: Բայց հիմա սկսած էր նախանձիւ և շուտով նիւթը փոխեց: Քէմիլա նշմարեց զայս, բայց չհասկցաւ:

ԳԼՈՒԽ 9

Ուէնտըլ, իր ժամանումէն ամիս մը և թերեւս աւելի իսկ ետքը, տաքուկ, աղուոր իրիկուն մը բաց պատուհանին մօտ նստած էր Միսիս Հընթլիի հետ: Տիկինը կը սիրէ լուսնկայ գիշերը: Սենեակին մէջ լոյս չկար, բայց միայն դաշնակին վրայ, ուր Քէմիլա ձերմակ չըջագեցստով և կուրծքին վրայ մարդարտածաղկի շողուն փնջիկ մը կրելով երգի հատուածներ կ'երգէր: Միսիս Հընթլի կը դիտէր թէ լուսնի լոյսն ի՞նչպէս խորհրդաւոր սիրունութիւն մը կ'ընծայէր պարտէզին անդորը գեղեցիկութեան: Ուէնտըլ ալ կը դիտէր թէ բաց գոյն մագերն ի՞նչպէս լոյսին դէմ լուսապսակ մը կը կաղմէին Քէմիլայի գլխուն շուրջ:

«Եւ հիմա ես պարտիմ մեկնիլ

Ու մեկնելով անցեալս ողբալ:

Մեկնումը, ո՛հ, բերկրանք չտար,

Բերկրանքն անցնող բնաւ ետ չգար,» երգեց Քէմիլա:

Երկրորդ տողին վերջը հազարապետն յանկարծ, Միսիս Հընթլիի դառնալով «Կը հաճի՞ք, Բոնսթանս, դարատափը գալ: Կ'ուղեմ խօսիլ ձեզի առանձին,» ըսաւ:

Լոկ ակնարկ մը բաւական եղաւ արագիմաց տիկնոջ հասկցնել թէ ի՞նչ ըսել ուղեց ան: Դաշնակին քով վազելով համբուրեց Քէմիլայի փափուկ երեսը և ըսաւ,

«Մենք քիչ մը դարատափը կ'երթանք: Դուն ա-

նուշա շարունակէ երգել: Կը սիրեմ լսել ձայնդ, և հեռու պիտի չըլլանք:»

Անոնք ելան սենեակէն և մէկ երկու բոպէ լռութիւն տրեց լուսնի լոյսին մէջ: Քէմիլա նորէն սկսաւ,

«Առաջին օրն տեսութեան ես

Որոշեցի մեծարել քեզ,

Թէ հիմա զիս կ'արհամարհես,

Լաւ էր որ սիրտս չըճանչնար քեզ:»

«Կը խորհիմ որ,» ըսաւ Ուէնտըլ խռպոտ ձայնով, «քիչ ատենէն մեկնելու եմ: Գրեթէ վեց շաբաթ է որ հոս եմ:»

«Շատ կ'ախորժինք ձեր ներկայութենէն, և որչափ մնաք, չենք ձանձրանար: Ինչո՞ւ պիտի երթաք:»

«Վասն զի ինծի կը թուի — իրօք, գիտեմ — թէ շատ երկար կեցայ արդէն և միտքս խաղաղ չէ. եթէ աւելի մնամ, աւելի դժուարութիւն պիտի կրեմ երթալու համար:»

Ունայնամիտ կ'ին մը սխալ պիտի ըմբռնէր անոր այս ակներև յուզումը: Բայց Միսիս Հընթլի հասկցաւ:

«Զի, ո՞հ, Կրինսլիվզ էր բերկրութիւնս,

Եւ, ո՞հ, Կրինսլիվզ էր խնդութիւնս,

Եւ, ո՞հ, Կրինսլիվզ էր ոսկի սիրտս,

Եւ ո՞վ, բայց սիրունի Կրինսլիվզ,» երգեց Քէմիլա:

«Ես զգացի կարծես բան մը, բայց վստահ չեղայ: Արդեօք իմ անուշիկ Քէմիլա սիրե՞լ սորվեցաք այս կարճ միջոցին մէջ:»

«Միրել սորվեցա՞յ,» կրկնեց բուռն ձայնով: «Այո, սիրեցի առաջին վայրկեանին որ զինք տեսայ: Կը յիշէ՞ք ի՛նչպէս ներս եկաւ այն իրիկուն պարտէզէն, ձեռքերը ծաղիկներով լեցուն, և շրթունքը դեռ բաց

այն երգին համար զոր կ'երգէր: Ա՛յն ատեն 'սորվեցայ ես' սիրել զինք:»

«Կը ներէք,» ըսաւ Միսիս Հընթլի, «ես չուզեցի ըսել թէ կը տարակուսիմ ձեր խօսքին վրայ: Սակայն ձեր գալէն ի վեր անցած ժամանակը շատ կարճ կը թուի ինծի, և ես միշտ կարծեմ տղայ համարած եմ Քէմիլան:»

«Քսան տարեկան պիտի ըլլայ իր ծննդեան յառաջիկայ տարեդարձին:»

«Այո, գիտեմ — կի՛ն պիտի ըլլայ իմ պզտիկ աղջիկս: Եւ դուք կը սիրէ՞ք զինք:»

«Կը սիրեմ զինք,» պատասխանեց չեչուով մը, որ աւելի համոզիչ էր քան ուրիշ բանաձև կամ կրկնութիւն:

Պատուհանէն անցան նորէն և լսեցին երգի թըրթըռում մը.

«Աւա՛ղ, գիտեմ երգ մը սիրոյ

Տըխուր, զըւարթ, փոխ առ փոխ:»

«Կը կարծէ՞ք թէ գիտէ,» հարցուց փութով տիկինը: «Քէմիլա կրնայ սիրերդ երգել զգացումով, բայց նուազէն միայն կ'աղբուր: Ինք շատ փոքր է տարիքին նայելով:»

«Կ'ուզէ՞ք որ մեկնիմ ես առանց անոր խօսելու, անվրդով թողնով ձեր կեանքի խաղաղութիւնը: Պատահտ եմ, եթէ կ'ուզէք. սակայն շատ բան ուզած պիտի ըլլաք:»

«Ո՛չ, ոչ. ես այնքան անձնասէր չեմ: Ես ո՞վ եմ որ աղջկան զլանամ ինչ որ կրնայ իր կեանքին երջանկութիւնն հանդիսանալ: Դուք իմ խօսքիս շատ կարեւորութիւն մի տաք: Կը կարծէի թէ պատրաստ եմ այս բանին, բայց կը տեսնեմ որ անակնկալի եկայ:»

«Գիտէ՞ք թէ ես հազիւ հազ կրնամ զիս իբր երկ-
տասարդ ներկայացնել,» ըսաւ Ուէնտըլ պահ մը լռե-
լէ ետեւ: «Իմ ապագաս փայլունն չէ: Երբեք հաւանա-
կան ալ չէ որ հարուստ ըլլամ: Սակայն և այնպէս հա-
ւանական ալ չէ որ աղքատ ըլլամ: Եւ եթէ սէրը —
եթէ ամէնէն գործովալիւր խնամքը կրնայ —» Հոս
լռեց անոր ձայնը եւ չխօսեցաւ: Բայց պէտք չկար ա-
ւարտելու:

«Դուք բարի մարդ էք, Ֆրանք,» ըսաւ տիկինը
երկու ձեռքերն անոր թեւին վրայ դնելով, «և ես
կրնամ ձեզի վստահիլ Քէմիլան: Իմ վախս միշտ սա
էր թէ օր մը, տարիներ ետքը, իմ զաւակս — Ա-
կաթայի զաւակը — որու համար ես զիս աւելի պա-
տասխանատու կ'զգամ քան զոր պիտի զգայի հարա-
զատ դստեր մը համար, պիտի ամուսնանայ օտարի
մը հետ, որու վրայ քիչ կամ ոչինչ չգիտեմ:»

«Դուք իմ կեանքիս մեծագոյն մասին տեղեակ
էք, Քոնսթանս:»

«Այո, և իմ բարեկամութեանս ապացոյցը սա է
որ տարի մը կամ երկու ետքը ուրախ պիտի ըլլամ
Քէմիլան ձեզի հետ ամուսնացած տեսնելով: Ես եր-
կարակեացներու ընտանիքէ չեմ սերիր, և աղջիկը մի-
նակ և ապրուստով անապահով թողլու վախը վերջերս
մնայուն հոգ էր ինծի: Չեմ կրնար ձեզի բացատրել
թէ ո՞րքան կ'ատեմ անոր իր խորթ քրոջ հետ ապրե-
լու դժբախտ կարելիութիւնը: Երանի՛ թէ տեսած ըլ-
լայիք Շարլոթը: Աննկարագրելի գոհակութիւն մը
կայ անոր վրայ — մտքի և վարքի նրբութեան պակաս
մը որ ինծի զգուշի է բոլորովին: Քէմիլայի բնաւո-
քութեան ազնուութիւնն ու քաղցրութիւնը պիտի չկըր-
նային տոկալ այդ մթնոլորտին: Կ'ըմբռնէ՞ք միտքս:»

«Այո, կատարելապէս: Բայց կը կարծէ՞ք թէ —
կամ ինծի հնարաւոր կամ բանաւոր է յուսալ թէ —
թէ — պիտի կրնայ սիրել զիս:»

Եւ աղջկայ պէս շիկնեցաւ, նոյնիսկ զով մթութեան
մէջ: Բայց Միսիս Հընթլի, հիմա որ անակնկալն ան-
ցած էր, դարձեալ համակ բարի ու քաջալերող դիրք
մը բռնեց: Դարատափին նեղ սահմանին մէջ վեր վար
պտըտեցան մինչեւ Քէմիլա երգելէ յոգնելով Պարսկա-
կան կատուին ընկերակցութիւնը փնտռեց, և Միսիս
Հընթլի խօսքի մոգական զօրութեամբ դարձաւ Ուէն-
տըլի խնդրանքին անխռով հաւանելէն ու սկսաւ անով
խանդավառուիլ բացարձակապէս: Շուտով խոստացաւ
ինք վաղը անձամբ խօսիլ Քէմիլայի, վասն զի Ուէն-
տըլ, վախնալով թէ կը մերժուի, կը սոսկար անձամբ
խօսելէ խնդրին վրայ:

«Եթէ պատասխանն անյոյս ըլլայ,» ըսաւ, «այն-
չափ պիտի չցաւի կամ չսարսափի՝ ձեզմէ միայն լսելով
խնդիրը, և ես կրնամ անմիջապէս մեկնիլ:»

«Իսկ եթէ անյոյս չըլլայ:»

«Այն ատեն պիտի ուզէ գիտնալ թէ դուք ի՞նչ կը
խորհիք: Չեմ գիտեր թէ ի՞նչպէս շնորհակալ ըլլալու
եմ ձեզմէ, Քոնսթանս, ձեր ազնուութեան համար:»

«Եթէ ամէն բան լաւ երթայ, կրնաք ինծի շնոր-
հակալ ըլլալ՝ ցկեանս շատ բարի ըլլալով Քէմիլայի:»

Կատուն քուն ունենալով խաղալու տրամադիր
չէր: Ուստի Քէմիլա դաշնակիին քով գնաց դարձեալ:
Միւսները պատուհանէն հեռու չէին և կրցան լսել
անոր երգին մէն մի բառը:

«Սիրականիս տուի իմ սիրտն,

Ան ալ ինծի տուաւ իր սիրտն,

Ես կը գըգուեմ իրն, ու ան՝ իմս,

Սակարկութիւնն հիանալի:»

«Բարեգուշակ նշան համարեցէք զայս,» ըսաւ Միսիս Հընթիւի:

Հետեւեալ առաւօտ, մինչ Ուէնտըլ նամակ գրել կը ձեւացնէր ջղագրգռութեամբ, տիկինը բաժնեց Քէմիլան ծաղիկներ կարգի դնելու իր առօրեայ գործէն, ըսելով թէ շատ կարեւոր ըսելիք մը ունի:

Գորշ կատուն Քէմիլայի ուսին վրայ էր և իր թաւշեայ թաթիկով անոր այտը կը շոյէր ամէն անգամ որ ան ժպտէր: Քէմիլա ուզեց որ տեսակցութեան ներկայ ըլլայ կատուն, բայց տիկինը թոյլ չտուաւ:

Միսիս Հընթիւի շատ խառնակ զգացումներով յայտնեց ինչ որ պիտի ըսէր: Քէմիլա կը նայէր ու շատ փոքր կը թուէր՝ ամբողջ իր կեանքը նուիրելու պէս ծանրակշիռ խնդիր մը լուծելու համար: Ֆրանք բարի և հաւատարիմ մարդ էր, հաստատամիտ ու գործունեայ: Անոր նկարագիրը կրնար, կը թուէր, Քէմիլայի մեղմ ու տկար բնութեան տալ այն ոյժն ու առաջնորդութիւնը որու պէտք ունէր: Տիկինը խօսքերն համոզիչ էին, և Քէմիլա մտիկ ըրաւ նախ յանկարծակիի դալով, յետոյ հետզհետէ ախորժելով, զարմանալով և մանաւանդ ուրախանալով որ այսպէս յանկարծ չափահասի դիրքին ու պատուոյն կ'արժանանար: Անոր երազներուն հերոսներէն մին եղած էր հազարապետը, երբ դեռ չէին տեսած զիրար: Եւ ահա հազիւ աւելի քան ամսուան մը ծանօթութենէ ետեւ այդ հերոսը սէր կը խոստանար անոր, Քէմիլայի: Վէպ էր կարծես, վէպ մը որ իրականացաւ: Նստաւ ու իր ձեռքերը գիտելով, որոնք կատուին ձիրաններէն ու վարդենիներուն փուշերէն գծուած էին չարա-

չար, նեղուեցաւ: Վիպական իր դիրքին մէջ գտնուողի մը բոլորովին անվայել էին ատոնք:

«Դուք զինք շատ կը սիրէք, այնպէս չէ՞, մօրաքոյր Գոնաթան», հարցուց Քէմիլա, երբ Միսիս Հընթիւի դադարեցաւ խօսելէ:

«Այո, ինք իմ բարեկամս է տարիներէ ի վեր: Բայց խնդիրն այդ չէ, սիրելիս: Գիտէ թէ ես կը սիրեմ զինք: Ինչ որ կ'ուզէ գիտնալ՝ սա է թէ կը կարծե՞ս որ դուն պիտի կրնաս սիրել զինք: Ի՞նչ կ'ըսես:»

Քէմիլա համբուրուելու համար իր երեսը մօտեցուց չիկնելով:

«Այս ի՞նչ ըսել է,» հարցուց Միսիս Հընթիւի:

«Դուն գիտես,» պատասխանեց Քէմիլա ցած ձայնով:

«Ինք հիւրասենեակն է, և հաւանօրէն կը խորհի թէ երկար ժամանակէ ի վեր կ'սպասէ,» ըսաւ Միսիս Հընթիւի:

«Դուք ինծի հետ չէ՞ք դար: — Ի՞նչ պիտի ըսեմ՝ չեմ գիտեր,» ըսաւ Քէմիլա՝ տիկինը թեւին փակչելով:

«Բառերը կու գան երբ պէտք ըլլան, սիրելիս:» Քէմիլա տակաւին տիկինը կը նայէր աղերսարկու աչքերով: «Եթէ տեսնես որ չես կրնար խօսիլ — ինչ որ հաւանական չէ — ձեռքերդ կ'երկարես, և ան կը հասկնա՞յ:»

Նամակ գրել կեղծող Ուէնտըլ սկսած էր տարտամօրէն իր չոր գրիչը շարժել միայն, երբ դուռը բացուեցաւ ու ինք ոտքի ելլելով տեսաւ Քէմիլան, որ արցունքով ու ժպիտով խառն արտայայտութեամբ մը իրեն կը նայէր, երկու նուրբ ձեռքերը երկարելով, կարծես իբր նուէր: Այս շարժումները բաւական եղաւ:

Հաղարապետն հասկցաւ առանց տարակոյսի և կասկածի թէ իր կեանքի երջանկութիւնն էր այդ նուէրը: Եւ «Սիրելիդ իմ, սիրելիդ իմ», ըսաւ՝ երկարող փոքր ձեռքերն համբուրելով:

ԳԼՈՒԽ Դ

Այդ օրէն մինչեւ հաղարապետին Հնդկաստան վերադարձը շատ շուտ անցաւ ժամանակը: Ուէնտըլ դեռ քանի մը ամիս ունէր զինուորական իր ծառայութիւնը լրացնելու համար: Այնուհետեւ իր գունդը արտասահմանէ Անգղիա պիտի վերադառնար: Իր մեկնումի օրուան նախօրդ երեկոյին ամէնը մէկտեղ հանգարտ նստած էին մութին մէջ:

«Մեզի բան մը երգէ, սիրելիս», ըսաւ Միսիս Հընթլի. «այս լուռ իրիկունը շատ տխուր է»:

Քէմիլա հնազանդելով գնաց դաշնակին քով, երգի մը նախամասը նուագեց, կեցաւ. ուրիշ մը սկսաւ, և ձեռքերը կախեց յուսահատօրէն:

«Այս իրիկունն չեմ կրնար երգել», ըսաւ:

Միսիս Հընթլի քանի մը բառ փափաաց անոր:

«Այո, այո, կրնամ այդ երգը երգել», գոչեց Քէմիլա:

Սկովտական երգ էր այն և Ուէնտըլ ընաւ չէր լսած: Անոր փափուկ յանկերգը հաղարապետին աշխարհին հնչեց հետեւեալ բոլոր ամիսներուն մէջ——

«Ա՛լ տուն պիտի չըգաս դուն,

Ա՛լ տուն պիտի չըգաս դուն,

Ու՛ր այսքան պիտի սիրուիս ——

Ա՛լ տուն պիտի չըգաս դուն»:

Քէմիլա երգեց բոլոր սրտով, և վերջին տողը խըզուեցաւ հեկեկումով մը, որ երգէ աւելի քաղցր և կաւ անոր սիրահարին: Բայց երգը թելադրողը Միսիս Հընթլի էր:

«Գիտեմ թէ վաղը պիտի լամ», ըսաւ Միսիս Հընթլի, երբ երկուքը մէկտեղ առանձին կը նստէին երեկոյին: «Եւ, ո՛հ, չեմ ուզեր որ վերջին անգամ յիշէ զիս իբր կարմրած աչքերով սոսկալի մէկը»:

«Չեմ կարծեր որ հոգ ընէ՝ գիտնալով թէ պատճառը իր մեկնումն է»:

«Բայց ինք կ'ատէ իմ լացս տեսնել — այսպէս ըսաւ, երբ կատուն սպաննեց թռչունս»:

Թռչունը Քէմիլայի սիրական դեղձանիկն էր, որու եղերական մահը մեծ վիշտ տուաւ անոր:

«Շատ տարբեր բան է այս: Մի ջանար կեղծել թէ շատ, շատ չես ցաւիր իր մեկնելուն համար»:

Մէկ բառը բաւական եղաւ Քէմիլան համոզելու համար, և հետեւեալ օր անկեղծ տրտմութեամբ «Բարի ճանապարհ» մաղթեց Ուէնտըլի: Թէպէտ աչքերը կարմրած էին և աղուոր դէմքը լացէն խաթարուած էր, թափուած արցունքներուն յիշատակը հաղարապետին շատ աւելի քաղցր եկաւ քան բոլոր յիշատակները Քէմիլայի ամէնէն լաւ ու երջանիկ դիրքերուն ու վիճակներուն:

Ամէն շաբթու եօթը ծովի վրայէ նամակ կու գար ծանօթ դալարաւէտ պարտէզին խաղաղիկ տունը, և ամէն շաբթու նամակ կ'երթար, թէ և ոչ նոյնքան երկար, եօթը ծովի վրայէ Բաուլ Փինտիի ձերմակ ծեւ

գիով միայարկ տնակը, ուր Ուէնտըլ կը բնակէր աստիճանակից սպայի մը հետ: Քէմիլա վարժ նամակագիր մը չէր: Սակայն ձիրքն ունէր այնպէս պայծառ ու պարզ գրելու ինչպէս կը խօսէր, և իր աղուոր սրածայր ձեռագրով, որ հաւատարիմ նմանութիւնն էր Միսիս Հընթլիի ձեռագրին, ծածկուած էջերը Ուէնտըլի միշտ հաճոյքի օր կը դարձնէին սուրհանդակի օրը: Ան չէր գիտեր թէ այդ շատ սիրուած նամակներն այդքան երկար ու կանոնաւոր պիտի ըլլային, եթէ Միսիս Հընթլի, իրենց խաղաղ կեանքին մէջ պատահող ունէ փոքր դիպուածէ ետեւ, չըսէր սովորաբար, «Ահա բան մը զոր կրնաս փրանքի պատմել», և շաբաթը երկու երեք անգամ չթելադրէր որ Քէմիլա ժամ մը նստի ու գրէ հանդարտութեամբ:

Մարտի վերջերը Ուէնտըլ նամակ մը ստացաւ Միսիս Հընթլիէ:

«Քէմիլա ձեզի ըսած պիտի ըլլայ», կը գրէր, «թէ խոստացանք որ ամիս մը ինք Շարլոթ Ֆիլտի քով մնայ: Կը ցաւիմ ասոր համար, բայց կը տեսնեմ թէ անհրաժեշտ է: Շարլոթ շատ պիտի վշտանար, եթէ բնաւ չտեսնէր աղջիկը ձեր ամուսնութենէն առաջ: Եւ հիմա որ գիտեմ թէ Քէմիլա պիտի աղաւթի Շարլոթէ կախում ունենալէ, այնքան չեմ առարկեր ժամանակ մը անոր քով մնալուն: Խեղճ աղջիկը ունէ հաճոյք չակնկալելու իր այցելութենէն: Բայց ես շատ լրջօրէն բացատրեցի թէ իմաստութիւն է բաները լաւագոյն կերպով գործածել և քոժամապէս յարմարիլ պարտաւորութեան, և վստահ եմ թէ փափաքիս համեմատ պիտի շարժի: Երբեմն կը վախճամ թէ կեանքը զոր մենք կը վարենք՝ քիչ մը անձնասէր ու նեղմիտ կ'ընէ մեզ: Կ'ուզեմ ասոր հակադրել: Կը յուսամ թէ դուք ալ այս

ձէտը նոյն լուսով կը տեսնէք, և առարկութիւն մը չունիք:»

Ուէնտըլի առաջին զգացումը զուարճութիւն եղաւ: Թուեցաւ թէ տիկինը շատ անկարեւոր բանի մը կարեւորութիւն կ'ընծայէ: Ինչո՞ւ Քէմիլա քանի մը շաբաթ չմնայ իր քրոջ քով: Ինք շատ անգամ խորհած էր թէ անգութ բան է Միսիս Ֆիլտի շատ ուշ ուշ տեսնել տալ Քէմիլան, այն ալ քանի մը օր միայն: Որքան ալ տարբեր ըլլան անոնք ճաշակով կամ տրամադրութեամբ, տակաւին նոյն հօր զաւակներն են, և լաւ է որ Քէմիլա սորվի եթէ ոչ սիրող, գէթ հանդուրժող, ըլլալ իր մօտագոյն ազգականին: Ասկէ զատ ինք երեք ամիսէն կարող պիտի ըլլայ Անգղիա վերադառնալ: Աշնան պիտի ամուսնանան և պէտք է ապագային լիովին դարմանել ունէ տաղտուկ կամ ձանձրոյթ, զոր Քէմիլա կրնայ զգացած ըլլալ Ֆէյրֆիլտի մէջ: Պիտի ճամբորդեն—այո, պէտք է որ Քէմիլա տեսնէ բոլոր այն գեղեցիկ վայրերը, որոնք հիմա լոկ անուն ու երեւակայութիւն են անոր: Եւ երբ վերջապէս ձանձրանան թափառելէ, պիտի ուզեն հաստատուիլ հաճելի տեղ մը, վասն զի ինք որոշած է թողուլ բանակը և բնակիլ հոն ուր ուզէ իր կինը:

Գեղեցիկ նուէրներու տարօրէն պաշարը զոր անոր համար կը հաւաքէր՝ օրըստօրէ կ'ստուարանար — ամենակապոյտ պերուզակներու մարգարտայեռ մանեակ մը, բաց դեղին տպագիրոնի փայլուն ու թափանցիկ շաքարաներ, գոհարափայլ բազմագունի կիտուածէ ապարանջաններ, և ահագին թուով կանանչ ու կապոյտ մետաքս ասեղնանկարներ:

Քէմիլայի առաջին երեք նամակները Ֆէյրֆիլտի իր քրոջ տունէն՝ կը ցուցնէին թէ դժգոհ, գրեթէ ա-

պերջանիկ, էր իր անբնական շրջապատին մէջ: Յետոյ լռութիւն տիրեց: Յաջորդ սուրհանդակն աճապարանօք գրուած անձկալից նամակ մը միայն բերաւ Միսիս Հընթիլիէ: Տիկինին որդին ծանր ժանտախտէ բռնուած էր Ֆլորէնսի մէջ և անոր խեղճ կիներ իր վշտին ու սարսափին մէջ անօգնական մնացած: Տիկինն ստիպուած էր անմիջապէս անոր քով երթալ, հետեւաբար Քէմիլա ալ պիտի մնայ իր քրոջ քով: «Շատ կը ցաւիմ և կը նեղուիմ որ այսպէս եղաւ,» կը գրէր Միսիս Հընթիլի, «վասն զի կը վախնամ որ պիտի սորվի Ֆէյրֆիլդը սիրել:»

«Խեղճ աղջիկ: Ինչո՞ւ չսիրէ իր մարդոց հետ ապրիլ,» ըսաւ Ուէնտըլ կարդալու միջոցին:

Այս փոփոխութեան համար, սակայն, ցաւեցաւ հազարապետը, երբ տեսաւ թէ Քէմիլայի նամակները կարճցան և անկանոն եղան: Օրիորդը միշտ բուռն աճապարանքով կը գրէր և կարծես առ հասարակ սուրհանդակին մեկնումէն քսան վայրկեան, կամ ճաշէն կէս ժամ միայն, առաջ կ'սկսէր գրել՝ «մէկ երկու տող մրոտելու համար» իր իսկ նորագիւտ մէկ ասացուածով: Յաջորդ երկու ամիսներուն մէջ շատ ուրիշ նոր ասացուածներ սորվեցաւ: Հազարապետը երբեմն կը խորհէր թէ, եթէ այս նամակներն ուրիշ աղջիկէ մը գային, շատ գոհնիկ պիտի համարէր: Սակայն անոյշ, աղնիւ Քէմիլայի, սպիտակափայլ մեղմ աչքերով իր Քէմիլային, շրթանց համար գոհնիկ լեզուն նոյնքան անակնկալ բան է որքան կամիրը ձերմակ շուշանին բաժակին մէջ: Գաղափարն իսկ անտեղի էր: Սակայն շատ ցաւալի կը գտնէր որ անոր գրութիւնն հետզհետէ նուազ համեղ կ'ըլլար: Դիւրբը դէպ ի ետ կը շեղէին, և հաստ ու խոշոր գլխագիրները կը յաճախէին: Բայց

ինքզինք յանդիմանեց այսպիսի չնչին բաներ դիտելու իր յիմարութեանն համար: Բոլոր սրտով կը փափաքէր միայն որ Ուոլթըր Հընթիլի փութով զօրանայ, որպէս զի ինք կարող ըլլայ անգամ մը ևս իրենց «սիրուն պարտէզին մէջ» երեւակայել Քոնսթանսն ու Քէմիլան:

Բախտը չնպաստեց անոր: Ուոլթըր չզօրացած՝ կիներ բռնուեցաւ նոյն հիւանդութենէն: Եւ այս անգամ հիւանդութիւնը, թէև մահացու չէր, շատ երկար տեւեց, և ուշացուց Միսիս Հընթիլի վերադարձը:

ԳԼՈՒԽ Ե

Յունիսի սկիզբները Ուէնտըլ սիրալիր երկտող մը ստացաւ Միսիս Ֆիլտէ, որ զինք կը հրաւիրէր Ֆէյրֆիլտ գալ Անգղիա հասնելուն պէս և հոն մնալ ուղածին չափ: Դէպ ի ետ շեղող գիրը և հաստ գլխագիրները տարտամօրէն ծանօթ թուեցան հազարապետին: Յայտնի էր որ Քէմիլայի գրութեան նախատիպ եղած էին: Քիչ մը անախորժ գտաւ այցելել տեղ մը ուր զինք հիւրընկալողներն իրեն անծանօթ էին: Բայց Քէմիլան տեսնելու խորհուրդը դարձեալ հակակշռեց բոլոր միւս նկատումները: Այնհեր զինուորը ցուցակագրեց օրերը որ զինք կը բաժնէին օրիորդէն, և ամէն իրիկուն գիծ մը կը քաշէր անոնց մէկուն վրայ մատիտի յաղթական շարժումով, ինչպէս կ'ընէր ինք երբ տղայ էր:

Ամիս մը յետոյ Անգղիա հասնելով՝ գնաց ուղղակի Ֆէյրֆիլտ: Կանանչ ու դեղին փայլուն նշանազգեստով բարձրահասակ մարդ մը գտաւ իրեն սպասող, և առաջնորդուեցաւ մեծ ու փառաւոր կառք մը: Ֆէյրֆիլտ — կճանման ծեփով խոշոր սպիտակ շէնք մը, ամրակուռ ու պատնիշաւոր և անակնկալ կէտերու վրայ աշտարակներով — իբր երեք մղոն հեռու էր կայարանէն: Շրջապատուած էր կանանչ դալարիքով, որ գեղեցկացուած էր երկրաչափական ձեւերով ածունեքու մէջ փայլող կարմիր, կապոյտ ու դեղին ծաղիկներով, և սաստիկ նոր ու շողողուն կ'երեւէր յետ միջօրէի արեւուն լուսով:

Ուէնտըլ հազիւ գիտակից եղաւ ուրիշ կանանչ ու դեղին սպասեակներ տեսնելուն և մեծ սրահէ մը անցնելուն, ուր արմաւենիներ և շատ զրահներ կային: Ապա իր անունը լսեց և առաջնորդուեցաւ սենեակ մը, ուր տիկին մը ոտքի վրայ կեցած էր:

Շուարեցաւ վայրկեան մը: Երբեք տեսած չէր Բէմիլան նորոյթի զգեստով և ճակտին վրայ գանգուր մազի խուրձով: Բայց օրիորդը մօտեցաւ, և Բէմիլա ինքն էր:

«Վերջապէս եկա՛ք,» գոչեց բարձր ձայնով: «Սաստիկ ուշացաք: Սկսայ խորհիլ թէ այսօր պիտի չգաք:»

Հազարապետը ծռեցաւ ու համբուրեց զայն, եռանդով նայելով դէմքին զոր տեսած չէր երկար ատենէ ի վեր: Օրիորդը ետ քաշուեցաւ ջղային ծիծաղ մը արձակելով ու թօթուեց թաշկինակի մը ծալքերը, որ հազարապետին մասնաւորապէս անախորժ բոյր մը սփռեցին:

«Բարի գալստեան խօսք մը չունի՞ք, Բէմիլա,»

լսաւ Ուէնտըլ: «Ձեռ գիտեր թէ օրերն ի՛նչպէս կ'ը համրէի ես մինչեւ այսօր:»

«Այո, սաստիկ ուրախ եմ ձեզ տեսնելով, հարկաւ,» պատասխանեց Բէմիլա նոյն սուր ծիծաղով: «Բայց շատ տարօրինակ է որ հոս էք նորէն: Ձեք սպասեր անշուշտ որ այս դէպքին վարժուիմ մէկ րոպէի մէջ:»

Ուէնտըլ բռնեց անոր երկու ձեռքերը և աչքերուն նայեցաւ եռանդազին, ջանալով հասկնալ անբացատրելի այն ստոյգ փոփոխութիւնը զոր անոր վրայ կ'ը տեսնէր:

Բէմիլա յատկապէս ապսպրուած շատ սեղմ շրջազգեստ մը կը կրէր խոշոր կարմիր և գորշ գիծերով, որ ձիու ծածկոցի կը նմանէր իր հիւսուածքով ու կերպասով: Փափուկ ձերմակ պարանոցը ծածկուած էր բարձր օձիքով և այր մարդու վզկապով, որու վրայ հռչակաւոր «միաձի կառքի ականակուռ զարդասեղը» կը փայլէր պայծառօրէն: Նուրբ մէջքէն կը կախուէր անարկու չղթայ մը խոշոր դանակով, սրուակով և վրանաբնակութեան յատուկ շատ օգտակար կարգ մը ուրիշ գործիքներով, որոնք սակայն առ հասարակ չեն պահանջուիր Անգղիական հիւրասենեակի մը մէջ: Ազուոր մազերը խոպոպուած էին ճակտին վրայ և գլխուն ետեւ տեսակ մը աշտարակ յօրինուած էր: Կրիայի պատեանէ դաշոյն մը շեղակի մխուած էր անոր մէջ և կարծես միակ բանն էր որ անկումէ կը պահպանէր անշնորհ այն պատառը:

Ուէնտըլ անոր դաստակներուն վրայ տեսաւ այն պայտածեւ ոսկի ապարանջանները, զորս ժամանակաւ սոսկալի կը համարէր: Ինք մէկ ակնարկով նշմարեց անոր կերպարանին փոփոխումը, բայց ազդուեցաւ մանաւանդ անոր արտայայտման փոփոխումէն: Ձայնն

խաղ փոխուած էր շեշտի և ելեւէջի կողմէ:

«Էյ,» ըսաւ վերջապէս օրիորդը, կզակը վեր բարձրացնելով, «կը յուսամ թէ պիտի ձանձնաք զիս երբ նորէն տեսնէք:»

«Վստահ չեմ: Գիտե՞ս թէ ո՞րքան փոխուած ես:»

«Այո, փոխուած եմ թերեւս: Չարլի կ'ըսէ թէ հոս գալէս ի վեր շատ բարեփոխուած եմ:»

«Ո՞վ է Չարլի:»

«Քոյրս, անշուշտ: Շարլոթ անունը այնչափ խոշոր պատառ է բերնի համար և կեանքը այնչափ կարճ որ կարելի չէ յաճախ կրկնել զայն:»

«Քու անունդ աւելի երկայն է, Քէմիլա:»

«Ոհ, այո, բայց ոչ ոք կը կոչէ զիս անով: Ես միշտ «Քէմի» եմ: Չե՞ս կարծեր որ աւելի աղէկ է այս:»

«Ոչ երբեք: Ես քեզ միշտ Քէմիլա պիտի կոչեմ:»

«Ինչպէս կ'ուզէք, անշուշտ: Սակայն սոսկալի երկայն կը թուի ինծի: Լաւ ճամբորդութիւն մը ունեցա՞ք:»

Նստաւ արմուկները դէպ ի դուրս և ոտքերը դէպ առաջ երկարած, զիրք մը՝ որ կը շեշտէր անոր մէջքին անբնական փոքրութիւնը և սաստիկ անշնորհ էր: Ուէնտըլ անոր հարցումներուն պատասխանեց՝ հազիւ հաւատարմով թէ նոյն աղջիկն է, որ նուազ քան տարի մը առաջ իր թեւերուն մէջ այնպէս սաստիկ լացաւ ողջերթ մաղթելու պահուն: Կարծես ան աւելի իր կարմիր կրունկով այլանդակ կօշիկներուն վրայ կը խորհէր քան իր սիրահարին, որ այնչափ հեռաւորութենէ եկած էր:

Ա՛յս էր այն հանդիպումը, որու Ուէնտըլ այնքան կարօտակէզ սրտով կ'անձկար տաաներկու երկաքաճիգ ամիսներու միջոցին:

Դրան բռնելու տեղը ուշադրաւ կերպով շարժեցաւ ու հազիւ ձայն մը առնուեցաւ: «Կրնա՞մ ներս գալ,» ըսաւ մէկը բարձր ձայնով: «Կ'զգամ թէ շատ արդելք կ'ըլլամ ձեզի, բայց տակաւին ստիպուած եմ համարձակիլ: Կ'ուզեմ որ դաք և թէյ առնէք ինծի հետ, հազարապետ: Կամ թերեւս դառնահամ ըմպելի, կամ քիւրասո կը նախընտրէք ձեր ճամբորդութենէն ետքը: Շատ ուրախ եմ ձեզ տեսնելով, և կը յուսամ թէ լաւ ժամանակ պիտի անցընենք: Կ'ուզեմ ընտանեանալ Քէմիի «խօսեցեալ»ին: Հրամեցէք: Հարկաւ իրարու ըսելիք շատ բան ունիք, բայց նախ կազդուրիչ մը առնելու էք:»

Միսիս Ֆիլաթ թխագոյն բարձրահասակ կին մ'էր հասարակ դէմքով և «աղուոր կերպարան»ով, ինչպէս կ'ըսեն գլխարկավաճառուհիները: Մէջքը ցաւալիօրէն նեղ էր և ուսերը շատ լայն: Հագուստը Քէմիլայի ոճով, բայց աւելի աչքառու էր: Այր մարդու քաշուածք ունէր և մազերն ամբողջովին խոպոպուած էին: Չկար թել մը որ ուռած և գանգուր եղած չէր: Թեւը տուաւ Քէմիլայի և յառաջացաւ, Ուէնտըլ անոնց հետեւեցաւ հառաչելով: Հանելուկը լուծուած էր — Միսիս Ֆիլաթ տիպարն էր, իսկ Քէմիլա հաւատաբիւր նմանութիւնը, կնոջական բոլոր այն բաներուն մէջ զորս Ուէնտըլ չէր սիրեր:

ԳԼՈՒԽ 2

Հետեւեալ օրերուն ջանաց իր միտքէն վտարել այս դաղափարը, բայց այն կը վերադառնար յամաբօրէն: Միսիս Ֆիլաթի բարութիւնը Ուէնտըլի խորհիլ

կու տար թէ ինք դաւաճան է զայն չսիրելուն համար։ Սակայն այդ կնոջ ձայնն իսկ թունդ կը հանէր անոր ջիւղերը։ Քէմիլա կարծես իր խորթ քրոջ վրայ փոխադրած էր այն սէրն ու նուիրումը, զոր Միսիս Հընթիլի կը շոյլէր երբեմն։ Եւ Ուէնտըլ գտաւ թէ «Չարլի կ'ըսէ,» «Չարլի կը կարծէ,» «Չարլի կ'ընէ,» ասացուածները կատարեալ «անել մը» կը կազմէին, որ կը փակէր Քէմիլայի մտքին ու սրտին ճամբան։ Ինք յոյս ունէր թէ նուազը կապ մը պիտի ըլլար սիրելի անցեալին ու անսիրելի ներկային միջև։ Բայց չարաչար կը խաբուէր։ Քէմիլա, իր իսկ ոճը գործածելով, «սոսկալիօրէն դանդաղ գտած էր դաշնակահարութիւնը և լքած էր։» Աւելի կեանք կայ, կ'ըսէր, պէնճօի մէջ—ամէն մարդ կը նուազէ բարի «Պէնճօն»։ Իսկ հին երգերուն մէջ բնաւ չկայ։ Ինք նոր շատ երգեր ունի զորս Թրանք աւելի պիտի սիրէ։ «Սիրուն չէ՞ սա։»

Հանեց արծաթակուռ պէնճօ մը գոյնզգոյն ժապաւէնէ երիզներով և սկսաւ ուժով հնչեցնել թելերը, միեւնոյն ժամանակ երգելով որոշ ու կտրուկ շեշտերով —

«Ճոնի Ճոնզ և իր քոյրը,

Եւ զմրուխտ գոյնով դեղձը։»

Ուէնտըլ կրկնում չխնդրեց, բայց օրիորդն ինքնայօժար երգեց կեղծ սիրերգը շառաչուն սա յանկերգով —

«Երանի՛ թէ ծովուն մէջ ընկղմէր,

Երանի՛ թէ չդառնար բընաւ ետ։»

Ուէնտըլ գրեթէ տարիէ մը ի վեր մտադիր էր խնդրել որ երգէ «Ա՛լ տուն պիտի չըգաս դուն» զոր երգած էր իրենց տեսակցութեան առաջին երեկոյին։

Բայց այդ գիշեր զգաց թէ սրբապղծութիւն պիտի ըլլար։

Ճորձ Ֆիլտ միջահասակ մարդ էր, լուրջ, բարի և անվնասօրէն գոհիկ։ Կը հիանար իր կնոջ վրայ, ամէն բանի մէջ կը յարգէր զայն։ Միայն թէ անոր կու տար անուն մը Լոթի, կամ երբեմն Միսիս Լոթի, զոր տիկինն աւելի կ'ատէր։ Յայտնի էր որ կ'ախորժէր Քէմիլայէ, և կը կարծէր թէ իր կնոջ ընկերակցութեան շնորհիւ շատ զարգացաւ ան։

Մին առաջին բաներէն զոր Քէմիլա պատմեց Ուէնտըլի՝ սա էր թէ ինք հեծնել սորվեցաւ։ Այդ էր առաւելութիւն մը, որով հազարապետը կ'ուզէ օժտուած տեսնել օրիորդը, և հաճոյքով սպասեց այն օրուան երբ առաջին անգամ պտոյտի պիտի երթային ձիով։ Անոր հաճոյքն անմիջապէս ցնդեցաւ, երբ օրիորդը սանդուխէն վար իջաւ խթանաւոր կօշիկներով։ Հապած էր կանաչ շիշի գոյնով հագուստ մը ոսկեզօծ կոճակներով և գծաւոր շապիկ մը՝ ճերմակ մետաքսէ խոշոր փողկապով։ Կարմիր վարդ մը հաստատուած էր վզին վրայ, և երկայն ճերմակ ձեռնոցներ ու թաղեայ կանանչ գլխարկ մը ճերմակ թեւերով կ'ամբողջացնէին արդուզարդ մը, որու յուսահատական գոհակութիւնը սարսուռ աղղեց Ուէնտըլի։

«Ահա,» ըսաւ Միսիս Ֆիլտ, «սարսափելի կոկիկ չերեւիր Քէմի այս արդուզարդով։ Կարծեմ, շատ գրաւիչ է և ամբողջ իմ գաղափարս է։ Յարգարող մարդը ցնդած էր, երբ ըսաւ թէ կապոյտ ու պարզ արդուզարդ մը օրիորդին աւելի պիտի վայելէր։ Սակայն անոր հաճոյ ըլլալու համար չէի կրնար թոյլ տալ որ Քէմի անձաշակ երեւի։»

Քէմիլայի աղուոր դէմքը, թատերական իր գըլ-

խարկին տակ կարմիր ու ժպտուն, հետզհետե սկսաւ լրջանալ Ուէնտըլի նայելով, և զգաց թէ ան ոչ գոպեատ ու ոչ հիացում յայտնեց: Ինք ալ լուռ մնաց օրուան ամբողջ մնացեալ մասին մէջ:

Հետեւեալ օր հաղարապետն ըսաւ անոր, «Միտիս Հընթըի կը գրեմ: Ի՞նչ ըսեմ քու կողմէդ:»

«Իմ սէրս և ատոր նման ամէն բան յայտնէ Մօրաքոյր Քոնի», պատասխանեց Քէմիլա փութով:

«Ե՞րբ պիտի դառնաս իր քով:»

«Իրաւ որ չեմ գիտեր: Քիչ մը շատ դանդաղ է անոր տունը, այսպէս չէ՞ք կարծեր:»

«Անցեալ տարի շատ երջանիկ էիր հոն:»

«Այո, բայց — ես հիմա տղայ չեմ: Քիչ մը աւելի ընկերութիւն ու 'կեանք' կ'ուզեմ:»

«Քէմիլա», ըսաւ սիրահարը՝ անոր երկու ձեռքերն ալ բռնելով, «դուն իրական եսիդ պէս չես խօսիր, խնդումդ ալ նախկին հնչիւնը չունի: Ինծի նայէ: Ըսել կ'ուզես թէ այլեւս չե՞ս սիրեր Միտիս Հընթըին, որ քանի մը ամիս առաջ ամէն բան էր քեզի համար:»

«Ոչ, ոչ. հարկաւ շատ կը սիրեմ Մօրաքոյր Քոնը», ըսաւ երերալով: «Եւ մեծ բարութիւն ըրաւ զիս մեծցնելով մօրս մեռնելէն ետքը: Բայց Չարլի ալ նոյն բարութիւնը պիտի ընէր, և թերեւս քիչ մ'ալ աւելի, եթէ պատահութիւն ունենար: Չեմ կարծեր թէ Մօրաքոյր Քոն բոլորովին ուղիղ բան ըրաւ այսպէս երկու քոյրեր իրարմէ բաժնելով:»

«Ան կը վախնար որ պիտի պատահէր ինչ բան որ հիմա կը տեսնեմ ես», ըսաւ Ուէնտըլ անոր ձեռքերը թողով: «Դիտէր թէ քրոջդ ազդեցութիւնը մեծ է քու վրայ: Անոր կը հետեւիս ստրկաբար և բնաւ դուն ինքզնիք չես երբ անոր քով կը գտնուիս:»

«Լաւ կ'ըլլայ որ ինծի չպարտաւէք Չարլին», ըսաւ Քէմիլա բարկութեամբ:

«Ես չեմ պարտաւեր: Բարի և բարեսիրտ կին է կարգ մը սովորութիւններով ու մասնայատկութիւններով որ իրեն բնական են: Բայց երբ փորձես ընդօրինակել զանոնք, անբնական ու անհաճոյ կ'ըլլաս:»

Իր ձայնը շատ խիստ էր, թէև չզգաց ինք: Քէմիլա անոր նայեցաւ ու փղձկեցաւ:

«Գիտեմ թէ ա'լ չէք սիրեր զիս», ըսաւ: «Ես անմիջապէս զգացի, երբ եկար: Երանի՜ թէ երթայիք և ա'լ չտեսնէիք զիս փոխանակ միշտ թերութիւն գտնելու:»

Յաճ ու մեղմ ձայնով խօսեցաւ և ոչ իր նոր սուր ձայնով, և Ուէնտըլ ազդուեցաւ:

«Սիրելիս», ըսաւ հաղարապետը՝ թեւն անոր շուրջ տանելով, «մի լար — պէտք չէ որ լաս: Ինծի մտիկ ըրէ: Ես թերութիւն չեմ գտներ: Միայն կ'ուզեմ որ նորէն դուն ինքզնիք ըլլաս — այսինքն այն նոյն ազդիկը զոր ես իմ ետիս թողուցի, ոչ թէ զեղիւ ու կեղծ կնոջ մը տիպար: Գիտնալու ես թէ այլեւս չես շարժիր ու խօսիր սովորականիդ պէս:»

«Չարլի ըսաւ թէ անցեալ դարու յատուկ ոճով կը հագուեիմ, և ուզեց որ ժամանակակիցներու պէս երեւիմ», ըսաւ Քէմիլա հեկեկալով: «Եւ ըսաւ թէ այնքան ցած կը խօսիմ որ չկրնար ըսածներէս բառ մը իսկ լսել — և ես ուզեցի հաճոյ ըլլալ անոր:»

«Գիտեմ — կը հասկնամ», ըսաւ Ուէնտըլ սոյնքան անուշութեամբ որքան պիտի խօսէր ապերջանիկ տղու մը, «բայց կ'ուզեմ որ հիմա լո՛ւ վրաս խորհիս և ջանաս ինծի հաճոյ ըլլալ:»

«Ըսէք թէ ի՞նչ կ'ուզէք որ ըլլամ ես,» ըսաւ Քէմիլա:

Բարձր քրքիչ մը լսուեցաւ, և Քէմիլա շուտով մէկ կողմ քաշուեցաւ, երբ Միսիս Ֆիլտ ներս մտաւ:

«Ի՞նչ սրտառուչ բան,» ըսաւ: «Սոսկալի արգելք եղայ ձեր զուարճութեան, գիտեմ: Բայց երկուքդ ալ անկարող էք լոկ օգուով սնանիլ, և ճաշի զանգակը զարնուած է տասը վայրկեանէ ի վեր:»

Ուէնտըլ չրթունքը խածաւ՝ բարկացող բառ մը չխօսելու համար: Քէմիլա տխմար ծիծաղ մը արձակեց սուր ձայնով:

ԳԼՈՒԽ Է

Ուէնտըլ օրը տասն անգամ կը սարսռար գոհիկ կամ տխմար նոր բան մը նշմարելով Քէմիլայի վրայ: Թերեւս խստիւ կը դատէր զայն: Սակայն տարբերութիւնն աղջկան զոր իր ետին թողած էր և անոր ուրու ինք վերադարձաւ՝ այնչափ էր որ կը բաւէր զգացումի մեծ յեղաշրջում պատճառել: Եթէ նախ Ֆէյրֆիլտի մէջ ծանօթացած ըլլար անոր, ամէնէն անհրապոյր աղջիկներէն մին պիտի համարէր զայն: Սակայն դեռ տարի մը առաջ մաքուր ու կատարելալ աղջիկի իր մտատիպարին մարմնացումն էր եղած:

Երկու երեք անգամ, երբ առանձին էր անոր հետ, կարծեց թէ տեսաւ որ անոր նախկին ետը կը ջանար դուրս դալ իր քրոջ հաճելի ըլլալու համար:

Պրուած կեղծիքի դիմակին տակէն, և այս քաջալերեց զինք յուսալ թէ ապագային պիտի կրնայ դարձեալ նոյն գրաւիչ օրիորդն ըլլալ զոր ինք այնքան սիրած էր:

Սակայն շատ անգամ ահուելի բան կը թուէր նշանուած և պատիւով կապուած ըլլալ այս բարձրախօս ու անձաշակ աղջկան հետ, և կ'ամէնար որ մէկէ աւելի անգամներ փորձեց իր խոստումը չպահելու պատրուակ փնտռել: Տեսակ մը սուտ հպարտութիւն թոյլ չէր տար որ իր մտատանջութիւնը Միսիս Հընթըի յայտնէ և անոր խրատը խնդրէ: Շատ մտածեց ասոր վրայ մինչև սկսաւ տարակուսիլ իր իսկ դատողութեան ու հաստատամտութեան վրայ: Անշուշտ փոխուողը միայն Քէմիլա չէր: Ինք ալ փոխուած էր: Հնարաւոր չէր որ քանի մը ամսուան մէջ այդքան ահագին փոփոխութիւն կատարուէր: Արդեօք բուն իր խորհուրդներն ու զգացումները դաւաճանութիւն կ'ընէին: Սակայն աղջկան սուր ձայնը, անոր այս աշխնդակ կերպարանին լոկ տեսքը, կը բաւէր համոզում գոյացնել թէ աղջիկը, աղջիկը միայն, էր իր զգացումներուն յեղաշրջման պատասխանատուն: Փոփոխումն այնքան մեծ էր որ Ուէնտըլ երբեմն կը մտածէր թէ, եթէ միայն վերադառնայ հին դալարաւետ պարտեզը, պիտի գտնէ նոյն անոյշ ցած ձայնով աղնիւ, պարզուկ աղջիկը, որ իրեն կ'սպասէ եղբւրներուն տակ, և պիտի անցնի, ցնդի ապերջանկութեան այս երազը: Միսիս Ֆիլտ «անոր գլուխը կը տանէր,» ինչպէս կ'ըսէր ինք, «այնքան տխուր ըլլալուն համար, երբ ամէն ինչ ունէր ուրախ ու երջանիկ ըլլալու համար:» Իր քրոջ խօսեցեալը չարաչար յուսախաբ կ'ընէր զինք: Սմբողջովին վրս-

տահ եղած էր թէ անոնք Ֆէյրֆիլտի մէջ պիտի ա-
մուսնանան — մեծահանգէս հարսնիքով մը որմէ կ'ա-
խորժի ինք: Բայց Ուէնտըլ բնաւ չէր խօսեր այդպի-
սի կարելիութեան մը վրայ, ինք ալ չէր համարձակե-
ր յոյսերն ու ծրագիրներն անոր թեղադրել: Երբ
Քէմիլայի վրայ յարձակէր այս խնդրին համար, աղ-
ջիկը միշտ կը մերժէր խօսիլ բռնազրօսիկ ծիծաղի նո-
պայէ մը բռնուելով:

Երեք շաբաթները զորս հազարապետը Ֆէյրֆիլտի
մէջ անցուց՝ կարծես անոր կեանքին ամէնէն երկայն
շաբաթները եղան: Այնքան լեցուն էին անոնք ան-
նպաստ տպաւորութիւններով ու ցաւագին յիշատակ-
ներով: Առաւօտ մը կանուխ դուրս գնաց, գլուխը
դեռ լեցուն Քէմիլայի բարձր քրքիչին արձագանգով ու
նախորդ իրիկուան հացկերոյթին անմիտ ուղերձներով,
ու պարտէզին մէջ պտուեցաւ տունէն քիչ մը հեռու,
երբ Քէմիլա վաղեց եկաւ բոլորովին գունաթափ ու
յուզուած, և ցած ու անխռով ձայնով ըսաւ, «Մօրա-
քոյր Քոն հիւանդ է, չկրնար նոյն իսկ գրել: Սպա-
սաւորեմք է այս:»

«Ինֆիլիւէնցա է միայն,» պատասխանեց Ուէն-
տըլ, նամակը կարդալով:

«Բայց մարդ կը մեռնի ինֆիլիւէնցայէ, և ինք
հիւանդ է, ու անկարող գրել: Բոլորովին առանձին
ալ է: Ոհ, Ֆրանք, ստիպէ Չարլին որ զիս անոր դըր-
կէ,» ըսաւ՝ ձեռքը անոր ձեռքին վրայ դնելով — փոք-
րիկ շարժում մը, զոր լաւ կը յիշէր հազարապետն
անցեալ տարիէն:

«Անշուշտ պիտի չփորձէ արգելիլ քեզ:»

«Այո, գիտեմ թէ պիտի չուզէ որ երթամ: Խօսէ
ինձի համար, Ֆրանք: Ըսէ թէ պէտք է որ ես Մօրա-
քոյր Քոնսթանսի երթամ:»

Հազարապետն ուրախութեամբ գնաց Միսիս Ֆիլտը
փնտռել: Արդեօք սկիզբն էր այս Քէմիլայի ստրկու-
թեան վերջանալուն: Միսիս Ֆիլտ սաստիկ դժգոհ եղաւ
Քէմիլան կորսնցնելու խորհուրդին համար: Փաստեց
ու պաղատեցաւ, և իր համբերութեան հետ արժանա-
պատուութեան զգացումն ալ բոլորովին կորսնցնելով՝
իբր դաւադիր ամբաստանեց հազարապետն ալ, Միսիս
Հընթլին ալ, որպէս թէ կ'ուզէին Քէմիլան իրմէ հե-
ռացնել: Ուէնտըլ քաղաքավարական լուծեամբ մտիկ
ըրաւ անոր բոլոր խօսքերուն, և որովհետեւ Քէմիլա
վեր գացած էր իր ծրարը պատրաստել, յիշատակ
նեցաւ այս: Աղջիկը նոյն իրիկուն իսկ մեկնեցաւ
իր քրոջ բարձրագոյ սա գուշակութիւններուն մէջ
թէ անպատճառ ինֆիլիւէնցայէ և թոքատապէ պիտի
բռնուի ու մեռնի: Ուէնտըլ ալ Լոնտոն ուղեւո-
րեցաւ:

Իբր ամիս մը հոն մնաց, Քէմիլայէ նամակներ
ստանալով, որոնց մէջ գոհնիկ ու փափուկ նախադա-
սութիւններ տարօրինակ խառնուրդ մը կը կազմէին —
«նամակներ՝ որ երբեմն կ'սկսէին սե ուղղաձիգ ձեռ-
ուգրով ու կը վերջանային փափկօրէն սրածայր տա-
ռերով: Միսիս Հընթլի չէր գրեր, և թէև Ուէնտըլ շատ
կը բաղձար գիտնալ թէ Քէմիլայի վրայ տեսնուած փո-
փոխութիւնն ի՞նչ տպաւորութիւն ըրած էր տիկնոջ
վրայ, չհամարձակեցաւ նամակով ուղղակի հարցնել:
Անոր ապաքինումը արագ տեղի ունեցաւ, և Քէմիլա
բարեբախտաբար չհիւանդացաւ:

Վեց շաբաթ անցնելէ ետեւ անձկանօք ակնկալ-
ուած նամակը հասաւ Միսիս Հընթլիէ, որ հազարա-
պետը կը հրաւիրէր բնակչապէս երթալ, և գնաց հե-
տեւեալ օր իսկ: Առանձին գտաւ տիկինը: Բաց դաշ-

նալը և երգերու մեծ դէզ մը միակ հետքերն էին Բէմիլայի հոն ներկայութեան:

«Պարտէզը պիտի գտնէք Բէմիլան», ըսաւ Միսիս Հընթլի՝ քանի մը վայրկեան խօսակցելէ ետեւ: «Ես յատուկ չըսի թէ պիտի գաք: Շատ կ'ամէնայ ձեզ տեսնել:»

«Շատ փոխուած գտաք զինք, այնպէս չէ՞», հարցուց Ուէնտըլ փութով:

«Գացէք տեսէք թէ ինչպէս կը գտնէք զինք», պատասխանեց տիկինը ժպտելով:

Գնաց աճապարանքով, և Բէմիլայի ձայնը որ հեռուէն կու գար՝ անոր առաջնորդ եղաւ: Գորշագոյն պատերէն մէկուն քով կեցած սալոր կը ժողվէր, ալեւ ծածան մազերը պարզուկ կապոյտ զգեստին վրայ վիժեցնելով, և կ'երգէր —

«Ալ տուն պիտի չը գա՞ս դուն,

Ալ տուն պիտի չը գա՞ս դուն,

Ո՛ւր այսքան պիտի սիրուիս —

Ալ տուն պիտի չը գա՞ս դուն:»

Անշարժ կեցաւ դիտելու և ուկնդրելու համար: Ֆէյրֆիլտ սկսաւ երազ թուիլ: Իրօք այս նրբահասակ քաղցրաձայն աղջիկը միշտ իրեն կ'սպասէր հոս ծառերուն ու ծաղիկներուն մէջ: Այս էր իրական Բէմիլան — այն զոր ինք կը սիրէր: Միւսը լոկ ստուեր էր — խօլահան երեւոյթ մը, որով բնաւ նեղուելու չէ ինք: Աղջիկը դարձաւ և սալորները ոտքերուն առջև թափեցան: «Օ, Թրանք», գոչեց, «ո՛րչափ ուրախ եմ — ո՛րչափ:»

Հաղարապետն ա՛լ աւելի ուրախ էր:

«Տարօրինակ փորձառութիւն մը եղաւ այն», ըսաւ Միսիս Հընթլի նոյն երեկոյին, «և կարծեմ Բէմիլա ա-

ւելի կ'զգայ քան դուք: Երբ առաջին անգամ հոս եկաւ, հետաքրքրական էր տեսնել թէ երկու աղղեցութիւններն ինչպէս իրարու հետ կը մրցէին տիրապետութեան համար: Աղջկան զգայնիկ բնութեան կատարեւ լապէս իշխած էր անոր քոյրը:»

«Անկարելի պիտի ըլլայ այդպիսի փոփոխութիւն մը գործել նորէն», պատասխանեց Ուէնտըլ:

«Վստահ չեմ բոլորովին: Բէմիլա միշտ պէտք ունի առարկելի աղղեցութիւններու դէմ պաշտպանուելու: Պարագաներու խաղալիկ է շատ: Կրնամ ըսել թէ դեռ նառիւծի բնութիւն ունի, չըջապատի գոյնը կ'առնէ միշտ:»

«Զեղմէ չէի սպասեր այսպիսի խօսք լսել իր վրայ:»

«Ազնիւ բարեկամ», ըսաւ Միսիս Հընթլի, «ես ամէն գուրդուրանքով կը խօսիմ: Կ'ուզեմ ըսել թէ երբ ինք ձեր կիներն ըլլայ, եթէ դուք անոր մնայուն ընկերն ու ամենասիրելի ամուսինն ըլլաք, ինչպէս պիտի ըլլաք, կը յուսամ, ձեր խորհուրդներն ու փափաքները անոր օրէնքն ու ուղեցոյցը պիտի ըլլան և ինք իր բոլոր կարելին պիտի ընէ ըլլալու համար ճիշտ ինչպէս կ'ուզէք որ ձեր կիներն ըլլայ: Ինչ որ է հիմա՝ քիչ մը պիտի փոխուի, որովհետեւ ձեր տիպար կիներն ու իմ տիպար կիներն նման չեն բացարձակապէս, թէպէտ նմանութեան շատ կէտեր ունին: Արդ յիշէ իմ խօսքերս: Երբ ձեզ տեսնել գամ ձեր ամուսնութենէն վեց ամիս ետքը, պիտի ըսէք ինծի թէ հետզհետէ սիրելի և աւելի սիրելի եղած է ձեզի, և ես անոր պիտի նայիմ ու ըսեմ ես ինծի,

«Մեծ հոգին որ քեզ կը քաշէ,

Որոշ ըստուերն իր թողած է,

Գեղեցիկդ իմ Բերսեփոնէ:»

ԽՈՐՀՐԴԱԻՈՐ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

Լոնսոնեան մեռուի մը պատմութիւն

Ամէնն ալ մեծհայրին եկած էին Մնունդի տօնին առիթով: Գիւղէն մեկնելու գաղափարը ամէնուն ալ ուրախութիւն պատճառած էր ձմեռնային իր բոլոր հրապոյրներուն հակառակ, վասն զի Լոնտոնի մէջ չապրող տղայոց համար, որոնք քաղաքին վրայ այնչափ բան միայն գիտէին որչափ կրցած էին քառանիւ կառքի մը պատուանդներէն տեսնել կայարանէ մը ուր ինչ կայարան երթալու պահուն, խաղալիկ խանութները, մնջակատակները և թերեւս Լոնտոնի Աշտարակը տեսնելու ակնկալութիւնները ամբողջովին կը մոռցնէին սահնակի, ձիւնազնդակի, դպրոցական հանդէսներու և մունջ գիմակաւորի գեղջկական զուարճութիւնները: Փէթի Լուիսի ըսաւ թէ փողոցի լապտերները վառողին վաղքը և ճշտապահութեամբ դուռէ դուռ զարնող ցրուիչը դիտելու համար անգամ կ'արժէ Լոնտոն գալ: Եւ թէպէտ Լուիս համակարծիք չէր, զգուշացաւ զայն վշտացնելէ, ինչ որ մեծ բան էր իրեն համար:

Առաջին երկու երեք օրերն ամէն կերպով յաջող անցան: Օդն անգամ նպաստաւոր եղաւ: Երկինք պարզ ու պայծառ էր, այնչափ պարզ ու պայծառ որ

մեծհայրը իր սիրական թոռնիկին ըսաւ թէ վստահ է որ գիւղէն լեցուն չի մը արեւ բերաւ ու տարածեց, երբ քաղաք հասաւ: Թոռնիկն անոր նայեցաւ աչքերը բացած և կրկնեց,

«Շի՛շ մը արեւ, մեծհայր: Ծառ մեծ ըլլալու է չի՜շը որ ամբողջ քաղաքին բաւելու չափ բան առնէ:»

«Թերեւս Արաբական Գիշերներու շիշերուն ծխանման պարունակութեան պէս բան մը,» ըսաւ Պրայըն: «Կը փչուի, կը փչուի մինչև մեծ հսկայ մը ըլլալով բոլոր երկինքը կը ծածկէ: Բայց կը յուսամ թէ միշտ արեւ պիտի չըլլայ հոս, մեծհայր: Ես մշուշ կ'ուզեմ տեսնել——Լոնտոնեան իրական մշուշ մը:»

«Աղու՛ր տղաս,» գոչեց մայրը:

Իսկ հայրն ըսաւ, «Դուն քեզի համար խօսէ: Երբ ոչ միայն տեսնես, այլ և հոտոտես ու ճաշակես մշուշը, չեմ կարծեր որ փափաքիս կրկին տեսնել:»

Սակայն այս ազդարարութիւնն աւելի ևս սաստկացուց Պրայընի հետաքրքրութիւնը մշուշ մը տեսնելու:

Երկար սպասել չստիպուեցաւ:

Մշուշի, մանաւանդ Լոնտոնեաններու, մասնաշատկութիւններէն մին կը թուի իրենց արտասովոր յանկարծականութիւնը: Պառկիլ կ'երթանք «Ի՛նչ աղուոր գիշեր, սիրուն պայծառ աստղեր կամ փայլուն լուսին» ըսելով իրարու, և առաւօտուն կ'ելլենք խորհելով թէ մեծ սխալ մը գործեցինք որ արթնցանք, թէ առաւօտ չէ կամ չկրնար ըլլալ, կամ գէթ առաւօտ չէ դեռ՝ անկողնէ ելլելու իմաստով: Եւ անա աղախինը կու գայ, կը զարնէ դուռը, և թէև դեռ քուն ունենալով ունէ հարցում չենք ընել, կամաց կամաց կ'իմանանք իրական կացութիւնը: Վասն զի վարա-

գոյրներուն բացումը տարբերութիւն չըներ, սենեակը մութ կը մնայ նոյնքան: «Մշուշ կայ», կը մըմնջենք տեսակ մը յուսահատութեամբ:

Երբեմն շատ աւելի յանկարծակի կու գան քան գիշերուան մէջ: Անգամ մը, կը յիշեմ, խանութ մը մտայ պայծառ օր ցերեկով և մինչև աւարտեցի գնումս տասը վայրկեանէն, ու դարձայ որ մեկնիմ, կազի լամբարները վառուեցան բոլոր սեղաններուն վրայ և դուրսի փողոցն ամբողջ խաւար էր, որպէս թէ չար պարիկ մը յանկարծ թանձր վարագոյր մը կախած ըլլար տուններուն տանիքներէն՝ բոլորովին զրկելու համար մեզ երկինքի և արեւուն տեսքէն ու լոյսէ:

Պրայընի մշուշը գրեթէ նոյնքան յանկարծակի եկաւ: Տղայոց այցելութեան չորրորդ առաւօտն էր: Օրը, իր երեք նախորդներուն պէս, շատ պայծառ սկսաւ ու ցուրտ էր: Սակայն մինչ նախաճաշն աւարտելու վրայ էին, երկինք մթննալ սկսաւ, և մինչև տղայք պատճառն հասկցան՝ սպասուհիներն անշուշտ մոմեր դրին սեղանին վրայ, և մեծհայրը Պրայընի դարձաւ ժպտելով, ու ըսաւ,

«Ահա, տղաս, կատարուեցաւ փափաքդ: Մշուշի մէջ ենք, խիտ ապուրի պէս ալ թանձր:»

Այնպէս ալ էր: Տղայք նախ դուարձացան: Տան մէջ վազվզեցին՝ պատուհաններէն դուրս նայելով, որպէս զի հասկնային թէ ո՞ր կողմն ամէնէն աւելի թանձր էր: Ծառաներուն օգնեցին օդային կազը և ճրագները վառելու համար և վերջապէս բռնուեցան մեծ դրան քով, զոր բացած էին իրենց բոլոր հետաքրքրութեան միջոցին և ներս առին ամբողջ մշուշը: Շատ յուսախաբ եղան անոնք, երբ իրենց մայրը հաս-

տատապէս մերժեց թոյլ տալ որ ամէնը մէկտեղ պտոյտի երթան:

«Ի՞նչ զուարճալի պիտի ըլլայ», ըսին Պրայըն և Փէթի, և Լուիս անոնց համակարծիք թուեցաւ, թէ և չզիջաւ այդպէս ըսել:

«Զուարճալի՛», կրկնեց մայրը. «զուարճալի արդարեւ ձեզ ամէնդ ալ հոս փոցացաւով, հազով և ամէն տեսակ հիւանդութեամբ պառկած տեսնել մինչև ձեր վերադարձի օրը:»

Փէթի աչքերը բացաւ և հարցուց,

«Մշուշն այդպիսի հիւանդութիւններ կը բերէ: Ուրեմն հայրին համար գէշ բան է դուրս ելլել, վասն զի անոր փողացաւ մերինէն ծանր կ'ըլլայ:»

Լուիս արմուկով հրեց զայն, տեսնելով թէ մօրը գէժքը թթուեցաւ:

«Այդ խօսքիդ օգուտն ի՞նչ է», ըսաւ ցած ձայնով: «Ձե՞ս տեսներ թէ մայրն արդէն վրդովուած է հայրին դուրս երթալ հարկադրուած ըլլալուն համար: Հայրը շուտ պիտի գա՞յ, մայր:»

«Կը յուսամ», պատասխանեց մայրը: «Ստիպուած էր քաղաք երթալ գործով, բայց կը յուսամ որ վերադառնայ, եթէ ոչ՝ ճաշի փամանակ, գէթ ճաշէ քիչ յետոյ: Կարծեմ լաւ պաշտպանուեցաւ: Տեսա՞ք դուք զինք:»

«Այո, այո», պատասխանեց Պրայըն: «Վզին թաշկինակ մը անցուց և վերարկուին օձիքը վեր առաւ: Դուռն էի երբ գնաց ինք: Քանի մը անցորդ տեսայ տարօրինակ երեւոյթով, այսինքն ամբողջ մուշտակաւոր, այնպէս որ շատ խոշոր կ'երեւէին: Դուրսը լամբար մը կայ և հաճելի է անցնող մարդիկը տեսնել: Երանի՛ թէ բանայինք դուռը, բարակ ձեղքի մը չափ, ու դուրս նայէինք:»

«Ոչ, ոչ», պատասխանեց խտտափրտ մայրը, «պէտք է շատանաք ճաշարանին պատուհաններէն դուրս նայելով:»

Այդպէս ալ ըրին, թէեւ այդ այնչափ հրապուրիչ չէր որչափ պիտի ըլլար մեծ դռնէն նայիլ, վասն զի ճաշարանը փողոցէն աւելի հեռի էր:

Ճաշի ժամէն շատ առաջ Պրայըն սկսաւ իր գաղափարը փոխել մշուշին հաճոյքներուն նկատմամբ:

«Հարկաւ», ըսաւ միւսներուն, չուզելով ընդունիլ թէ ինք փոխուած է, «չատ հաճելի պիտի ըլլար, եթէ դուրս ելլէինք և մեր խակ աչքով տեսնէինք մշուշը: Ոչ ոք կրնայ սիրել օրն ի բուն տան մէջ փակուել կատուի պէս:»

Եւ չորսը մէկտեղ այնչափ ձանձրացան մինչև ճաշի ժամն հասաւ որ մայրն ստիպուեցաւ խաղ և զբաղում փնտռել անոնց համար, և բաւական զուարճացան մինչև թէյի ժամանակ, որ եւս քսան կամ աւելի վայրկեան տեւեց: Այնուհետեւ ամէնն ալ հիւրասենեակ դացին ըստ սովորութեան:

Մեծհայրն ու մեծմայրն հոն էին: Մեծմայրը տըժգոյն և անձկալից կ'երեւէր: Բայց ամէն ոք տոգուած էր քիչ թէ շատ: Եւ զարմանալի չէ:

«Մշուշը պիտի անցնի՞ մինչև վաղ առաւօտ», հարցուց Փէթի անմխիթար կերպով: «Չեմ գիտեր ի՞նչ պիտի ընենք, եթէ ստիպուինք ուրիշ օր մ'ալ մուտի մէջ և տան մէջ մնալ:»

«Մոմով ու կաղով», աւելցուց թոռնիկը:

«Կը յուսամ որ անցնի», ըսաւ մեծհայրը, «և շատ անգամ չպատահիր որ գէշ մշուշ մը մէկ օրէ աւելի տեւէ: Ճէրալտին, սիրելիս», շարունակեց՝ տղայոց մօրը դառնալով, որ պատուհանի մը վարագոյրը վեր-

առնելով ապակիին կցած էր իր դէմքը և դուրս կը նայէր կամ կը ջանար նայիլ, «կ'ուզեմ որ հաւատաս ինծի: Պէտք չէ որ վրդովիս Արթըրի համար: Այդպէս տխրելու պատճառ չկայ իրօք:»

Մայրը նորէն գոցեց վարագոյրը և կրակին քով նկաւ:

«Գիտեմ թէ տխմարութիւն կ'ընեմ հոգ ընելով», ըսաւ: «Արկածի վրայ այնչափ չեմ խորհիր, որչափ Արթըրի կոկորդին վրայ: Եւ ինք ըսաւ թէ մինչև ևերեք կամ առ առաւելն մինչև չորս պիտի վերադառնայ:»

«Հարիւր բան կրնայ արգելք եղած ըլլալ», ըսաւ անոր հայրը, «և հարկաւ ուէ տեսակ փոխադրութիւն դիւրին չէ այսպիսի մշուշով: Հազիւ այսքան գէշ մշուշ տեսած եմ կարծեմ — ստոյգ է որ տեսած չեմ շատ տարիէ ի վեր: Այս կը յիշեցնէ ինծի —»

Եւ մեծհայրը նայեցաւ իր դստեր և անոր չորս զաւակներու խումբին: Տակաւին անձկութիւն կը տեսնէր անոր դէմքին վրայ: Տղայոց արտայայտութիւններէն դիւրին էր հասկնալ թէ յոգնած ու յուսախաբ եղած էին: Սակայն իր վերջին խօսքերուն վրայ յանկարծ փայլիլ սկսան անոնց աչքերը:

«Բեզի կը յիշեցնէ ի՞նչ բան, մեծհայր», հարցուց Պրայըն:

«Թերեւս պատմութիւն մը կը խորհիս պատմել մեզի», յարեց պզտիկ թոռնիկը:

Մեծհայրը ժպտեցաւ: Ուրախացաւ որ այս գաղափարը տրուեցաւ, վասն զի շատ կը փափաքէր որ տղայոց Լոնտոնի այս առաջին այցելութիւնը երջանիկ դէպք մը ըլլայ, և պատմութիւն մը, որքան ալ պարզ, քրնար զբաղեցնել տղաքը մինչև պառկելու ժամանակ,

և միանգամայն իրենց մօրն անձկութիւնը մոռցնելու նպատակին ծառայել:

«Պատմութիւն կոչուելու արժանի չէ», ըսաւ: «Հետաքրքրական բան մ'է որ ինծի պատահեցաւ շատ տարիներ առաջ: Գրեթէ մոռցած էի ես մինչեւ մշուշի վրայ ձեր խօսքերը — գիտէ՞ք որ մենք Լոնտոնցիներս հասարակ բան մը կը նկատենք մշուշը — և ձեր մտահոգութիւնը Արթըրի մասին, ձէրալտին, միտքս ձգեց զայն: Հիմա — նայիմ — քանի՞ տարի անցած է — Քսան, Երեսուն — ոչ, իրօք աւելի ալ անցած է —»

«Հարիւր կը կարծես, մեծհայր», փափայաց թոռնիկը, «դուն հարիւրէ աւելի ես, չէ՞»:

«Տղայ, ի՞նչ անքաղաքավար ես», գոչեց Փէթի: Բայց մեծհայրն ու մեծմայրը ժպտեցան միայն:

«Միտքը անքաղաքավարութիւն չէ», ըսաւ մեծմայրը, և մեծհայրն իր մօտ քաշեց թոռնիկը և շոյեց անոր գլուխը, վասն զի քիչ մնաց՝ պիտի լար:

«Ոչ, թոռնիկս», ըսաւ: «Լման հարիւր չեմ: Սակայն 'հետզհետէ կը մօտենամ', և երբ ետ կը նայիմ ու կը յիշեմ թէ երեսունընիսդ տարի առաջ — վասն զի այդքան կանուխ էր — ես արդէն չափահաս մարդ էի, աւելի կ'զգամ այս իրողութիւնը: Այն ժամանակ շատ քիչ ապրած էի Լոնտոնի մէջ, վասն զի շատ տարիներ Եւրոպա մնացած էի, նախ իբր ուսանող, յետոյ իբր կցորդ մեր դեսպանատուններէն մէկուն: Եւ թէև Լոնտոն վերադարձած ու բոլորովին ուրիշ ասպարէզ մը ընտրած էի, շատ յաճախ չէի մնար Լոնտոն, վասն զի տունս այդ միջոցին հիւսիսային դաւառներէն միոյն մէջ էր, թէև երբեմն կ'ստիպուէի գործով գալ ու մնալ մէկ երկու օր: Այդ օրերուն կ'սկսի իմ պատմութիւնս: Նոյեմբերի վերջերն էր, և այն ժամանակ

մշուշներն իրօք շատ աւելի յաճախ այդ ամսուն կը կը պատահէին քան հիմա: Առաջին անգամ էր որ ես այդ եղանակին Լոնտոն կը գտնուէի, և Պրայլնի նման կը փափաքէի կանոնաւոր թանձր մշուշ մը տեսնել: Քանի մը զարմիկներու հետ կը բնակէի՝ այն ատեն իսկ հինօրեայ համարուող հրապարակ մը, որու նմաններն հիմա բոլորովին լքուած են վերի դասակարգերէն: Այս շատ ցաւալի է, մանաւանդ երբ խորհիւնք թէ տուները պատուական էին, ձմեռը տաքուկ և ամառը զով: Հիմա այնպիսի չէնքեր չէք տեսնու: Ես իմ ժամանակս ամենամեծ մասամբ քաղաքին մէջ կ'անցընէի: Բայց այդ մասնաւոր օրը պէտք ունեցած չէի այնչափ հեռու երթալու, վասն զի վերջին օրս էր դէպ հիւսիս վերադարձէս առաջ և բոլոր գործս լմնացած էր: Կը մնար միայն այցելել մեր առևտրական տան փաստաբանին, որու հետ տեսնուիլ ու կարգ մը բաներ բացատրել հրաւիրուած էի: Անոր գրասենեակը գացի կէսօրէ քիչ յետոյ և շատ ախորժեցայ պտոյտէս, վասն զի պայծառ ու հաճելի օր էր, նկատի առնելով մանաւանդ թէ ամիսը Նոյեմբեր էր:»

Հոս թոռնիկը որ դէմքն հետզհետէ կախած էր՝ յանկարծ ընդմիջեց, ըսելով,

«Մեծհայր, միտքս անքաղաքավար ըլլալ չէ, սակայն շատ չեմ սիրեր քու պատմութիւնդ: Չեմ հասկընար ամէն ըսածդ:»

«Շատ կը ցաւիմ, զաւակս», յարեց մեծհայրը: «Կը վախնամ որ մոռցայ թէ որո՞ւ կը խօսիմ: Հոգ չէ սակայն, աւելի շահեկան կէտի մը կը մօտենամ: Էհ, ինչպէս ըսի, շատ հաճելի օր էր, երբ ես գացի փաստաբանը տեսնել: Բայց անոր խօսելու պահուս նշմարեցի որ հետզհետէ մոլթցաւ մինչև այլևս»

չկրցանք իրարու երես տեսնել և հարկ եղաւ կադ վառել:

«Մառախուղ պիտի ունենանք,» ըսաւ Մր. Կրին, «և շատ գէշ մառախուղ մը, կարծեմ, դատելով հովին ուղղութենէն: Քանի մը օր պայծառ օդ վայելեցինք, ուստի կարծեմ պէտք չէ որ տրտնջենք:»

«Ես բնաւ Լոնտոնի մշուշ տեսած չեմ,» պատասխանեցի, «ուստի շատ չեմ ցաւիր:»

«Իրօք,» բացագանչեց Մր. Կրին ճիշտ ինչպէս ես այս առաւօտ ըսի Պրայընի: «Չեմ կարծեր թէ պիտի ուզէք երկրորդ անգամ առնել ասոր փորձը:»

«Եւ այսպէս ըսելով բացաւ սենեակին դուռը և ինծի հետ եկաւ փողոցին դուռը:

«Կ'ուզեմ մէյմը դուրս նայիլ և անձամբ հասկընալ կացութիւնը,» ըսաւ: «Այո, մառախուղի մէջ եմք իրօք: Սխալ չկայ, Մր. Մըրէ:»

«Դուք էք Մր. Մըրէ: Մր. Մըրէ դուք չէ՞ք, մեծհայր,» ըսաւ թոռնիկը՝ վստահ ըլլալով թէ հիմա կ'սկսէր հասկնալ:»

Մեծհայրը գլխու շարժումով հաստատական պատասխան տուաւ ու ժպտեցաւ:

«Իրօք բոլորովին դող ելայ՝ դուրս նայելով: Դեռ այնպէս թանձր չէր ինչպէս պիտի ըլլար, բայց ինծի շատ թանձր երեւցաւ:

«Լաւ է որ փութաք ճամբայ ելլել,» ըսաւ Մր. Կրին: «Յայտնի է որ հետզհետէ պիտի սաստկանայ, և փողոցներուն ամէնէն աւելի տեղեակներու համար անգամ մոլորեցուցիչ ըլլայ:»

«Ես չեմ վախնար որ ճամբաս կը կորսնցնեմ,» պատասխանեցի վստահօրէն և յետոյ մեկնեցայ:

«Յառաջացայ բաւական ժամանակ, թէև մառա-

խուղն հետզհետէ կը խտանար: Գոնէ կարծեցի թէ կը յառաջանայի իրօք, երբ անկիւն մը հասայ, ուր քանի մը քայլ հեռու գտնուող խանութի մը լոյսերը խաւար մառախուղին մէջ չողալով կեցուցին զիս յանկարծ:

«Հոս խանութ պիտի չըլլայ,» ըսի ես ինծի, և վայրկեան մը մտածելէ ետեւ ներս գացի ու հարցուցի թէ ո՛ւր եմ: Խանութի մարդիկն այնպիսի փողոցի մը անուն տուին զոր բնաւ չէի լսած: Հարցումներս շատցնելով իմացայ թէ երեւակայածիս բոլորովին հակառակ ուղղութեամբ կ'երթամ: Ինծի հասկցուցին թէ ո՛ւր մոլորած էի, և հարկաւ, եթէ մառախուղը չըլլար, դիւրին պիտի ըլլար ճամբաս շիտկել: Բայց, ինչպէս կը դուշակուի, շատ վատած էի, երբ դարձեալ փողոց ելայ:

«Իրաւ որ,» ըսի ես ինծի՝ մէկ երկու քայլ առնելով, «չեմ կարծեր որ այսօր ես ————— հրապարակն հասնիմ: Շատ ձախորդ բան է:»

«Բարձրաձայն խօսեցայ, գրեթէ առանց զգալու: Յանկարծ ձայն մը հասաւ մշուշին մէջէն, և անձ մը մօտեցաւ ինծի:

«Առաջնօրդ կ'ուզէք, պարոն: ————— հրապարակին համար, ըսիք կարծեմ: Ես ձեզ կը տանիմ, նետի պէս շիտակ, փոխարէն երկուքուկէս չիլինի կամ ի՛նչ բանի որ կ'ուզէք:»

«Մարդուն նայեցայ, այսինքն անոր տեսանելի կերպարանին: Վայելուչ հազուած էր և թէեւ ամէն ուրիշի պէս պատաստուած էր, կոշտ կամ խրտուցիչ բան մը չուներ իր վրայ:

«Ի՞նչպէս պիտի ընէք, հարցուցի:»

Մարդը գրպանէն հին մետաքս թաշկինակ մը հանեց:

«Դուք ասոր մէկ ծայրը կը բռնէք,՝ ըսաւ, «եւ ալ միւս ծայրը: Դուք միայն իմ ետեւէս կու գաք, այս է ձեր բոլոր գործը: Ես ձեզ ողջ առողջ — հրապարակը կը տանիմ:»

«Ըրի ինչ որ ըսաւ, և ճամբայ ելանք: Շատ ծիծաղելի պիտի երեւէինք, եթէ մեզ տեսնող ըլլար: Բայց, եթէ մէկը գլխովայր քալէր փողոցներէն, մշուշն այնքան թանձր էր որ պիտի չզգացուէր: Մէկ երկու անգամ ուրիշ հետի անցորդներու զարնուեցանք — այդ միջոցին ամէն տեսակ կառքեր անհետ եղած էին — բայց ոչ մենք մնասուեցանք, ոչ ալ անոնք, վասն զի ամէն ոք շատ զգուշութեամբ կը քալէր: Ինծի կը թուէր թէ մենք — անծանօթ առաջնորդս ու ես — աւելի արագ կը քալէինք քան ուրիշներ: Ան երբեք չէր վարաներ, այլ անդադար կը յառաջանար միեւնոյն ընթացքով: Զայս կ'զգայի միայն, ոչ թէ կը տեսնէի, վասն զի, եթէ թաշկինակը չըլլար, վաղուց բաժնուած պիտի ըլլայինք: Երբեմն միայն կրնայի ազատ կերպով տեսնել առջեւի շարժող կերպարանը: Քիչ անգամ կը խօսէր, երբեմն միայն կը քաշէր թաշկինակը, վստահ անգամ կը պատասխանէի, «Այո, հոս եմ»: Եւ ինք կ'ըսէր, «Շնորհակալութիւն», և կ'երթար նորէն նոր կորովով:

«Ամենափոքր գաղափար չունէի թէ ո՛ւր էինք կամ ո՛րքան ճամբայ կտրած էինք: Մարդը կրնար զիս աւազակներու որջ մը տարած ըլլալ: Բայց չէի վախնար բնաւ, վասն զի կը բաւէր որ ուէ վայրկեան թող տայի թաշկինակը, և ահա ազատ պիտի ըլլայի: Ասկէ զատ մշուշը միայն մէկ առաւելութիւն ունի,՝ կրնաս միշտ փախչիլ ուէ անձէ:

«Քալեցինք ու քալեցինք: Ոհ, ո՛րքան ցուրտ ու անհաճոյ էր:

«Մէյմ'ալ ուզե՛մ մշուշի բռնուիլ,՝ ըսի ես ինծի: Յանկարծ զգացի որ թաշկինակը թուլցաւ: Առաջնորդս կանգ առած էր:

«Շատ մօտեցանք,՝ ըսաւ, «հրապարակին անկիւնն ենք: Դուք անկիւնին մօտ պիտի ըլլաք: Կարծեմ 99 թիւ ըսիք:»

«Այո,՝ պատասխանեցի, և մինչ աւելի կամաց կը յառաջանար, ես քաշեցի թաշկինակը, գոչելով, «Կեցիր. հոս է թիւ 99,՝ վասն զի դրան վերեւ ապակիին ետեւէն լոյսը կը շողար, ու ես կրցայ կարդալ թիւը: Մշուշն ալ կարծես քիչ մը թեթեւցած էր:

«Յաջորդ վայրկեանին զարկի զանգակը: Դուռը գրեթէ անմիջապէս բացուեցաւ: Մօրաքոյրս շատ անհանգիստ եղած էր ինծի համար, և կրնամ ըսել թէ չցաւեցայ լաւ լուսաւորուած սրահին մէջ գտնուելուս համար, ուր կրակ կար վառ և չնչելու յարմար օդ: Առաջնորդս փնտռեցի, ճիշտ ետեւէս կը քալէր:

«Եկուր և գոցէ դուռը,՝ ըսի: «Վայրկեան մը տաքցիր:»

«Շնորհակալ եմ,՝ ըսաւ դուռը գոցելով, կարծես բիրտ կերպով և չմօտեցաւ կրակին: Քսակս հանեցի, ցաւեցայ խեղճին համար և երախտապարտ էի: Ուստի փոխանակ երկու քուկէսի հինգ շիլիննոց մը երկնցուցի:

«Ահա,» ըսի, «կը տեսնես որ խոստումէս աւելի կու տամ:»

«Յառաջ չեկաւ մարդը,՝ այլ միայն տարտամօրէն երկարեց ձեռքը:

«Ի՛նչ զարմանալի մարդ է, խորհեցայ. արդեօք

քիչ մը փախուցած է: Բայց այսպէս խորհելու պահուստ իսկ դադարեցրելով պարզուեցաւ:

«Կը հաճի՞ք,՝ ըսաւ, «կը հաճի՞ք ափիս մէջ դնել: Ես կոյր եմ բոլորովին:»

«Կոյր,՝ աղաղակեցի ես, «և դուն զիս հո՞ս առաջնորդեցիր:»

«Հարկաւ,՝ պատասխանեց մարդը, տխուր ժպիտով: «Մշուշն ինծի տարբերութիւն մը չընեն, չկրնար աւելի սաստկացնել խաւարը որու մէջ կ'ապրիմ ես արդէն: Լոնտոնի այս մասը այնքան լաւ գիտեմ որ երբեք չեմ մոլորիր: Ժամանակին քանի մը լաւ գործ կատարած եմ իբրեւ մշուշի մէջ մարդոց առաջնորդ:»

«Հինգ շիլլինոցը դրի ափին մէջ: Կը պատրաստուէի կրկնել քիչ մը տաքնալու և հանգչելու իմ հրաւէրս, երբ առի մօրաքրոջս ձայնը, որ կը հարցնէր թէ եկած եմ տուն: Սպասուհին վաղեց անոր գնաց, ես ալ անոր ետեւէն: Վերադարձիս տեսայ որ մարդը մեկնած էր: Խեղճ մարդ. ինքզինք լաւ վարձատրուած սեպեց, և թերեւս ալ էր: Սակայն ես միշտ կը ցաւիմ որ աւելի չխօսեցայ անոր և չտեղեկացայ անոր պատմութեան ու պարագաներուն: Քանզի ուրիշ անգամ չտեսայ զինք, և նոյն իսկ երբ օր մը դառնուեցայ այն տեղին մօտ ուր անոր հանգիստած էի, հարցուցի անկիւնի խանութպանին և չկրցայ տեղեկութիւն քաղել անոր վրայ: Մարդիկը բնաւ լսած չէին անոր անունը և ինծի նայեցան մանաւանդ իբր խելագարի մը, երբ իրենց պատմեցի այս պատմութիւնը:»

«Ո՛րքան հետաքրքրական,» ըսաւ տղայոց մայրը: «Ես չատ պիտի ուղէի փորձել,» ըսաւ Պրայըն,

«Թէ արդեօք կրնամ մշուշի մէջ չկորսուիլ՝ աչքերս թաշկինակով մը կապելով ու կոյր ձեւանալով:»

«Պարա՛պ խօսք,» յարեց Լուիս, «կեղծելը նոյն բանը չէ բնաւ: Ճշմարիտ կոյրերը, ես լսած եմ, իրենց աչքի պակասը լրացուցած են միւս զգայարաններուն սուրնալովը և————»

Բայց Լուիսի խօսքն ընդհատուեցաւ դուռին յանկարծ բացուելէն:

«Մ.րթհըր, Հա՛յր,» գոչեցին տղայք և իրենց մայրը միասնաբար ու ցնծութեամբ: «Ի՞նչպէս եկար:»

«Ողջ առողջ,» պատասխանեց ան: «Մշուշը գրեթէ փարատեցաւ: Կառքերն ու հանրակառքերը կը բանին դարձեալ: Սակայն ի՞նչ օր էր: Քիչ անգամ այսպիսի մշուշ եղած է:»

«Երեսունըհինգ տարիէ ի վեր, ոչ: Այնպէս չէ՞, մեծհայր,» հարցուց փոքրիկ թոռը, ամէն մարդու զարմանքը շարժելով: «Հայր, հայր, մեծհայրն այնչափ աղուոր ու զարմանալի պատմութիւն մը ըրաւ մշուշի վրայ որ մինչեւ եկաք՝ չզգացինք թէ ժամանակն ի՞նչպէս անցաւ:»

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՍԻՐԱՎԷՊ

Ծնունդի նախօրեակն էր, երբ շատ սիրտեր կը ցնծան շատ տուներու մէջ և պայծառ լոյսեր կը վառին հարուստներու բնակարաններուն մէջ: Թող ուրիշներ ցնծութեան վրայ գրեն Ծնունդի այդ նախօրեակին, բայց ես թշուառութեան ու տրտմութեան վրայ պիտի խօսիմ:

Մութ ձեղնայարկի մը մէջ, կրակի մը վերջին կայծերուն վրայ հակած ծերուկ մը կար առանձին նստած, և սակայն — ի՞նչ կ'ըսեմ — առանձին չէր, վասն զի անոր շուրջ կային խօսելու պատրաստ բաներ, եթէ լոկ ուզէր դպչիլ անոնց: Զուլթակներ, սիրական ընկեր մարդոց, կախուած էին պատերէն, ոմանք թանկագին, և թաւջութակներ կը հանգչէին իրենց կողերուն վրայ: Մին մօտ էր անոր — աղեղը նոր դրած էր վար: Ինք մեծ նուաղող էր ժամանակաւ: Սակայն ժամանակը թաւալելով կը ներկայացնէ երիտասարդները, և ծերերն յաճախ կը մոռցուն: Այսպէս եղած էր մեր մարդուն ալ:

«Ո՛հ, չեմ կրնար նուագել այս իրիկուն», մրմնջեց: «Ո՛յժ չունիմ թեւերուս մէջ, ջիղ չմնաց, կը ծերանամ»:

Ապա խնդաց դառնապէս: «Կը ծերանամ»: Ծեր եմ արդէն, այնչափ ծեր և այնչափ տխուր որ ապրիլ չեմ ուզեր: Եւ, վերջապէս, կեանքն ի՞նչ եղաւ ինծի համար: Փայլուն պլպլում մը, յաղթանակի քանի մը շող և յետոյ թանձր խաւար: Վա՛յ ինծի: Ի՞նչ բան ինծի

կը յիշեցնէ զինք այս իրիկուն: Կը կարծէի մոռցած ըլլալ, մոռցած թէ ի՞նչ է սէրը — թէ երբեք սիրած եմ և կորուսած: Ո՛հ, ի՞նչ անոյշ ալ էր: Ո՛րքան աղնիւ՝ երբ ուզէր: Բայց օ՛րքան ալ նախանձոտ, անգթօրէն նախանձոտ: Իր յանցանքով բաժնուեցանք — ո՛չ, իմ յանցանքովս: Եւ սակայն ինչո՞ւ չկարենար սիրել զիս իմ արուեստիս հետ: Զէր կրնար այն վշտացնել զինք, բայց կարծեց թէ ես զինք նուազ կը սիրեմ քան իմ հաւատարիմ ջութակս, և կտոր կտո՛ր ըրաւ զայն»:

Ծերուկը կանգնեցաւ: Իր վշտակոծ դէմքը վայրագօրէն ոգեւորուած էր:

«Լաւ կը յիշեմ: Զարկի՛ անոր: Ատեցի զինք հաւառակ իր գեղեցկութեան, մինչ ոտքի կեցած ասպարէզ կը կարդար ինծի՝ անգութ իր ոտքով ջախջախելով տարիներու բոլոր տաժանքիս ու հաճոյքիս առարկան: Հոն մնաց այն, այլեւ ինծի չերգելու պայմանով, այլեւ իր ճոխ, մեղուանոյշ նուագները չտեղալու պայմանով: Եւ ինք էր ընողը — իմ սիրունիս: Իմ սիրունիս արդարեւ: Կրնայի սպաննել զինք, և վերցուցի իմ վատ ձեռքս՝ անոր նախանձէն կատղելով ու դարկի՛: Գետին տապալեցաւ կայծակնահար, և երբ վազեցի օգնել՝ սարսափեցաւ ինձմէ: Աչքիս առջեւ է, մատակ վագր էր կարծես: 'Հեռո՛ւ, հեռո՛ւ,' ձգեց: Դուն երբեք չսիրեցիր զիս: Ես քեզի իմ ամբողջ սէրս տուի: Դուն բանի տեղ չգրիր զիս: Քու սիրտդ անհօգի փայտի այդ մեռեալ կտորին տուիր, և քու բոլոր գուրդուրանքդ անձիդ ու արուեստիդ շոյլեցիր: Բայց ես լուծեցի վրէժս: Քանդեցի ինչ որ ամենասիրելի էր քեզի: Զարկիր ինծի, և ուրախ եմ, վասն զի բնաւ պիտի չմոռնաս այդ վատ հարուստը զոր այդ վատ ձեռս

քովդ տուիր: Ամբողջ կեանքիդ մէջ պիտի չարչարուիս, վասն զի պիտի չգիտնաս թէ սէրն ի՞նչ է և պիտի կսկծաս սիրող սրտի մը չգոյութեանէն: Կը կարծես թէ պարապ խօսք կը խօսիմ: Մի պատասխաներ ինծի, կ'ատեմ ձայնդ: Գնա, մեծ եղիր, ինչպէս կը բաղձաս: Նուազդ ընտրէ իբր սիրուհիդ: Բայց միտ դիր խօսքիս, ի՞նչ նուազ ալ յօրինես կամ արտադրես՝ պիտի չկրնայ բնաւ իմ ձայնս խեղդել:»

Արցունքներ կը հոսէին ծերին այտերէն:

«Ոհ, ի՞նչպէս կը յիշեմ անոր վայրագ աղաղակը — վայրագ կերպարանը: Իրաւամբ ըսաւ թէ երբեք պիտի չմոռնամ զինք — երբեք պիտի չլռեցնեմ իր բարկութեան ձայնը կեանքիս ամբողջ նուազով: Կ'ըսէին թէ ես այնպէս կը նուազեմ որպէս թէ ահաւոր վիշտ մը կը ճնշէ իմ սիրտս: Կը տեսնէի զիս լսողներուն լացը, բայց այդ շատ կանուխ էր: Հիմա ոչ ոք հող կ'ընէ, միայն ես հող կ'ընեմ:»

Գորովով վեր առաւ թաւջութակը:

«Բաղմամեայ բարեկամս, հիմա աղնիւ եղիր և խօսէ ինծի: Չզգամ թէ դուն ալ լքած ես զիս: Գիտեմ, իմ ծեր թեւս անզօր է և չկրնար քեզ հնչեցնել արժանապէս: Բայց, ոհ, աղնիւ եղիր ինծի:»

Եւ փորձեց նուազել այն մեղեդին զոր ան կը սիրէր: Սակայն թեւը մերժեց կատարել դերը զոր կատարէր ժամանակին: Վար ինկաւ յամառութեամբ:

Ապա, մինչ լռիկ կու լար կորսուած սիրոյն ու կորսուած ուժին և այն տկարութեան վրայ զոր ծերութիւնը կը բերէ, ձեղնայարկին դուռը բացուեցաւ:

«Մէկը կայ որ քեզ կը հարցնէ, վարպետ,» ըսաւ տանտիրուհին, «և տիկին ալ է. ուստի խորհեցայ լոյս մը բերել: Դուն կը սիրես մութը նստիլ: Այդ

կրնայ տարբերութիւն չընել քեզի ու ջութակներու համար, բայց ոչ՝ հիւրիդ:»

«Զիս հարցնող մը,» կրկնեց երազուն շեշտով: «Ո՞վ է որ հող կ'ընէ մինչև հոս դալ ու տեսնել զիս:»

«Ես,» պատասխանեց մեղմ ձայն մը, և Գթութեան Գոյր մը կանգնեցաւ անոր առջև:

Բարձր և ուղիղ հասակ մը ունէր, թէև դէմքին խորշոմներն ու քօղին տակէն երեւցող ճերմակ մազերը կը մատնէին անոր տարիքին գաղանիքը: Դէմքն անվրդով կը թուէր, սակայն անձկութեան ու նեղութեան աղօտ հետքեր կը կրէր: Ամբողջ շարժումածքը թագուհիի վայել էր:

«Զիս չե՞ս ճանչնար,» հարցուց քոյրը, և ձեռքն անոր ուսին վրայ դրաւ: «Բայց ի՞նչպէս կրնամ ականկալել, ինչո՞ւ չես խօսիր: Մոռցա՞ր զիս, էտու՞րտ:»

Ծերը կեցաւ ու դիտեց զայն, յետոյ ճշմարտութիւնը ճառագայթեց յանկարծ:

«Կը ճանչնամ ձայնդ, բայց աւելի մեղմ է, աւելի անոյշ քան կ'ըլլար սովորաբար: Բայց ինչո՞ւ եկար: Չէ՞ր բաւեր կորսնցնել քեզ: Միթէ չտառապեցա՞յ ես: Գոհ չե՞ս: Ինչո՞ւ եկար իմ վերջին ժամերս խաւարեցնել: Անգթութիւնն է, անգթութիւնն:» Եւ ինկաւ, ընկղմեցաւ աթոռին մէջ: «Եւ սակայն իմ ծեր սիրտս կը հրճուի քեզ տեսնելով, ինչպէս կը հրճուէի երբ կեանքի իրադարձութիւնները դեռ մեզ իրարմէ չէին բաժնած: Եւ քու դէմքդ, Մէյրի, փոխուած է և ծերացած ես ինծի պէս: Բայց զօրաւոր ես դեռ: Ժամանակը քեզի աւելի բարի եղած է քան ինծի:»

Գթութեան Գոյրը ծնրադրեց անոր քով և անոր պաղ ձեռքերն համըրելով ըսաւ,

«Ես եկայ քեզ սփոփել, ոչ թէ տրամութիւն բե-

րել: Մինչև հիմա հեռու երկիր էի և բարեք կը դործէի ինծի նման քոյրերու հետ: Բայց ամբողջ բարին դոր փորձեցի դործել՝ կը ծաղրէր զիս երբ քու վրադ կը խորհէի: Սիրելիդ իմ էտուրրա, սիրտեր կան որ երբեք չեն մոռնար ու չեն ներեր: Ես սիրեցի քեզ և դուն բանի տեղ չգրիր զիս: Մէրը դոր քեզի մատուցի՝ զարմանալի բան էր, բայց անձնապաշտ էր — միայն ինքզինք կը մտածէր, և ոչ իր սիրոյն առարկան: Անցեալն հիմա անցած է և երկուքս ալ ծեր ենք: Երիտասարդները պիտի խնդան, երբ լսեն թէ մինք սիրոյ վրայ կը խօսինք: Էհ, արտասահման դացինք, և ծնողքս մեռան հոն: Նոր բարեկամներ չահեցայ և նոր դէմքերու ծանօթացայ, և յետոյ ուխտի տակ մտայ տարիներով, և երբ վերջապէս դտայ ազատութիւնս, տես, քեզ փնտռեցի ըսելու համար թէ յանցանքն իմա էր — իմա՝ անդուծ անձնապաշտութիւնը: Մինչև դտայ քեզ՝ շատ երկար տեւեց, վասն զի աշխարհ մոռցած է քեզ, բայց ես չեմ մոռցած: Կը կարծե՞ս հիմա թէ ես եկայ քու օրերդ խաւարեցնել: Խօսէ, սիրելիս, խօսէ բառ մը միայն:»

Ծերն իր գլուխն անոր ուսին կը թնցուց:

«Մարմինս պաղ է, կարող չեմ նուագել քեզի,» ըսաւ փափաւով: «Ջանացի նուագել մեղեդին դոր կը սիրէիր դուն, ով իմ Մէյրիս, այն բերաւ քեզ ինծի: Մահամերձ եմ, Մէյրի: Ամիսներէ ի վեր հիւանդ եմ, և այս ուրախութիւնը շատ է ինծի, չեմ կրնար տոկալ անոր: Բայց, սիրելիս, բոլոր յանցանքն իմա էր: Ես քեզ լաւ սիրեցի, սակայն համբաւ ու նուագաւելի սիրեցի, և շատ ուշ հասկեցայ թէ սէր և նուագ մէկ ըլլալու են, մին միւսը լրացնող ու ճոխացնող: Հիմա փորձով գիտեմ, կը յուսամ: Համբուրէ զիս»

Մէյրի: Երկար պիտի չմնանք իրարու քով:»

Նա համբուրեց զայն սիրով ու գրկեց: Ծերը ձեռքը երկնցուց որպէս թէ բան մը փնտռելու համար: Նա խկոյն հասկեցաւ թէ ինչ կ'ուզէր: Եւ մօտեցուց թաւջութակը: Ժպտեցաւ, երբ անդամ մը ևս տեսաւ զայն, և գոհ եղաւ յոգնած իր գլուխն հանգչեցնելով անոր կուրծքին վրայ:

Այսպէս փակեց ան իր աչքերը, սիրուհին գուրգուրանքով իր վերև հակած և իր արուեստին խորհրդանիշն իր մօտ լռած, ամէնը մահուան մէջ միացած:

ՓԵՍԱՅԻՆ ՈՍՏՈՒՄԸ

Արեւը պայծառ կը փայլէր, և բուրդի պէս ձերմակ քանի մը ծոյլ ամպեր դանդաղօրէն կը ծփային երկինքի կապոյտին դէմ: Ամէն ինչ անդորր ու շողուն էր, երբ ես այն սիրուն առաւօտուն ձեռնոցներս կը կոճկէի դրան սեմին վրայ: Թէև իմ բնավայրս ինծի միշտ աւելի սիրելի է քան աշխարհի ուրիշ ուէ անկիւն, այն առաւօտ սովորականէն շատ աւելի սուր կերպով զգացի տեղւոյն ու ժամանակին անոյշ և ուրախարար ազդեցութիւնը: Մայրս մեռաւ այնպիսի ատեն մը, երբ դեռ կարող էի յիշել: Ուստի բնաւ չզգացի անոր կորուստը չնորհիւ ամէնէն գորովալից այն սիրոյն զոր հայր մը կարող է տալ իր միակ դուկին: Երբեք առանձին չէի զգար — երբեմն պղտիկ զարմիկ մը կու գար ինծի հետ մնալ, կամ ես կ'երթայի այցելել զաւառակից բարեկամներ: Բայց կարծեմ իրօք ամէնէն աւելի երջանիկ այն ժամանակ կ'ըլլայի, երբ ես ու հայրս առանձին կը մնայինք, և ես միշտ անոր կ'ընկերանայի բոլոր իր պտոյտներուն ու արշաւներուն մէջ: Երկուքս ալ անասուն շատ կը սիրէինք: Զիւր, շուներ ու կատուներ մեր լաւագոյն ընկերներն էին: Ժամանակը որու վրայ կը խօսիմ՝ ասկէ յիսուն տարի առաջ էր: Պարագաներն անտարակոյս շատ փոխուած են մինչեւ հիմա: Բայց երբ տղայ էի, երկրին կոշտ մէկ գաւառը կը բնակէինք, և մինչև քսան մղոն տեղ քիչ բարեկամ ունէինք:

Ո՛րքան շաւ կը յիշեմ այն պայծառ առաւօտը, երբ անհամբերութեամբ սպասեցի որ շագանակազոյն ձիս, Իշխան Չարլի, ինծի բերուէր, և ո՛րքան քիչ խորհեցայ թէ այն սիրուն օրը զլխուս ի՞նչ պիտի բերէր: Առանձին պտոյտի պիտի երթայի ձիով, վասն զի հայրս ստիպուած էր տունը մնալ ու մէկը տեսնել որ իրեն պիտի դար գործով: Ես վարժուած էի առանձին երթալ և շատ անգամ մղոններով տեղ կը շրջէի Իշխան Չարլիով: Այնքան զօրաւոր ու ամրաքայլ և այնքան կիրթ ու հնազանդ էր ինծի (թէև սպասաւորներու բնաւ չէր թողուր կրնակն ելլել) որ հայրս իմ ապահովութենէս բնաւ վախ չունէր: Ծերուկ վարժուհին, որ տակաւին մեր քով կը կենար, և սպասաւորները սովոր էին գլուխ շարժել և ըսել թէ վայրի մարդիկ կան և Միս Մոլի օր մը փորձանքի պիտի պատահի: Բայց հայրս կը ծիծաղէր միայն ու կ'ըսէր, կ'ուզէ տեսնել Տընկէրընի երեսուն մղոննոց շրջանակին մէջ ապրող այն մարդը, որ պիտի յանդգնի նեղութիւն տալ իր դստեր: Եւ այս պարապ պարծանք չէր, վասն զի Տընկէրընի ասպետը կամ ազնուականը ամէն կողմ ծանօթ էր այն շրջանակին մէջ: Ինք բարձրահասակ ու զօրեղակազմ մարդ էր, օտարներու հանդէպ յաւէտ խտաբարոյ և իր կամքն յառաջ տանիլ վարժուած, վասն զի շատ քիչեր կը յանդգնէին հակառակիլ անոր: Իր դիրքն ալ իբր գատաւոր, ազնուական ու կայունածատէր՝ ընդհանրապէս յարգելի և պատկառելի կ'ընէր զինք շրջակայ բոլոր ստահակներուն: Վերջերս սակայն երկիրը սովորականէն աւելի խռոված էր: Գործերը ձախող կ'երթային, և կարգ մը մարդիկ որ դժուար կը գտնէին չնչին ապրուստ մը ճարել ծովափին վրայ՝ սկսած էին իրենց ընկերները կողոպտել, և դեռ չաբաթ

մը առաջ սոսկալի ոճիր մը գործուած էր: Թրէվէլերն անուէն երիտասարդ մը, զոր շատ քիչ կը ճանչնայինք, թէեւ մեզմէ հազիւ երեսուն մղոն հեռու կը բնակէր, մօտագոյն քաղաքէ մը ձիով տուն երթալու պահուն սպաննուեցաւ: Ունէր իր վրայ դրամական մեծ գումար մը, և իբր երկու հարիւր Անգլիական ոսկի պարունակող դրամապանակ մը գողցուեցաւ: Դժբախտին մարմինը գտնուեցաւ շատ ժամեր ետքը: Յայտնի էր որ յուսահատական կոխ մը մղած էր իր վրայ յարձակողին հետ, որ վերջապէս սպաննած էր զայն՝ սրտին գնդակ մը ուղղելով: Ոչինչ լսուեցաւ ոճրագործին վրայ, թէեւ հայրս ջանք չխնայեց զայն գտնելու համար: Ոստիկանութիւնը կարելին ըրաւ նոյն նպատակով, բայց ոեւէ հետք չգտնուեցաւ սպանչին ինքնութիւնն հաստատող:

Ասով հանդերձ իմ խորհուրդներս հեռի էին այդպիսի դէպքի վրայ կանգ առնելէ, վասն զի վերջապէս ձիս հեծայ և հօրս հրաժեշտ տալով թաշկինակով՝ սրարշաւ մեկնեցայ դէպ ի բացաստան:

Անձրեւի նորագոյն տարափներէն ետքը օդն այնչափ թարմ և ախորժելի էր որ ուղեցի դէպ ի ծով ուղիւ կարճ ճամբով մը, որ իբր տասը մղոն էր: Դէպ ի ծով երկարող հրուանդանի մը շուրջ բաւական լաւ ճամբայ մը կը դառնար, բայց դեռ երկու մղոն անդին էր և մեծ մասամբ ծովափէն կ'երթար: Ես նախընտրեցի՝ որչափ կարելի է՝ բացաստանի բարձունքներէն երթալ և յետոյ ծով իջնել հրուանդանին հարաւակողմէն ցից ու քարուտ ճամբով մը, որմէ միայն այդ միջավայրին մէջ ծնած ու սնած ձի մը կարող էր անցնիլ: Իշխան Չարլի ամրաքայլ էր և կարող ասկէ աւելի դէշ տեղէ մը զիս ապահով տա-

նիլ: Հասանք վերջապէս ամայի ցուրտ ծովափը, ուր կանանչ պաղ կոհակները ցամաքին հետ կ'ոգորէին անդուլ խեղուծեամբ: Երկինք այդ միջոցին միջած էր և ես սարսուռ մը զգացի՝ մութ բերանը տեսնելով քարայրի մը, որ ճիշտ հոս կը բաժնուէր ժայռերէն ու գէպ ի ետ կ'երկարէր ցամաքին մէջ: Սկսայ պզտիկ ծոցին շուրջ արշաւել, բայց սարսափով տեսայ որ ձիս քիչ մը կը կաղայ: Քաշեցի սանձը և կամաց քաշեցուցի, յետոյ նորէն քշեցի — տարակոյս չկար — աւելի գէշ եղաւ և սկսաւ որոշ կերպով կաղալ ետեւի ոտքով: Ի՞նչ պէտք էր ընել: Վար ցատկեցի և զգուշութեամբ քննեցի ոտքը: Չգայուն կենդանին իր գլուխն անձկութեամբ իմինիս դպցուց, իբր թէ հարցնելու համար թէ ի՞նչ կը խորհիմ: Բան մը չէր տեսնուեր, բայց ոտքը տաք էր և բորբոքած, և հասկցայ թէ այս փորձանքին պատճառը դամ մը ըլլալու է: Ահաւասիկ հաճելի՛ վիճակ մը: Ոչինչ կրնայի ընել, պայտար չկար այս ամայի սահմաններուն մէջ: Տուն հասնելու համար տասներկու մղոն քալել դատապարտուած էի, վասն զի ստիպուած էի կանոնաւոր ճամբէն երթալ, և Չարլի բոլորովին կաղ պիտի ըլլար, թերեւս ցկեանս, մինչև տուն հասնէինք: Աւազին վրայ ծնրադրելով ձիուս ոտքը կը գննէի խորին ուշադրութեամբ և կը մտածէի թէ ի՞նչ կրնայի ընել, և ահա խիստ ու կոշտ ձայն մը դող հանեց զիս: Փութով ցատկեցի ելայ: Եւ առջեւ տնկուած գետայ ամենադարձելի կերպարանով մարդ մը, միջակ հասակով, աւելի նիհար քան գէր, կոր ուսերով և սակայն մեծ ուժի տէր, ինչպէս կ'երեւէր: Յետոյ դիտեցի թէ անոր թեւերը նշանաւոր կերպով երկար ու ջղուտ էին: Բայց դէմքն էր որ անմիջապէս ուշադրութիւնս գրա-

ւեց և բնաւ ապահով չգրացի անոր քով: Խիտ ու անյարդար մազեր կը կախուէին ցած ճակատէն: Մէկ աչքը սև լաթի խոշոր կտորով մը ծածկուած էր, միւսն իր բաժինէն աւելի չարամտութիւն ու դաղանութիւն ժառանգած կը թուէր: Ստորին ծնօտն ալ սաստիկ տգեղ ձեւով դուրս ցցուած էր: Սակայն բաւական քաղաքավարութեամբ խօսելով ըսաւ թէ տեսած էր թէ իջայ ձիէս, և կ'ուզէր գիտնալ թէ արդեօք կրնա՞յ ծառայութիւն մը մատուցանել: Չէ՞ր ուզեր գործ ունենալ այդպիսի մարդու հետ, բայց ի՞նչ կրնայի ընել: Եթէ միայն կարենար օգնել, ուէ՞ բան յանձն պիտի առնէի սիրական Չարլիի համար: Ուստի ըսի թէ խնդիրն ի՞նչ էր: Ուշադրութեամբ քննեց ձիուս ոտքը և իր անպաճոյճ լեզուով ըսաւ թէ ձիուն համար շատ գէշ բան պիտի ըլլայ, եթէ աւելի հեռու տանիմ զայն այդ վիճակին մէջ: Ըսաւ նաև թէ ինք գնչուէ կը սերի և ձիու ամէն վիճակ կը հասկնայ, անունը Քրիսթի է և երկու ձի ունի վերը իր տնակին մէջ, զոր մատով ցոյց տուաւ ծովածոցէն քիչ հեռու:

Աղաչական խոնարհ շեշտով մը թելադրեց որ, եթէ զիջանիմ իր տնակն երթալ և ժամ մը սպասել, ինք կը յուսայ թէ պիտի կրնայ պայտը շիտկել: Տեսակ մը դարբնոց ունի, ուր պայտ կը շինէ իր մտրուկներուն համար, և այս պայտն հանելով պիտի նորոգէ:

Գիտէր հաւանօրէն թէ ես ո՞վ եմ և այնքան ծայրայեղ յարգանքով շարժեցաւ և այնքան անձկութեամբ ուզեց օգտակար ըլլալ որ իր առաջարկն ընդունեցայ լաւագոյնի մը չգոյութեանէն, և սկսայ ճամբայ ելլել դէպ ի երկու սենեակնոց խեղճ տնակը, և Քրիսթի ինծի հետեւեցաւ ձիուն առաջնորդելով: Պիտի նախընտրէի դուրսը բաց օդին մէջ սպասել, բայց

յանկարծ ցրտեց և Քրիսթի այնչափ ստիպեց զիս ներս երթալ որ իրօք չուզեցի մարդը վշտացնել՝ մերժելով: Յետոյ խորհեցայ թէ անոր ջանքն էր, որչափ հնար է, զիս իրեն շատ երախտապարտ ընել, որպէս զի հայրս ի հարկին նպաստաւոր տրամադրութիւն ունենայ հանդէպ իրեն: Սենեակներէն մին որ իբր խոհանոց ու նստելու սենեակ կը ծառայէր՝ շատ աղտոտ ու ապականեալ էր: Պատուհանը բացուելու համար չինուած չէր, և օդը լոկ ցած դռնէն կը փոխուէր: Սոսկալի պառաւ մը, որ Քրիսթի մայրն էր, ինչպէս ըսաւ ինք, օջախին վրայ դրուած քանի մը կոճղերու վերեւ կծկուած էր: Գրեթէ երբեք ուշադրութիւն չըրաւ ինծի, այլ ինքնիրեն խօսեցաւ ու մրմռաց: Զիս պատուելու իր միջոցներուն անբաւականութեան համար բազում ներողութիւններ խնդրելով, Քրիսթի ինծի քաջեց միւս միակ աթոռը, և որչափ կարելի է՝ չուտ գործել խոտտանալով ելաւ գնաց ձիուն հետ, թողլով որ սպասեմ ես ի՞նչ համբերութեամբ որ կրնամ: Փորձեցի պառաւին հետ խօսիլ, բայց ան խոժոռ ու կասկածոտ գիրք մը բռնեց և չկրցայ խօսեցնել զինք, թէև վստահ եմ թէ ինչ որ կ'ըսէի՝ կատարելապէս կը հասկնար: Սենեակին մէջ դարձայ ու դարձայ՝ զիս զուարճացնող բան մը փնտռելով, և տեսայ թէ Քրիսթի մայրն ուշադրութեամբ անդադար զիս կը դիտէ՝ չդիտել ձեւացնելով: Վերջապէս նստայ նորէն, համբերութեամբ սպասելու որոշումով: Քիչ յետոյ պառաւը ելաւ գետնախնձորի վրայ բան մը ըսելով և գնաց ուղղակի նեղկուկ պարտէզը: Պատուհանէն դիտեցի զայն ժամանակ մը, յետոյ սկսայ խաղալ խոշոր սև սարդի մը հետ, որ ետ և առաջ կը վազէր պատուհանին սեմին վրայ: Մտրակիս ծայրով այս և այն կողմ ուղղեցի՝

զայն, վերջապէս անհետ եղաւ պատուհանին տակի պատին խոշոր մէկ ձեղքին մէջ: Չուզելով կորսնցնել զուարճութեան միակ առարկան, մատներս զգուշուշութեամբ ձեղքին մէջ խոթեցի՝ զայն գտնելու յուսով: Չգտայ, բայց կակուղ ու ողորկ բանի մը դպայ, և հետաքրքրուելով շօշափեցի և յետոյ բաւական դժուարաւ վեր քաշեցի: Փոշիով ծածկուած և բրտօրէն գործածուած էր: Բայց կրցայ որոշ տեսնել թէ գլրպանի հաստատուն դրամապանակ էր կաշեպատ: Բացի — բոլորովին պարապ էր: Չարմանալով որ Քրքսի պէս մարդիկ այսպիսի ընտիր դրամապանակ ունենան և մանաւանդ այսպիսի տարօրինակ տեղ պահեն, թոթվեցի փոշին և ուշի ուշով զննելով յանկարծ մեկանի աղօտ հետքեր նշմարեցի կափարիչին վրայ: Լոյսին բռնելով որոշ կարգացի ձ. Խ. Թրէվէլերն, աջ անկիւնը դրուած սև մեկանով: Անմիջապէս զգացի թէ Քրքսի ըլլալու է խեղճ Թրէվէլերնի կողոպտիչն ու սպանիչը, և այս անոր դրամապանակն է, թէև չէի կրնար երեւակայել թէ ինչո՞ւ Քրքսի զայն հող պահելու խենդութիւնն ունեցած էր: Գիւտէս զարհուրած չփոթեցայ մնացի քանի մը վայրկեան, կաշեայ դրամապանակը ձեռքս, և մտածելով թէ ի՞նչ ընելու եմ: Յանկարծ ոտնաձայն մը լսեցի դուրսը, և աճապարանքով իր տեղը խոթելով դրամապանակը՝ դէպի դուռն ուղղուեցայ: Հոն էր Քրքսի, և անոր գէմքին վրայ երեւցող կատաղութիւնն ու սոսկումը ինծի խթան մը եղան որ ամբողջ պաղ արիւնս պահեմ: Հասկեցայ թէ տեսած էր զիս և դրամապանակը: Հասկրցայ նաև թէ յանդուգն չարագործ մ'է, որ բանի մը չխնայեր իր ապահովութիւնը ձեռք բերելու համար: Անվրդով ու անտարբեր ձայնով մը խօսեցայ, թէև

սիրտս սաստիկ կը տրոփէր, և հարցուցի թէ ե՞րբ ձիս պատրաստ պիտի ըլլայ:

«Հիմա պատրաստ է — պիտի բերեմ,» ըսաւ կաշեպանը ու շփոթելով, կարծես չկրնալով որոշել թէ ի՞նչ ընելու է, մինչ աչքով անհանդարտօրէն կը զննէր սենեակին ամէն կողմը: «Բայց պէտք չէ որ օրիորդը միայնակ երթայ բոլոր ճամբան — ես ալ կու գամ — պէտք է որ դամ մինչեւ Փորթրուտօք այսօր — և հող տանիմ ձեր ապահովութեան:»

«Ոչ, ոչ,» գոչեցի ես շատ վախնալով այդ գաղափարէն: «Ձեմ ուզեր — ես միշտ առանձին կը ճամբորդեմ, կը նախընտրեմ առանձնութիւնը: Հայրս, Տընկէրընի ազնուականը, պիտի վարձատրէ ձեր բոլոր ծառայութիւնը, և ես շատ շնորհակալ եմ ձեր օգնութեան համար: Խնդրեմ, գնա բեր ձիս անմիջապէս:»

Քրքսի այն ատեն ջանաց զիս համոզել որ քիչ մը սպասեմ ու ձին աւելի հանգչեցնեմ: Բայց ես կատարելապէս դող ելած պնդեցի բարկութեամբ որ անմիջապէս բերէ Չարլին: Վերջապէս ելայ անձամբ երթալ ու գտնել զայն: Ինք ալ այն ժամանակ ստիպուեցաւ դալ տրտնջալով և անդադար ինծի նայելով չարութեամբ: Վերջապէս անգամ մը ևս հեծայ ձիս անհուն ուրախութեամբ, և կամաց կամաց իջայ ճամբէն, վասն զի չէի կրնար կարճ ճամբէն երթալ, թէև Չարլի անշուշտ առաջուանէն շատ աւելի կարող էր քալել: Բնականաբար շատ յուզուած էի գաղտնիքին համար զոր գտայ, և իմ մեկնումս դիտելու պահուն Քրքսիի գէմքին խորամանկ արտայայտութիւնն հետզհետէ բոլորովին ջղայնացուց զիս: Առաջ բերեք տեսած չէի ես այդ մարդը, թէև շատ անգամ լսած էի անոր անունը: Ինք ձկնորս կոչեց ինքզինք, բայց յայտնի էր թէ գլը-

խաւորապէս մաքսախուսութեամբ ու կողոպուտով կ'ապրէր, թէև երբեք կասկածելի չէր եղած աւաղակութեան ու սպանութեան ոճիրներով: Անոր երկու ձիերը կայտառ մտրուկներ էին բացաստաններու մէջ սնած, և իր այլադան ապրանքներն անոնցմով կը տանէր մերձակայ գիւղերը: Չէի կրնար չհաւատալ թէ վտանգաւոր մարդ է, և քանի՜ քանի անգամ փափաքեցայ որ տունս ըլլայի ապահով, թէև ևս զիս կը քաջալերէի թէ Բըրսի անկարող է ունէ վնաս տալ ինձի: Ճամբայ ելած էի արդէն: Մէկ կողմս ցից ապառաժներ կային, միւս կողմս ծով, իսկ ետեւս կը տեսնէի ձերմակ ձամբուն ամբողջ երկայնութիւնը, որ բացարձակապէս ամայի էր: Գրեթէ երեք մղոն յառաջացած և հրուանդանին ծայրը դարձած էի՝ երջանիկ ըլլալով ամէն քայլի համար որ զիս տան կը մօտեցնէր, և ահա տկար վրնջիւն մը լսեցի առջեւի կողմս և Չարլի ցցեց իր ականջները: Անխռով յառաջացայ՝ շուրջս նայելով, բայց խորհելով թէ հաւանօրէն բացաստանի մտրուկ մէկ վերի ժայռերուն վրայ արածող: Եւ ահա յանկարծ սիրտս բերանս եկաւ կարծես—ձամբուն մէկ անկիւնէն բուն ինքն Բըրսի երեւցաւ անհանդարտ իր կաղնեգոյն մտրուկին վրայ: Նախ մտածեցի ետ դառնալ ու փախչիլ, կամ սրարշաւ յառաջ ընթանալ ու անցնիլ: Բայց իսկոյն գլացի թէ այսպիսի ընթացք մը յիմարութիւնս պիտի ըլլար: Ուստի գացի և ըսի, ի՞նչ քաջութեամբ որ կրնայի, «Բըրսի, ի՞նչպէս հոս եկար և ինչո՞ւ եկար: Ես ըսի թէ կը նախընտրեմ առանձին ըլլալ:»

«Եկայ որ նայիմ թէ հանգիստ ու ապահով էք, յարգելի օրիորդ,» պատասխանեց բարակ ու ծեփծեփուն ձայնով: «Խորհեցայ թէ ձիակը կրնայ նորէն

կաղալ, և դուք կրնաք իմ օգնութեանս կարօտ ըլլալ: Ժայռերուն վրայէն եկայ, սա տեղէն վար:» Եւ ցոյց տուաւ նեղ ու դահալէժ անցք մը, զոր Չարլի բնաւ չէր կարող փորձել — բայց անոր մտրուկը կարող էր հարկաւ մագլել կատուի նման:

«Ոչ, ձին չկաղար, և ես օգնութեան կարօտ չեմ, չնորհակալ եմ,» պատասխանեցի պաղ ոճով: «Կրնաք ետ դառնալ:»

«Ետ դառնալ, կարելի չէ, յարգելի օրիորդ: Մըտրուկն հաղիւ կրցաւ դէպ ի վար մագլել, բայց վերադառնալ անկարելի է, և ես իրիկունը Փորթրուտք հասնելու եմ: Եթէ ագնութիւնն ունենաք թոյլ տալու, ես ձեր ետեւէն կու գամ:»

«Ոչ,» ըսի շուտով: «Քովէս քեցեք, եթէ պիտի գաք անպատճառ:» Եւ ձամբայ ելանք, ինք իր բարկութիւնն հաղիւ զսպելով, ես ալ աչքս զգուշութեամբ անոր ամէն շարժումներուն վրայ պահելով: Սոսկալի՜ ձամբորդութիւն էր: Չէի համարձակեր աչքերս անկէ բաժնել, գիտնալով թէ մտադիր է ինձի չարիք հասցնել, որպէս զի չկրնամ իր դէմ վկայել: Բայց ի՞նչպէս պիտի ըլլար այդ: Ի՞նչպէս պիտի սկսէր: Անըստուգութիւնն ու սպասումը ջիղերուս այնպէս ազդեցին որ կ'ուզէի սարսափէս պոռալ:

Յանկարծ Բըրսի ծոցեաւ, ու ատրճանակ մը հանելով զոր պահած էր իր վրայ՝ ճիշտ իմ ձիուս քթին տակ արձակեց: Գնդակը չդաւաւ ձիուս, բայց պայթիւնին պատճառով ետեւի ոտքերուն վրայ կայնեցաւ ահաբեկեալ կենդանին և յառաջ նետուեցաւ ուժգնապէս, մինչ Բըրսի թեւէս բռնելով կը ջանար թամբէն քաշել հանել զիս: Հիմա հասկցայ անոր ծրագիրը — կ'ուզէր վար ձգել զիս, և յետոյ երբ ձին իր ախոռը

վերադառնալու արանց հեծեալի և իմ մարմինս ճամբուն վրայ մեռած գտնուէր, անկարելի պիտի ըլլար ըսել թէ ջախջախուած գանկը անկումի արգիւնք չէր: Գիտէի թէ ան կարող էր գործն անձամբ ամբողջացնել, եթէ չմեռնէի անմիջապէս: Սակայն ես կանուխ տղայ հասակէս վարժուած էի ձի նստիլ: Ասկէ զատ ալ հօրս հաստատուն բնութենէն բան մը ժառանգած էի, և դիւրին չէր զիս տեղէս հանել: Արիւնս գլուխս ցատկեց, և որոշեցի կեանքս ազատելու յուսահատական ձիգ մը ընել: Վախնալով թէ Քրքսի բռնի ուժով զիս պիտի քաշէ ձգէ ձիէս, հնարը գտայ մտրակովս սուր հարուած մը տալ անոր կրակոտ ձիուն, որ վեր ցատկեց ու յառաջ նետուեցաւ ուժգին կերպով: Քրքսի հայհոյելով ստիպուեցաւ թողուլ զիս, որպէս զի ինքզինք ամուր պահէ ձիուն վրայ: Ես ալ պատեհուութենէն օգտուելով մտրակեցի Չարլին և սրբաշու հեռացայ մինչև Քրքսի կրցաւ ինքզինք գտնել, թէև քիչ ատենէն լսեցի ետեւէս մտրուկին բուռն վազքը՝ կատաղի ստահակին ստիպման տակ:

Սուրացիներ մղոն մը և աւելի ալ, յուզումէ կատաղած ձիերով: Արգիւնքի մասին բնաւ վախ պիտի չունենայի, եթէ խեղճ Չարլի հանգչած ու առողջ ըլլար, վասն զի պատուական կենդանի էր, լաւ սնած և քաջասիրտ: Սակայն, աւաղ, անկարող էր այլեւս այս վազքին դիմանալ այս խորտուբորտ ճամբուն վրայ: Դարձեալ սկսաւ կաղալ և թէև շատ առաջ անցած էինք, արգէն իսկ կը լսէի Քրքսի ձիուն սմբակները, որ հետդնտէ կը մօտենային: Ճամբան հիմա զատուած էր ծովագրէն և դէպ ի վեր, բացաստան, կ'ելլէր ոլորելով, այնպէս որ չէի համարձակիր խորհիլ թէ ելքն ինչ պիտի ըլլար, երբ Չարլի չկարենար այլևս վազել ու

Քրքսի վերջապէս ետեւէս հասնէր: Գիտէի թէ բացարձակապէս յանդուգն ու կատաղի է, և թէ ոչ մէկ անգահանք ու թախանձանք կրնայ զիս փրկել, քանզի անոր կեանքը բուն իմ մահէս կախում ունէր, և բնաւ հաւատ պիտի չընծայէր գաղտնապահութեան ունէ խոստումի զոր ընէի ես: Կը դողայի քանի՜ ձիս կը դանդաղէր, և չէի կրնար խթել զայն: Սակայն կեանքս ատկէ կախում ունէր, և կը քաջալերէի ու կը քշէի զայն կրցածիս չափ, թէև գիտէի թէ գրեթէ ուժաւ պառ էր և Քրքսի արգէն իսկ կը շահէր մեր կատաղի մրցումին մէջ:

Հիմա բացաստան հասած էինք ու տակաւին քառամբակ կ'արշաւէինք, երբ յանկարծ միտքս գաղափար մը եկաւ: Մեր աջակողմը, իբր կէս մղոն անդին, խոր ու լայն ձոր մը կար: Անոր անդնդային խորութեան մէջ կը լսուէր մռնչիւնը փրփրալից հոտանքի մը, որ իր ժեռուտ յատակին հետ ոգորելով դէպ ի ծով կը գիւմէր:

Ճամբան քանի մը մղոն տեղ կը դառնար՝ անդնդախոր այդ ձորէն խոյս տալու համար, և շատ զրոյցներ կը շրջէին այնպիսիներու վրայ, որոնք բացաստանին վրայ գիշերային կորսուած էին այդ տխուր վայրին գահավէժ ամիւրներէն վար գլորելով: Պատմութիւն մը մանաւանդ միշտ մասնաւոր հրապոյր մը ունէր ինծի համար, և շատ անգամ դիտած էի «Փեսային Ոստումը» կոչուած վայրը՝ սոսկալով անոր մթութենէն և զարմանալով թէ ինչպէս որոշած էր փեսան ցատկել անաւոր այդ անդունդէն: Միտքէս կ'անցնէր երբեք թէ ես ալ պիտի ստիպուէի նոյնպէս ընել: Սակայն յուսահատական վերջին միջոցս էր այդ — մօտեցած էինք բուն այն վիհին: Ծանօթ էի բացաստանի մէն մի կէտին, և

միտքս դրի կեանքս ազատելու համար վերջին փորձ մը քնել, ցատկել ձորէն և կամ անոր ահաւոր անդունդին մէջ կորսուիլ—այս դոնէ աւելի լաւ պիտի ըլլար քան պաղ արեամբ սպաննուիլ ձեռամբ այն անզգամին, որմէ գուրթ ակնկալել անհնար էր:

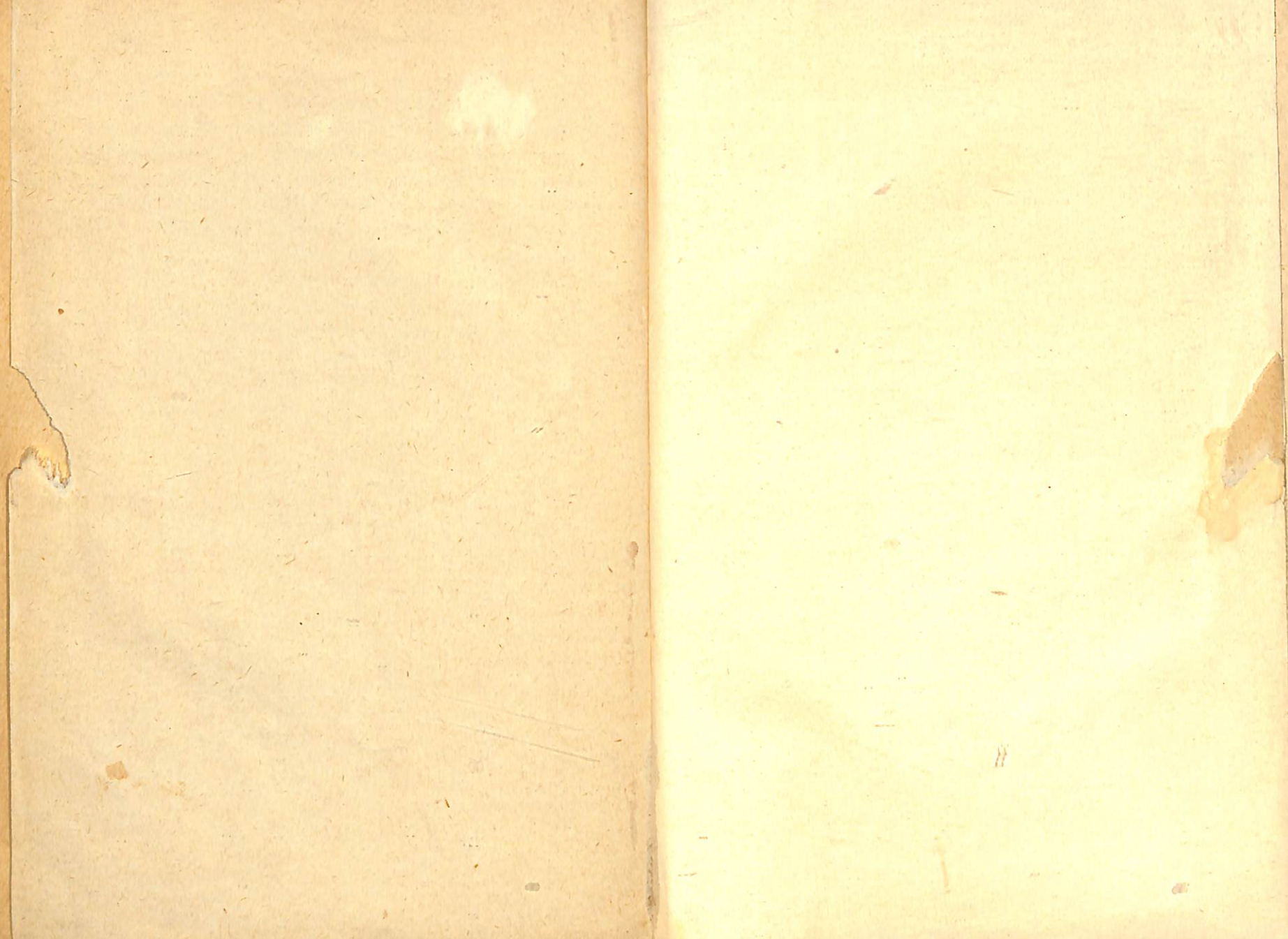
Բացաստանին մէջէն դարձուցի ձիս և շիտակ հոն սւղղուեցայ: Խեղճ կենդանին տնկեց ականջները և անձկութեամբ դէպ առաջ նայեցաւ: Բայց ես զինք գգուեցի ու խօսեցայ, և սկսաւ յառաջանալ փառաւորապէս, թէև կ'ըզայի թէ կը դողդղար ցաւէն ու յոգնութենէն: Քրքսի պոռաց ու դոչեց, խոստանալով թէ ինծի բան մը պիտի չընէ, եթէ միայն կանգ առնեմ ու սպասեմ: Կռահեց միտքս, և մինչ կ'արշաւէի, իր հայհոյութիւններով ու հարուածներով աւելի արագցուց իր ձին ու ջանաց ձորն հասնիլ ինծմէ առաջ: Սակայն ես բաւական առաջ էի շնորհիւ բացաստանէն արագ դարձիս և Չարլիի վերջի թափին: Դիտէի թէ Քրքսի իր յոգնած ձիով (թէև ուժեղ փոքր կենդանի էր) պիտի չհամարձակէր ձորէն ցատկել: Այդ բացարձակ անհնար էր: Ինծի համար ալ յուսահատական ձեռնարկ էր նոյնը փորձել շաղանակազոյն խոշոր ձիովս: Շատ մօտ էինք ձորին: Ես ուղղակի դիմեցի հոն, ուր հռչակաւոր ոստումը տեղի ունեցած էր: Վայրկեան մը կեցուցի ձիս և շունչ առնել տուի, ապա կրունկովս անոր կողը խթելով թռանք դէպի ձորը: Այդ վայրկեանին օդին մէջ սուր պայթիւն մը թնդաց և գնդակ մը սուրաց գլխուս վրայէն: Քրքսի իբրև վերջին միջոց փորձած էր զիս զարնել որ չփախչիմ ձեռքէն, և անտարակոյս կ'ուզէր յետոյ մարմինս ձորը նետել: Սակայն ատրճանակին պայթիւնը աւելի ևս գրգռեց ձիս, որ եղնիկի պէս բարձրացաւ օդին մէջ,

և ես դողէս նուաղեցայ գրեթէ՝ դիտնալով թէ անաւոր անդունդի մը վերև կախուած էինք: Երկվայրկեան մը ևս, և պատուական կենդանին հակառակ եղրն էր: Դեղեւեցաւ, և քիչ մնաց՝ պիտի իյնար, բայց զօրեղ ճիգով մը հաւասարակշռեց ինքզինք, և ազատեցանք վերջապէս: Ետիս նայելով Քրքսին տեսայ հակառակ կողմը: Կը հայհոյէր, կը հայհոյէր՝ կատաղաբար բռունցք շարժելով, բայց չհամարձակելով ետեւէս դալ: Ապա դարձաւ ու հեռացաւ քառամբակ, մինչև հետզհետէ աներեւոյթ եղաւ հորիզոնէն: Հրաշալի ազատմանս համար ուրախութեան և շնորհակալութեան անհուն զգացումներով վար սահեցայ ձիէս և անոր վիզը փաթթուելով լացի, և յետոյ ձամբայ ելայ տուն տանիլ զայն՝ իբր երեք մղոն անդին: Սակայն, ինչ որ ինծի անբացատրելի ուրախութիւն տուաւ, սա է որ դեռ շատ չհեռացած՝ հայրս տեսայ, որ իր սև խոշոր ձիով կուգար զիս փնտռել, վասն զի վրդովուած էր նայելով որ չէի երեւցած ճաշի ժամուն: Ատրճանակին ձայնը բարեբախտաբար այս կողմ հրաւիրած էր անոր ուշադրութիւնը: Պատմութիւնս ըրի շուտով, և անոր տոգոյն դէմքէն յայտնի եղաւ թէ ո՛րքան կը տառապէր՝ իր մտքին առջև պատկերացնելով վտանգը որու ենթարկուած էի, և հաղիւ կըրցաւ հաւատալ թէ իրօք անմլաս կատարած էի անաւոր այն ոստումը: Շուտով իր առջև առաւ զիս ձիուն վրայ և մեղմով տուն տարինք Չարլին: Կենդանին հիւանդացաւ աւելի քան մէկ ամիս, բայց բարեբախտաբար առողջացաւ վերջապէս, և մէկտեղ շատ արշաւներ ըրինք դարձեալ:

Հարկաւ հայրս ամբողջ այդ չրջանը խուզարկեց ձիւմ Քրքսին գտնելու համար, բայց ի զուր: Անոր տնա-

կը պարապ գտնուեցաւ, և ոչ ոք չըջակաները: Կա-
շիէ դրամապանակն անյայտացած էր պահուած տեղէն,
պառաւն անհետ եղած էր, իսկ ձիերն արձակ ձգուած
էին բացաստանը: Չկնորսանաւն այլեւս ծովափը չէր,
ուստի և համոզում գոյացաւ թէ Քըրսի ծովու ճամբով
փախած էր՝ հաւանօրէն Փրանսա, ուր թերեւս ընկեր-
ունէր մաքսանեղութեան իր գործին մէջ: Մէկ խօս-
քով, ոչինչ լսուեցաւ այլեւս անոր վրայ, հակառակ մեծ
հատուցումներուն որ խոստացուեցան զայն բռնելու
համար: Եւ ես այլեւս բնաւ նեղութիւն չկրեցի պտոյտ-
ներու մէջ, թէև այնքան հեռու չէի երթար առան-
ձին, ինչպէս սովոր էի յիշատակելի այն օրէն առաջ,
երբ «Փետային Ոստումն» ըրի:

504

1 1/0

8071

Հետեւեալ նոր գիւղերը կը յանձնարարուին

ընթերցողներու

	Դահ.
Հակոբակ Որդիներ	25
Էսկարի Բարի Լուրդ	20
Աւեւորեայ Լոյս — Առաւօտ	50
Աւեւորեայ Լոյս — Երեկոյ	50

11

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0161086

